

Actuele ontwikkeling van resultaten en inkomens in de land- en tuinbouw in 2010

LEI

WAGENINGEN UR

Actuele ontwikkeling van resultaten en inkomens in de land- en tuinbouw in 2010

C.J.A.M. de Bont
W.H. van Everdingen
A. van der Knijff
H.A.B. van der Meulen

LEI-rapport 2010-105
December 2010
Projectcode 2275000012
LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag

Het LEI kent de volgende onderzoeksvelden:

Sector & Ondernemerschap

Regionale Economie & Ruimtegebruik

Markt & Ketens

Internationaal Beleid

Natuurlijke Hulpbronnen

Consument & Gedrag

Actuele ontwikkeling van resultaten en inkomens in de land- en tuinbouw in 2010

Bont, C.J.A.M. de, W.H. van Everdingen, A. van der Knijff en

H.A.B. van der Meulen

LEI-rapport 2010-105

ISBN/EAN: 978-90-8615-475-3

Prijs € 39,00 (inclusief 6% btw)

198 p., fig., tab., bijl.

Dit rapport geeft zicht op het economisch resultaat van agrarische bedrijfstypen en van de gehele land- en tuinbouw. Voor diverse typen worden ramingen van de resultaten in 2010 gepresenteerd. Daarnaast wordt een analyse gegeven van de uitkomsten van groepen bedrijven uit het Informatienet tot 2009. Zo worden van bedrijven in de veehouderij, akkerbouw en tuinbouw de opbrengsten, kosten, rentabiliteit en inkomens gepresenteerd. Ook worden van enkele bedrijfstypen de spreiding in de inkomens en de ontwikkeling van vermogen en investeringen uiteengezet. Voor de gehele land- en tuinbouw worden voor 2010 de productiewaarde, de netto toegevoegde waarde en het inkomen geraamd.

This report provides an overview of the economic results realised by various types of farms as well as the overall agricultural and horticultural sector. Estimates are presented of the results realised in 2010 for various types of farms. In addition, an analysis is presented of the results realised until 2009 for groups of farms from the Farm Accountancy Data Network. For example, the production, costs, profitability and income are presented for livestock farms, arable farms and horticultural holdings. For some types of farms, the fluctuations in income and the changes in capital and investments over time are also described. The production value, the net added value, and the income over 2010 are also estimated for the overall agricultural and horticultural sector.

Project WOT-06-001-019, 'Actuele situatie'.

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen het kader van het EL&I-programma Wettelijke Onderzoekstaken; Thema: Economische informatievoorziening. De uitvoering van deze taken wordt gecoördineerd door het 'Centrum voor Economische Informatievoorziening (CEI)'. Het CEI ziet toe op de onafhankelijkheid van de uitvoering en de borging van de kwaliteit.

Foto: Aad Schenk/Fotonatura

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2010
Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	7
	Samenvatting	9
	S.1 Belangrijkste uitkomsten	9
	S.2 Overige uitkomsten	10
	S.3 Methode	13
	Summary	14
	S.1 Key results	14
	S.2 Complementary findings	15
	S.3 Methodology	18
1	Inleiding	19
	1.1 Doel	19
	1.2 Methoden en resultaten	20
2	Rundveehouderij	23
	2.1 Melkveebedrijven	23
	2.2 Vleesveehouderij	36
	2.3 Geitenhouderij	39
	2.4 Schapenhouderij	42
	2.5 Vleeskalverenhouderij	44
3	Intensieve veehouderij	49
	3.1 Varkensbedrijven	49
	3.2 Pluimveebedrijven	65
4	Akkerbouw	85
	4.1 Actuele ontwikkelingen 2010	85
	4.2 Analyse resultaten 2009	93
5	Glastuinbouw	101
	5.1 Glasgroentebedrijven	101
	5.2 Snijbloemen	107
	5.3 Pot- en perkplanten	111

5.4	Totaal glastuinbouw	117
5.5	Analyse resultaten 2009	122
6	Opengrondstuinbouw	131
6.1	Actuele ontwikkelingen 2010	131
6.2	Analyse resultaten 2009	142
7	Agrarische sector	151
7.1	Productiewaarde en kosten	151
7.2	Toegevoegde waarde en inkomen	156
7.3	Agrarische sector versus het midden- en kleinbedrijf (mkb)	158
7.4	Landbouw in de EU	161
8	Slotbeschouwing	164
	Literatuur en websites	172
	Bijlagen	175
1	Bedrijven-Informatienet van het LEI	175
2	Toelichting op indicatoren	178
3	Invloed van prijswijziging op resultaten van akkerbouw- en veehouderijbedrijven	185
4	Betrouwbaarheid van de steekproefresultaten	187
5	Specificatie opbrengsten en kosten melkveebedrijven	189
6	Specificatie opbrengsten en kosten vleesrundveebedrijven	190
7	Specificatie opbrengsten en kosten fokvarkensbedrijven	191
8	Specificatie opbrengsten en kosten vleesvarkensbedrijven	192
9	Specificatie opbrengsten en kosten gesloten varkensbedrijven	193
10	Specificatie opbrengsten en kosten leghennenbedrijven	194
11	Specificatie opbrengsten en kosten vleeskuikenbedrijven	195
12	Specificatie opbrengsten en kosten akkerbouwbedrijven	196
13	Specificatie opbrengsten en kosten zetmeelaardappelbedrijven	197
14	Specificatie van opbrengsten en kosten op glastuinbouwbedrijven, euro per m ² kas	198

Woord vooraf

Elk jaar in december geeft LEI, onderdeel van Wageningen UR, informatie over actuele economische ontwikkelingen in de land- en tuinbouw. Het gaat vooral om de financiële resultaten die dat jaar zijn behaald, in vergelijking met eerdere jaren. De informatie betreft zowel de resultaten en inkomens van verschillende typen land- en tuinbouwbedrijven als van de totale sector land- en tuinbouw. Ook worden de resultaten van de agrarische sector vergeleken met het midden- en kleinbedrijf (mkb) in Nederland en met de land- en tuinbouwsector in andere EU-landen. Dit rapport bevat daarnaast een analyse van de bedrijfsresultaten in het voorgaande jaar, in dit geval 2009.

In deze rapportage is, zoals in eerdere jaren, voor de resultaten per type bedrijf gebruik gemaakt van het Informatienet van het LEI. Voor de raming van de uitkomsten per type bedrijf en voor de gehele land- en tuinbouw in 2010 is actuele informatie over prijzen en volumes benut.

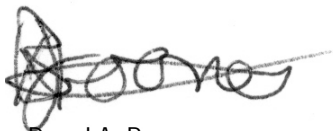
De rapportage en berekeningen zijn opgesteld door J.H. Jager (rundveehouderij), J.H. Wisman (intensieve veehouderij en vleeskalverenhouderij), R.W. van der Meer (akkerbouw en fruitteelt), A. van der Knijff en G.D. Jukema (glastuinbouw), Y. Dijkxhoorn (boomteelt), R. Stokkers (groenten open grond en bloembollenteelt) en A.J. de Kleijn en A.D. Verhoog (agrarische sector).

De methodiek van de berekeningen van de resultaten van de bedrijven op basis van de uitgangspunten van het LEI is verzorgd door W.H. van Everdingen. J. Bolhuis leverde een bijdrage door de raming van prijzen en H.B. van der Veen door een analyse van de liquiditeitsontwikkeling. De coördinatie en redactie van dit rapport was in handen van C.J.A.M. de Bont met medewerking van W.H. van Everdingen, A. van der Knijff en H.A.B. van der Meulen.

Bij de berekening van de bedrijfsuitkomsten zijn gegevens benut van de aan het Informatienet deelnemende ondernemers. Ook zijn gegevens benut van onder meer het CBS, de DLV, het EIM, Eurostat, Product- en Bedrijfsschappen en de VBN. Wij danken de betreffende ondernemers en instellingen voor het beschikbaar stellen van de gegevens.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Drs. J.A. Boone
Hoofd CEI

Samenvatting

S.1 Belangrijkste uitkomsten

De Nederlandse land- en tuinbouw bereikt in 2010 een duidelijk beter inkomensresultaat dan in de voorgaande twee jaren, maar niet in alle sectoren heeft de situatie zich gunstig ontwikkeld.

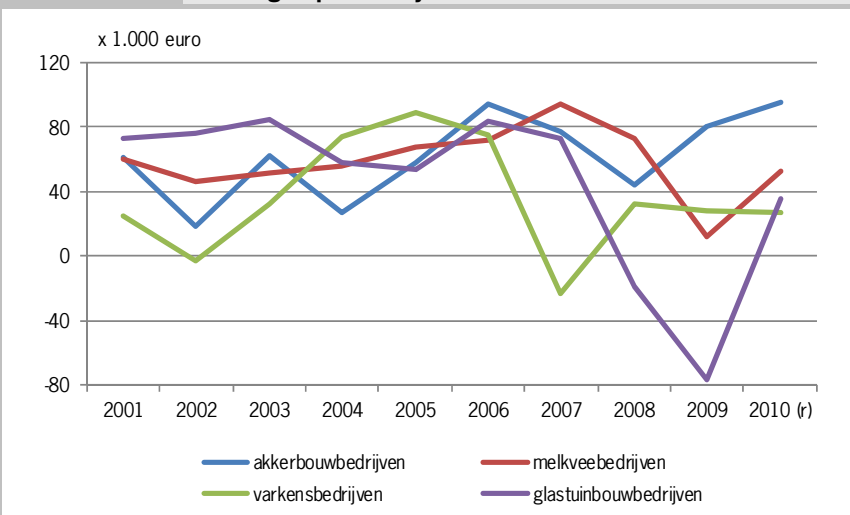
Melkveehouders zien het inkomen dit jaar duidelijk herstellen, na de ongekend forse terugval in 2009. Het inkomensherstel is toe te schrijven aan de stijging van de melkprijs. [Zie >](#)

Varkenshouders hebben in 2010 gemiddeld een zeer laag inkomen, evenals in de voorgaande twee jaren. De opbrengstprijzen van biggen en vleesvarkens bleven in 2010 laag, terwijl de voerprijzen stegen. [Zie >](#)

Akkerbouwers zien door hogere prijzen van aardappelen en graan het inkomen stijgen tot een goed niveau in 2010. Ook op bedrijven met zetmeelaardappelen stijgt het inkomen. [Zie >](#)

In de glastuinbouw herstellen in 2010 de inkomens, na een voor veel glastuinbouwbedrijven dramatisch slecht jaar 2009, maar de inkomens liggen in 2010 nog onder het niveau van de jaren 2001-2007. [Zie >](#)

Figuur S.1 toont de ontwikkeling van het totale inkomen per bedrijf, dus inclusief inkomen van buiten, in de hierboven genoemde onderdelen van de land- en tuinbouw.

Figuur S.1**Ontwikkeling totaal inkomen (x 1.000 euro per bedrijf) op enkele groepen bedrijven**

Bron: Informatienet.

S.2 Overige uitkomsten

Tabel S.1 geeft een meer gespecificeerd overzicht van de uitkomsten in 2009 en 2010 per type bedrijf. Naast het inkomensniveau wordt hierin ook de rentabiliteit (opbrengsten-kostenverhouding) gepresenteerd. Aanvullend op de onder de belangrijkste uitkomsten al besproken groepen van bedrijven, is nog het volgende relevant.

Tabel S.1		Gemiddelde rentabiliteit en inkomen (x 1.000 euro) op agrarische bedrijven					
	Opbrengst per 100 euro kosten		Inkomen uit bedrijf, per onbetaalde aje		Totaal inkomen per bedrijf		Mutatie a)
	2009	2010 (r)	2009	2010 (r)	2009	2010 (r)	
Totaal land- en tuinbouw	84	92	10	30	38	65	++
Melkveebedrijven b)	69	85	-3	24	12	53	++
Vleeskalverenbedrijven	86	92	37	43	64	70	+
Varkensbedrijven	88	89	4	3	28	27	-/0
- fokvarkensbedrijven	97	88	48	3	79	22	---
- vleesvarkensbedrijven	79	88	-28	5	-1	26	++
- gesloten varkensbedrijven	88	91	-3	1	27	33	+
Leghennenbedrijven	119	100	172	52	250	87	---
Vleeskuikenbedrijven	98	96	45	15	68	30	--
Akkerbouwbedrijven	92	101	49	62	81	95	+
- zetmeelaardappelbedrijven	92	98	52	53	85	87	0/+
Glastuinbouwbedrijven,	85	95	-51	16	-76	35	+++
- glasgroentebedrijven	82	95	-99	1	-152	13	+++
- snijbloemenbedrijven	81	92	-51	7	-77	26	+++
- pot- en perkplantenbedr.	95	100	25	50	35	76	++
Opengrondsgroentebedrijven	82	97	13	45	.	.	++
Fruitbedrijven	78	86	9	24	.	.	+
Bloembollenbedrijven	93	103	34	63	.	.	++
Boomkwekerijbedrijven	93	90	36	24	.	.	-

a) Mutatie totaal inkomen (voor de vleeskalveren en de laatste 5 groepen: mutatie inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje); -/0/+ = + of - maximaal 5.000 euro; - of + = 5.000-25.000 euro; -- of ++ = 25.000-50.000 euro; --- of +++ = > 50.000 euro.

b) inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje exclusief afschrijving melkquotum in 2010: 35.000 euro.

Bron: Informatienet

Ook voor biologische melkveehouders stijgt het inkomen in 2010, maar minder sterk dan voor gangbare melkveehouders. Vleeskalverenbedrijven zien het inkomen dit jaar stijgen door hogere contractvergoedingen. Voor vleesveehouders wordt gemiddeld ook een hoger inkomen geraamd. Dat is echter niet het gevolg van de resultaten van de veehouderij, maar van hogere opbrengsten

van akkerbouwproducten op deze bedrijven. Melkgeitenhouders zien door een daling van de prijs van deze melk het inkomen dalen.

Binnen de varkenshouderij zijn de inkomensverschillen tussen de subtypen (fokvarkens-, vleesvarkens- en gesloten bedrijven) in 2010 kleiner dan in de regel het geval is. Voor fokvarkensbedrijven daalt het inkomen door lagere biggenprijzen. Voor de vleesvarkensbedrijven waren de lagere biggenprijzen in 2010 belangrijk om te komen tot een verbetering van het inkomen.

Leghennenhouders zien het inkomen in 2010 duidelijk dalen, maar realiseren, na een zeer goed 2009, nog wel een redelijk resultaat. De eierprijzen zijn in de loop van 2010 fors gedaald. Binnen de legsector daalt het inkomen van de kooibedrijven sterker dan van de scharrelbedrijven, maar blijft het inkomen van de kooibedrijven wel hoger.

Voor vleeskuikenhouders daalt het inkomen fors naar een laag niveau, mede door de in 2010 gestegen voerprijzen.

In de glastuinbouw is er een inkomensverbetering in alle drie sectoren door hogere opbrengsten bij lagere kosten. In de groenten- en de bloementeelten waren de inkomens in 2009 sterk negatief. Het inkomen van de glasgroente- en glasbloementelers komt in 2010 weliswaar boven het niveau van 2008, maar blijft onvoldoende om besparingen te realiseren. Het inkomensniveau in de plantenteelt onder glas is ondanks de stijging hiervoor ook nog onvoldoende.

In de tuinbouw open grond laten drie sectoren door hogere productprijzen een inkomensverbetering zien, namelijk de groenteteelt, de fruitteelt en de bloembollenteelt. Alleen in de boomteelt daalt het inkomen dit jaar door een matige afzet van de producten. [Zie >](#)

Voor de gehele land- en tuinbouw is 2010 een jaar van herstel na twee jaar met een zeer matig inkomensniveau. De sterke inkomensstijging is het gevolg van hogere prijzen van de meeste akker- en tuinbouwproducten en van melk. De prijzen van de producten van de intensieve veehouderij daalden echter. Tegenover de gemiddeld sterke stijging van de prijzen staat een relatief lage stijging van de kosten. Door de wereldwijde stijging van de prijzen van graan en dergelijke lopen de prijzen van veevoer in 2010 op. [Zie >](#)

Vergeleken met de zelfstandigen in het mkb verbetert het inkomen van de agrarische zelfstandigen in 2010 sterker, nadat het agrarisch inkomensniveau in 2008 en vooral 2009 daar sterk bij achterbleef.

In vergelijking met andere landen in de Europese Unie is het herstel van het agrarisch inkomen in Nederland in 2010 sterk, nadat in de voorgaande twee jaar de inkomensontwikkeling van de Nederlandse land- en tuinbouw achterbleef bij de meeste EU-landen.

S.3 Methode

Het ministerie van EL&I vraagt het LEI jaarlijks een actueel beeld te geven van de ontwikkeling van de resultaten en het inkomen in de land- en tuinbouwsector als geheel en per bedrijfstype. Daarnaast is er behoefte aan een analyse van de resultaten van de bedrijven in voorgaande jaren.

Voor de ramingen van het inkomen per type van bedrijven wordt gebruik gemaakt van de (voorlopige) resultaten van het voorgaande jaar van de bedrijven die deelnemen in het Informatienet van het LEI en de beschikbare informatie over de ontwikkeling van kosten en opbrengsten dit jaar.

De analyse van de resultaten van bedrijven in voorgaande jaren betreft onder meer de spreiding en de verandering van het inkomen en de balans en de investeringen van de bedrijven. Voor enkele bedrijfstypen wordt daarnaast met het model FES zicht gegeven op de ontwikkeling van de liquiditeitspositie van bedrijven.

Voor de raming van het inkomen van de gehele land- en tuinbouw wordt uitgegaan van de sectorrekening van het CBS voor het voorgaande jaar en van gegevens over de mutatie van volumes en prijzen in het lopende jaar.

Summary

Recent developments in the results and incomes realized in the agricultural and horticultural sectors, 2010

S.1 Key results

In 2010 income from agriculture and horticulture in the Netherlands showed a significant improvement compared with the previous two years, but developments were not positive in all sectors.

The income in the dairy cattle sector took a clear turn for the better this year after the all-time low in 2009. The recovery was attributable to higher milk prices.

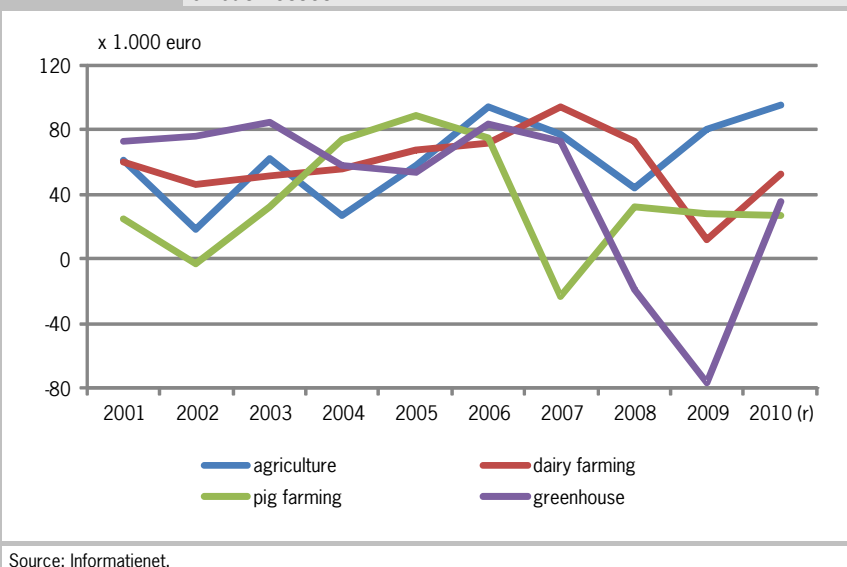
As in the previous two years, the income of pig farmers was, on average, very low. The proceeds from the sale of piglets and porkers remained low in 2010 while the costs of animal feed increased.

Higher prices for potatoes and grain gave agricultural farmers a good level of income in 2010. Farms that grow starchy potatoes also report an increase in income.

Income has recovered in the greenhouse sector in 2010 after a disastrous year for many businesses in 2009. It is still, however, below the level for 2001-2007.

Figure S.1 shows the trend for total income - i.e. also external income - for the above agri-horticultural sectors.

Figure S.1 Total trend in income (x €1,000 per sector) for groups of businesses

S.2 Complementary findings

Table S.1 provides a more specific picture of the results for each type of business in 2009 and 2010. The lines in the graph include profitability (cost-benefit ratio) besides income. The information below is also relevant for these groups of businesses.

Table S.1		Profitability and income (x €1,000) on agricultural holdings					
	Proceeds cost ratio		Farm income per unpaid AWU		Total income per holding		Change a)
	2009	2010 (e)	2009	2010 (e)	2009	2010 (e)	
Total	84	92	10	30	38	65	++
Dairy farms b)	69	85	-3	24	12	53	++
Veal farms	86	92	37	43	64	70	+
Pig farms	88	89	4	3	28	27	-/0
- pig breeding farms	97	88	48	3	79	22	---
- pig fattening farms	79	88	-28	5	-1	26	++
- integrated pig farms	88	91	-3	1	27	33	+
Laying-hen farms	119	100	172	52	250	87	---
Broiler farms	98	96	45	15	68	30	--
Arable farms	92	101	49	62	81	95	+
- starch farms	92	98	52	53	85	87	0/+
Greenhouse horticultural holdings	85	95	-51	16	-76	35	+++
- vegetable holdings	82	95	-99	1	-152	13	+++
- cut flower holdings	81	92	-51	7	-77	26	+++
- pot plant holdings	95	100	25	50	35	76	++
Open-air vegetable holdings	82	97	13	45	.	.	++
Fruit farms	78	86	9	24	.	.	+
Bulb growing businesses	93	103	34	63	.	.	++
Tree nurseries	93	90	36	24	.	.	-
a) Change of total income (last five groups: farm income per unpaid AWU); -/0/+ = + or - maximum €5,000; - or + = €5,000-25,000; -- or ++ = €25,000-50,000; --- or +++ = > €50,000.							
b) Farm income per unpaid AWU in 2009 excluding depreciation milk quota: €35,000.							

Organic dairy farmers saw a rise in income in 2010 but less than non-organic dairy farmers. Veal farmers earned more because of higher contracted prices. An increase is also estimated, on average, for meat farmers, but due to higher revenue from crops and not livestock farming. Dairy goat farmers have sustained a loss in income because of a fall in the price of goat's milk.

The differences in incomes between sub-types (breeding pigs, porkers and closed farms) in the pig-farming sector in 2010 were smaller than usual. The revenue from pig-breeding has declined because of lower piglet prices. However, lower piglet prices in 2010 played an important role in improving income in the porker sector.

Egg producers suffered a clear drop in income in 2010 but the results are still reasonable after a very good 2009. The price of eggs fell sharply in the course of 2010. Though the income of caged farms fell more sharply than the income of free-range farms, it is still the higher of the two.

Breeders of broiler chickens suffered a dramatic loss of income, partly because of the rise in price of chickenfeed in 2010.

Results improved in all three parts of the greenhouse sector thanks to higher returns and lower costs. Income was very poor in the flower and vegetable sector in 2009. Though the revenue from greenhouse-grown vegetables and flowers exceeded the level of 2008, it will not be enough to realise savings. Despite a similar rise, the revenue from greenhouse plants will not allow savings either.

Three segments in the open-air horticulture sector (fruit, vegetables and bulbs) have improved their results by charging higher prices. Only in the tree sector were the results lower this year. This was due to mediocre product sales.

After two years of very mediocre income, 2010 has proven a year of recovery for the agri-horticultural sector. The strong upturn is the result of higher prices for most of the agricultural and horticultural products and for milk. There was, however, a fall in the prices of products from intensive livestock farming. Though there was, on average, a steep rise in prices, the increase in costs was relatively low. The costs of animal feed were pushed up in 2010 by global increases in the price of grain etc.

In 2010, after trailing behind in 2008 and - especially - in 2009, independent farmers experienced a stronger rise in income than businesses in the SME sector.

In 2010, agricultural income has made a stronger recovery in the Netherlands than in other EU countries, after failing to keep pace with most of the other European countries in the previous two years.

S.3 Methodology

The Ministry of Economic Affairs, Agriculture and Innovation asks the LEI to compile an annual report of the trends in results and income for the agri-horticulture sector as a whole and for each type of business. They also request an analysis of the results of the businesses in previous years.

The LEI estimates the income per category on the basis of the (provisional) results of the previous year for the various businesses in LEI's Farm Accountancy Data Network and the available information on the development of costs and income for this year.

The analysis of the results of businesses in previous years relates, amongst others, to income spread and change and balance sheet and investments. In some cases the FES model is applied to provide insight into the development and liquidity position.

The income estimate for the whole agri-horticulture sector is based on the sector calculations of Statistics Netherlands for the previous year and information on changes to volumes and prices in the current year.

1 Inleiding

1.1 Doel

LEI, onderdeel van Wageningen UR, rapporteert met regelmaat over bedrijfsuitkomsten in de land- en tuinbouw en over de ontwikkeling van het inkomen van de agrarische sector. Elk jaar wordt in december een raming gepresenteerd. De raming geeft een actueel beeld van de te verwachten bedrijfsresultaten en inkomens in het lopende, bijna afgesloten jaar 2010.

Dit rapport is een nieuwe editie in deze reeks. De hoofdstukken 2 tot en met 6 geven per bedrijfstype inzicht in de ontwikkeling op bedrijfsniveau op basis van gegevens uit het Informatienet van het LEI (bijlage 1). Bij de resultaten van de groepen bedrijven gaat het vooral om opbrengsten, kosten en inkomen. Centrale kengetallen zijn de opbrengst per 100 euro kosten (rentabiliteit), het inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid (aje) en het totaalinkomen per bedrijf. Bijlage 2 geeft de uitgangspunten en definities van de kengetallen weer. Dit jaar wordt voor het eerst ingegaan op ontwikkelingen in de melkgeitenhouderij en is geen aandacht besteed aan de champignonenteelt.

Hoofdstuk 7 schetst een beeld van de ontwikkeling van productie, prijzen en inkomen van de totale land- en tuinbouwsector in 2010. De opzet van de sectorraming komt overeen met de op EU-niveau geharmoniseerde landbouwrekeningen die voor Nederland door het CBS worden opgesteld. De gegevens voor de jaren tot en met 2009 zijn afkomstig van het CBS. De raming voor 2010 is, in overleg met het CBS en het CPB, opgesteld door het LEI. Door de in EU-verband geharmoniseerde methode voor de raming voor de sector kunnen de uitkomsten voor Nederland worden vergeleken met die van andere EU-landen. In hoofdstuk 7 wordt hier kort op ingegaan.

In dit rapport is voorts een analyse opgenomen van de resultaten van bedrijven in voorgaande jaren. Naar aanleiding van de kredietcrisis is in het rapport van 2009 ingegaan op de liquiditeitspositie van bedrijven. Dit rapport geeft hiervan per bedrijfstype een geactualiseerd beeld.

1.2 Methoden en resultaten

In dit rapport staan de raming van het resultaat in 2010 en de analyse van uitkomsten in 2009 centraal. De resultaten per bedrijf in de jaren tot en met 2009 zijn gebaseerd op de gegevens van de bedrijven die deelnemen aan het Informatienet. De resultaten voor 2009 hebben nog een voorlopig karakter (v), omdat nog niet alle bedrijven volledig zijn verwerkt. Overigens kunnen de voor het jaar 2008 in dit rapport opgenomen resultaten ook nog wel afwijken van de gegevens die eerder zijn gepubliceerd mede door de hieronder genoemde wijziging in uitgangspunten.

Er wordt voor alle groepen gerapporteerd over een kalenderjaar. Bij de vaststelling van prijzen van de bewaarproducten, zoals aardappelen, wordt wel rekening gehouden met de te verwachten verkoopresultaten na 31 december 2010. Dit wijkt af van de systematiek van de EU in de landbouwrekeningen, die in hoofdstuk 7 wordt gevolgd. Hierdoor geeft dit rapport voor deze producten verschillende prijsontwikkelingen.

Van het lopende jaar 2010 zijn nog geen bedrijfsgegevens beschikbaar, maar worden opbrengsten- en kostenontwikkelingen geraamd op basis van volume- en prijsgegevens uit externe bronnen, zoals het CBS, Productschappen, VBN en bedrijven in de agrarische toelevering, verwerking en afzet en de agrarische prijzen die het LEI verzamelt. Ook wordt prijsinformatie van de agrariërs benut. De in rekening gebrachte prijzen van de verschillende producten en productiemiddelen zijn door het LEI afgestemd op het prijspeil zoals dat thans bekend is en voor de akkerbouw en opengrondsteelten voor de resterende maanden van het oogst- en afzetjaar 2010/2011 te verwachten is. Gezien het moment van presentatie hebben de gegevens van het jaar 2010 het karakter van een raming (r).

In 2010 is in EU-verband een verandering doorgevoerd in de wijze waarop de (economische) omvang van bedrijven wordt vastgesteld en bedrijven worden ingedeeld in typen. De grondslag is niet langer de bss (brutostandaardsaldo) met de nge-normen en de NEG-typering, maar de SO (standaardopbrengst) met de NSO-typering (bijlagen 1 en 2).

Naast de gemiddelde resultaten per bedrijfstype wordt voor enkele typen ook de spreiding in het inkomen uit bedrijf gepresenteerd. Bij de gepresenteerde resultaten geldt per bedrijfstype een bepaalde standaardfout (bijlage 4). Dit wijst erop dat de nu gepresenteerde gemiddelde resultaten voor een jaar in een per bedrijfstype uiteenlopende mate kunnen afwijken van de werkelijke situatie.

De in deze publicatie gepresenteerde resultaten worden in de loop van 2011 aangepast met de dan beschikbare nadere informatie en gepubliceerd op de

website van het LEI (Binternet) en in het *Landbouw-Economisch Bericht*. In *Agri-Monitor* wordt met regelmaat verslag gedaan van onder meer de ontwikkeling van opbrengsten, kosten, inkomen en financiële positie van bedrijven. Voor een aantal bedrijfstypen worden hierin kwartaalrapportages gepresenteerd.

2 Rundveehouderij

Kernpunten

Geringe daling aantal melkveebedrijven

Melkvee: inkomen herstelt door hogere melkprijs

Melkvee: nauwelijks besparingen

Biologische melkveebedrijven: ook herstel van bedrijfsresultaat

Vleesvee: hogere omzet en aanwas

Geiten: meer gespecialiseerde bedrijven met minder geiten

Geiten: inkomen verdampt door lage melkprijs, ook op niet-geruimde bedrijven

Schape: saldo onveranderd

Vleeskalverenbedrijven: inkomen stijgt

2.1 Melkveebedrijven

2.1.1 Actuele ontwikkelingen 2010

Structuur

Het aantal melkveebedrijven in Nederland is in 2010 minder gedaald dan in voorgaande jaren (tabel 2.1). In 2010 liep het aantal bedrijven met 1,8% terug. De geringe daling is mogelijk mede veroorzaakt door de situatie op de onroerendgoedmarkten; de verkoop stagneert. Dit wordt mede beïnvloed door de stringenter regels van de banken bij het verlenen van krediet.

Tabel 2.1	Ontwikkeling aantal melkveebedrijven en aantal melkkoeien				
	2000	2008	2009	2010	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met melkkoeien	29.470	20.750	20.280	19.790	-2,4
Aantal melkveebedrijven	.	17.920	17.820	17.500	-1,8
Aantal melkkoeien (x 1.000)	1.504	1.466	1.489	1.477	-0,8
wv. op melkveebedrijven (%)	.	92	93	93	
Koeien/bedrijf op melkveebedrijven	.	75,3	77,6	78,7	+1,4
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

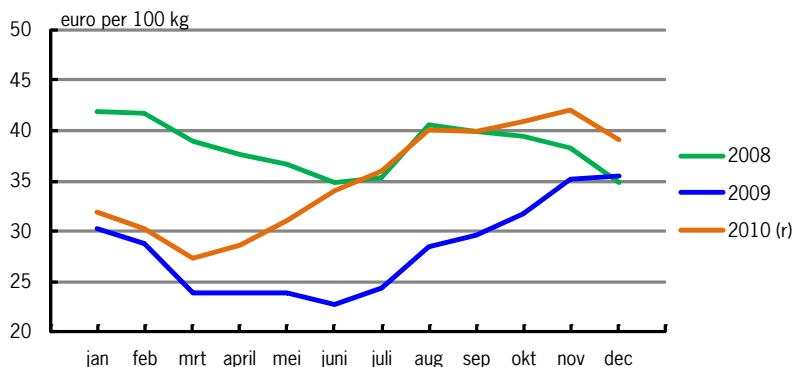
Door schaalvergroting nam het aantal koeien per bedrijf toe van 75 in 2008 naar bijna 79 in 2010. Daarnaast steeg de melkproductie per koe. Tot en met 31 augustus 2010 was de stijging volgens CRV zelfs 1,5%. De gemiddelde melkproductie bedraagt in 2010 670.000 kg melk per melkveebedrijf.

Opbrengsten en kosten

De melkprijs komt naar verwachting in 2010 gemiddeld uit op 35,50 euro per 100 kg. Dit is 22% hoger dan in 2009 (tabel 2.2). De stijging begon in het voorjaar en zette zich in de rest van het jaar voort (figuur 2.1). De hogere melkprijs wordt veroorzaakt door een toename van de uitvoer tegen hogere prijzen. Het economisch herstel na de kredietcrisis leverde een grotere vraag op in andere landen. De totale uitvoerwaarde van melk en zuivelproducten wordt tot en met augustus 2010 voor bijna de helft bepaald door kaas. Hiervan is de uitvoerwaarde met 10% toegenomen. De uitvoerwaarde van boter en magere melkpoeder herstelde zich fors en nam toe met 50 à 60%. Deze twee producten hebben samen een aandeel van 25% in de totale uitvoer. In bijlage B3.1 is weergegeven hoeveel het inkomen per bedrijf verandert bij een verandering van de prijzen.

Figuur 2.1

Ontwikkeling van de melkprijs (inclusief btw)

Bron: LEI, Prijs-Informatie-Desk.

Per bedrijf zal naar verwachting in 2010 4% meer melk geproduceerd worden dan in 2009. Daarbij is rekening gehouden met het feit dat per 1 april 2010 het quotum met 1% is verruimd en dat volgens gegevens van het Productschap

Zuivel de melkaanvoer in 2010 tot en met september 2,6% hoger is dan in dezelfde periode van 2009.

De totale opbrengst van het verkochte rundvee is per gemiddeld aanwezige koe met 17 euro teruggelopen. Slachtkoeien brengen bij verkoop gemiddeld een fractie minder op. De opbrengstprijs van nuchtere kalveren is in 2010 circa 12% lager dan in 2009 en komt hiermee uit op 95 euro per kalf. Dit is het gevolg van omvangrijke importen van kalveren (+7%). In totaal is de omzet van vee hiermee op bedrijfsniveau 1.000 euro lager dan in 2009. De aanwas bedraagt ongeveer 4.000 euro vanwege de groei van de veestapel. De opbrengsten op melkveebedrijven uit de varkenshouderij nemen in 2010 iets toe. Bovenstaande ontwikkelingen resulteren in een toename van de totale opbrengsten per bedrijf met 50.000 euro tot circa 297.000 euro (tabel 2.3). Het overgrote deel van deze opbrengststijging is het gevolg van het herstel van de melkprijs.

Tabel 2.2		Ontwikkeling van prijzen en hoeveelheden in de melkveehouderij, gemiddeld per jaar			
	2008	2009	2010 (r)	Mutatie (%)	
<i>Hoeveelheden</i>					
Melkproductie per koe	7.980	8.050	8.170	1,5	
Melkkoeien per ha	1,68	1,68	1,70	1,0	
Krachtvoergift per koe	2.190	2.060	2.070	0,5	
<i>Prijzen</i>					
Melk (per 100 kg)	38,50	29,05	35,45	22,0	
Biologische melk (per 100 kg)	47,35	38,25	44,75	17,0	
Nuchtere kalveren (per stuk)	82,25	108,00	95,00	-12,0	
Slachtvee (per kg)	2,30	2,05	2,00	-2,4	
Krachtvoer (per 100 kg)	26,54	22,37	22,70	1,5	
Biologisch krachtvoer (per 100 kg)	37,45	32,61	33,10	1,5	
Kunstmest-N (per 100 kg)	1,40	1,04	0,92	-11,5	
Bron: Informatienet en Prijs-Informatie-Desk.					

Na een zeer zonnige, droge lente brak een warme, zonnige maar ook natte zomer aan. Vooral in de 2e helft van de zomer viel er veel regen en waren de temperaturen ook lager dan in de eerste helft. September was koel en nat terwijl oktober droger dan normaal verliep. De voorjaar- en zomerkuilen bevatten weinig structuur en veel suiker. In het begin van de zomer was het weer dermate droog dat de grasgroei achterbleef.

De voerkosten nemen op bedrijfsniveau, na in 2009 fors te zijn gedaald, in 2010 met 4.000 euro toe door hogere prijzen. De krachtvoergift zal, naar verwachting, iets toenemen door de hogere melkprijs (tabel 2.2). Dit heeft ook een sterkere stijging van de melkproductie per koe tot gevolg (+1,6%). De totale voerkosten per koe zijn dan ook met 5% toegenomen. De prijzen van het ruwvoer zijn in 2010 gestegen nadat ze in 2009 waren gedaald.

De kosten van quota nemen toe doordat met ingang van 2009 over een deel van het quotum wordt afgeschreven (zie bijlage 2). Deze afschrijvingskosten bedragen bijna 17.500 euro.

Tabel 2.3	Resultaten en inkomens van melkveebedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)
Aantal bedrijven	17.820	17.730	17.410
Aantal melkkoeien	76	80	82
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	47,62	48,95	49,68
Aantal onbetaalde aje	1,50	1,51	1,51
Opbrengsten	294	247	297
Betaalde kosten en afschrijvingen	238	252	261
Inkomen uit bedrijf	58	-4	36
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	39	-3	24
<i>Idem exclusief afschrijving melkquotum</i>	39	8	35
Inkomsten buiten bedrijf	15	17	17
<i>Totaal inkomen</i>	73	12	53
Besparingen	20	-39	4
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>	89	69	85
Bron: Informatienet.			

De kosten van grond, gebouwen en werktuigen zijn op bedrijfsniveau 6% lager. Dit wordt vooral veroorzaakt door de lage grondrente (0,5%). De afschrijvingen zijn, door de forse investeringen over de laatste jaren in machines en werktuigen, wel toegenomen. De melkveehouders kochten in 2010 tot en met oktober iets minder quotum dan in dezelfde maanden van 2009. Er wordt wel iets meer gehuurd. Ondanks het Europese besluit tot afschaffing van het quotumsysteem in 2015 zijn de kooprijzen in 2010 nauwelijks gedaald.

De totale betaalde kosten (inclusief afschrijvingen) nemen met 4% toe tot 261.000 euro per bedrijf (tabel 2.3).

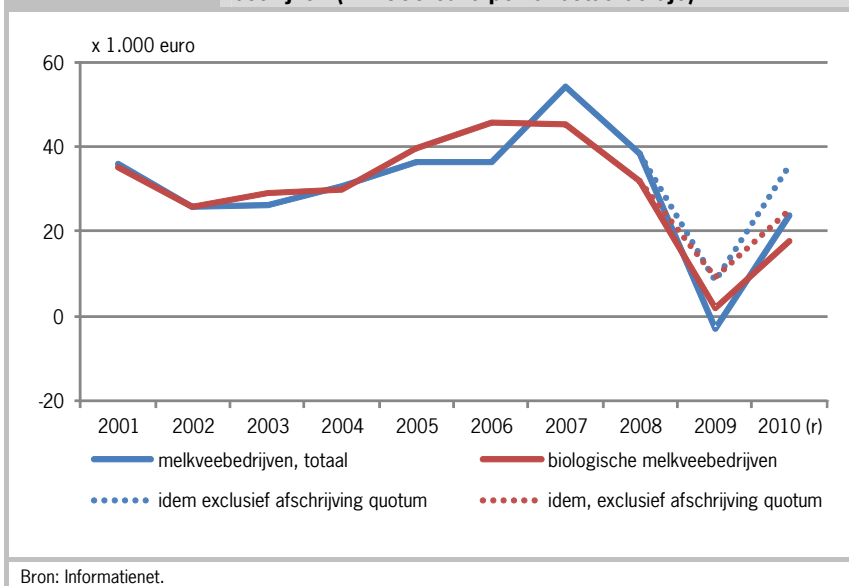
Resultaten en inkomen

Het inkomen uit het bedrijf neemt met 40.000 euro fors toe door het eerdergenoemde herstel van de melkprijs en komt uit op 36.000 euro. De kosten nemen toe door het voer en de materiële kosten. Op het gemiddelde melkveebedrijf zijn 1,5 onbetaalde aje aanwezig. Per onbetaalde aje is het inkomen met 27.000 euro gestegen tot 24.000 euro. Hiermee ligt het inkomen 6.000 euro onder het gemiddelde van de laatste 10 jaar (figuur 2.2). Indien geen rekening wordt gehouden met de afschrijving over het melkquotum is het inkomen per onbetaalde aje 11.000 euro hoger.

In 2009 zijn de inkomsten buiten het bedrijf, door herstel van het inkomen uit vermogen, iets toegenomen. Dit zal in 2010 niet veranderen (tabel 2.3). De melkveebedrijven betalen in 2008 en 2009 mede door een hoog inkomen in 2007 en ook 2008 bijna 5.000 euro aan inkomstenbelasting. In voorgaande jaren was dit veel minder. In 2010 zal het belastingbedrag naar verwachting iets afnemen. De besparingen worden door het herstel van het inkomen in 2010 gemiddeld weer positief en komen op 4.000 euro per bedrijf.

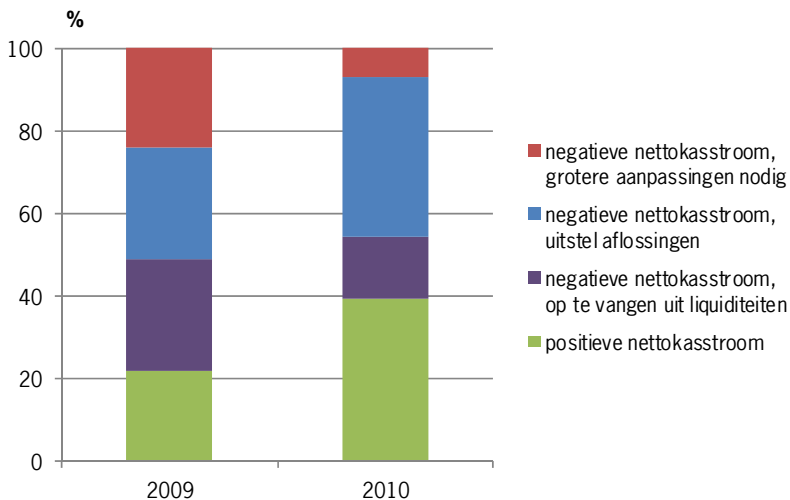
Figuur 2.2

Ontwikkeling van het inkomen uit bedrijf op melkveebedrijven (x 1.000 euro per onbetaalde aje)

Eén op twintig bedrijven kent in 2010 forse liquiditeitsproblemen

Door de hogere melkprijs zijn de ontvangsten op de melkveebedrijven in 2010 flink hoger dan in 2009. Met behulp van het Financieel-Economisch Simulatie-model (FES) zijn de individuele bedrijven uit het Informatienet doorgerekend om te bepalen in hoeverre deze in 2009 en 2010 te maken hadden met liquiditeitsproblemen (zie bijlage 2). Daarbij zijn de bedrijven ingedeeld in vier categorieën, afhankelijk van de mate waarin zich problemen voordoen. In 2009 bleef bij één op de vijf melkveebedrijven de (netto)kasstroom ondanks de lagere melkopbrengsten positief: de ontvangsten waren groter dan de uitgaven (figuur 2.3). Dat aandeel is in 2010 gestegen tot 40%. Bij de andere melkveebedrijven zijn de uitgaven groter dan de ontvangsten. Een deel (15%) kan dat opvangen vanuit eigen liquide middelen, zoals spaargeld, of een lichte besparing op onderhoudskosten en gezinsbestedingen. Ongeveer 40% zou daar in 2010 niet genoeg aan hebben, maar had wel mogelijkheden om via uitstel van aflossingen uit al te grote problemen te blijven. Bij ruim 5% van de bedrijven is de situatie echter zo nijpend dat ingrijpendere maatregelen nodig zijn om aan alle betalingsverplichtingen te kunnen voldoen. In 2009 was dat bij een kwart van de bedrijven het geval. Die maatregelen kunnen bestaan uit extra kredieten, sterke beperking van privé-uitgaven, toename van inkomsten buiten bedrijf, besparing op kosten en in uiterste gevallen zelfs verkoop van bedrijfsonderdelen. De bedrijven die in 2010 liquiditeitsproblemen hadden, hebben vooral te maken met relatief hoge uitgaven. Deels zijn die een gevolg van de keuzes die in 2009 gemaakt zijn om die tekorten op te vangen, want de kortlopende schulden zijn zeer hoog. Vijf procent van de bedrijven kon meer dan 5% van de uitgaven niet zonder aanpassingen financieren. De groep die in 2010 een netto positieve kasstroom scoort, heeft juist een zeer gunstige schuldpositie.

Figuur 2.3**Verdeling van melkveebedrijven (%) naar
liquiditeitspositie in 2009 en 2010**

Bron: Informatienet; bewerking LEI (FES-model).

Resultaten biologische melkveebedrijven

Ook op de biologische melkveebedrijven herstellen de opbrengsten in 2010 ten opzichte van 2009. De gemiddelde melkprijs voor deze bedrijven komt naar verwachting uit op ruim 44,50 euro per 100 kg (tabel 2.2). Gemiddeld produceren de biologische bedrijven in 2010 circa 2,5% meer melk dan in het voorgaande jaar door de quotaverruiming en groei van de bedrijven. De meerprijs van biologische melk is in 2010 circa 9 euro. Deze meerprijs is noodzakelijk onder meer omdat de melkproductie per biologische koe (6.470 kg) ruim 20% lager is dan per gangbare koe (8.170 kg). De voerkosten per koe zijn, ondanks de fors hoger voerprijzen, 10% lager dan op de gangbare bedrijven omdat er 1/3 minder krachtvoer wordt verbruikt. Per kg melk zijn de voerkosten echter hoger omdat er ruim 20% minder melk per koe wordt geproduceerd. Doordat de bedrijfsvoering extensiever is, zijn de vaste lasten per kg melk hoger dan op de gangbare bedrijven. In 2010 zal het inkomen uit bedrijf naar verwachting met 23.000 euro toenemen tot 26.000 euro. Het inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje komt uit op 18.000 euro. Indien geen rekening wordt gehouden met de afschrijving over het melkquotum is dit inkomen 25.000 euro. Ondanks het inkomensherstel blijven de biologische melkveebedrijven ontsparen; in 2010 gemiddeld 6.000 euro, terwijl de gangbare bedrijven gemiddeld 4.000 euro aan besparing realiseren.

Tabel 2.4	Resultaten en inkomens van biologische melkveebedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)
Aantal bedrijven	300	310	310
Aantal melkkoeien	68	68	69
Aantal onbetaalde aje	1,37	1,49	1,49
Opbrengsten	267	236	267
Betaalde kosten en afschrijvingen	225	234	242
Inkomen uit bedrijf	44	3	26
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	32	2	18
<i>Idem per onbetaalde aje, exclusief afschrijving melkquotum</i>	32	9	25
Inkomsten buiten bedrijf	13	17	17
<i>Totaal inkomen</i>	57	20	43
Besparingen	1	-31	-6
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>	86	70	81
Bron: Informatienet.			

Groenfinanciering wordt deels afgebouwd

Veel biologische bedrijven maken gebruik van groenfinanciering. Hierdoor kunnen ze ongeveer 1% goedkoper geld lenen dan hun gangbare collega's. Dit blijkt uit de gemiddelde betaalde rente over alle soorten leningen die op de biologische bedrijven ongeveer 0,6% lager is. De beleggers van gelden voor deze groenfinanciering konden in box 1 een heffingskorting krijgen van 1,3% over dit vermogen. Deze wordt in de jaren tot en met 2014 in fasen afgebouwd. De vrijstelling in box 3 over dit vermogen (1,2%) blijft wel overeind. Er is een maximale vrijstelling/heffingskorting voor deze beleggers over een vermogen van maximaal ruim 52.500 euro. Het effect van deze afbouwregeling kan op termijn een stijging van de rentekosten met 1 à 2.000 euro inhouden voor een gemiddeld biologisch bedrijf.

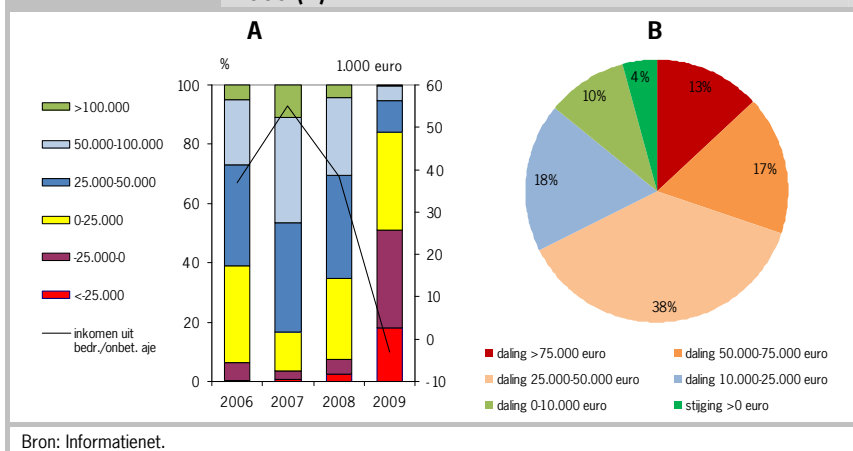
2.1.2 Analyse resultaten 2009

Inkomensverschillen tussen bedrijven

Het inkomen per onbetaalde aje is in 2009 ruim 40.000 euro verslechterd ten opzichte van 2008 (figuur 2.4A). Rond het gemiddelde inkomen is een grote spreiding. Er zijn net zo veel bedrijven met een positief als een negatief inkomen per aje. Bijna 1 op de 5 bedrijven heeft een inkomen van minder dan -25.000 euro per aje. De verslechtering van het inkomen in 2009 deed zich niet op alle bedrijven in gelijke mate voor. Bijna een derde van de onbetaalde arbeidskrachten had te maken met een verslechtering van het inkomen met meer dan 50.000 euro. Ongeveer 1 op de 7 onbetaalde aje onderging echter een geringe daling, van minder dan 10.000 euro, of zelfs een geringe stijging (figuur 2.4B). Een stijging van het inkomen wordt niet veroorzaakt door de melkveetak maar door een andere agrarische tak of door verbreding.

Figuur 2.4

Verdeling van onbetaalde aje op melkveebedrijven naar inkomen uit bedrijf (A, euro per onbetaalde aje) en naar verandering van het inkomen uit bedrijf tussen 2008 en 2009 (B)

Balans

De leningen zijn in 2009, door investeringen, gemiddeld per bedrijf met 110.000 euro sterk toegenomen (tabel 2.5). Op de grotere bedrijven zijn de schulden naar verhouding groter dan op de kleine bedrijven. Dit verklaart de verschillen in solvabiliteit. Door de toename van de schulden neemt de solvabiliteit met bijna 1% af. Opvallend is de sterke stijging van de grondwaarde op de

balans. De grondprijs is volgens DLG in 2009 47.000 euro per hectare en is hiermee met 15% gestegen ten opzichte van 2008 (alle land- en tuinbouw bedrijven). Een deel van de stijging op de balans wordt veroorzaakt door een toename van de bedrijfsomvang en een klein deel door een toename van de hectare in eigendom. Daarnaast is de grondprijs op gespecialiseerde melkveebedrijven meer gestegen dan landelijk.

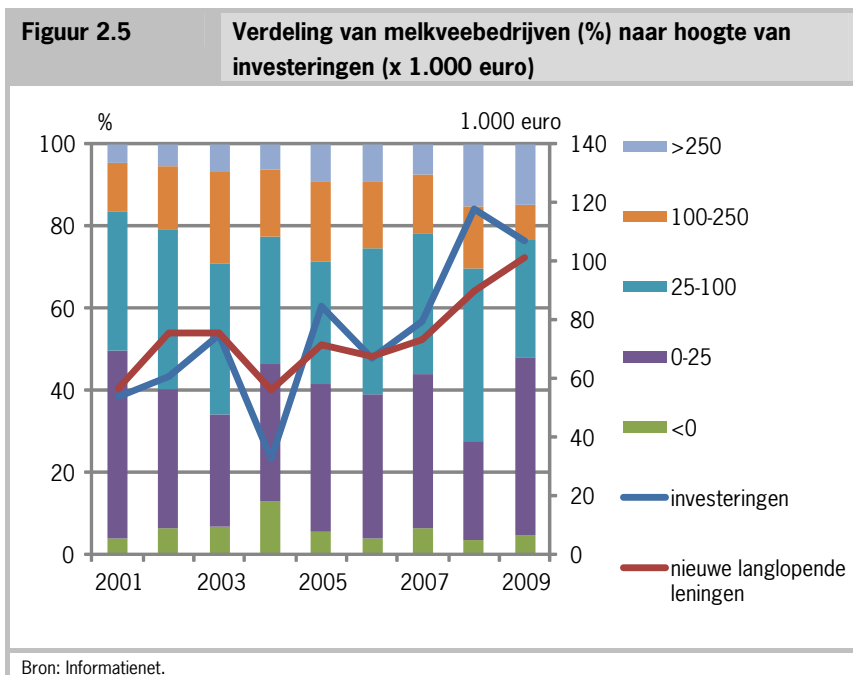
Tabel 2.5		Balans van melkveebedrijven, per einde boekjaar (x 1.000 euro per bedrijf)		
	2008	2009		
		totaal	kleinere bedrijven a)	grotere bedrijven b)
Grond	1.010	1.290	630	3.390
Gebouwen en glasopstanden	210	240	80	720
Overige materiële vaste activa	360	360	180	750
Immateriële vaste activa c)	650	660	260	1.810
Overige activa	350	320	270	700
<i>Balanstotaal</i>	<i>2.580</i>	<i>2.870</i>	<i>1.420</i>	<i>7.370</i>
Eigen vermogen	1.650	1.830	1.150	3.820
Langlopende leningen	690	790	170	2.850
Ander vreemd vermogen	240	250	100	700
w.v. belastinglatentie	200	200	80	545
<i>Solvabiliteit (%)</i>	<i>69</i>	<i>68,5</i>	<i>86,0</i>	<i>56,0</i>
a) Bedrijven <150 so; b) Bedrijven >500 so; c) Onder andere productierechten.				
Bron: Informatienet.				

Investeringsen

In 2009 is er iets minder geïnvesteerd op de melkveebedrijven dan in het topjaar 2008 (figuur 2.5). De investeringen liggen met 114.000 euro nog wel op een hoog niveau. Ongeveer de helft van de melkveebedrijven heeft minder dan 20.000 euro geïnvesteerd. Echter, de 15% topinverteerders heeft gemiddeld 570.000 euro uitgegeven. De investering in quotum is in 2009 niet afgenomen en is gemiddeld 1.000 euro hoger dan in 2008.

De investeringen in machines en werktuigen zijn, na de piek in 2008, afgenomen tot bijna het niveau van de jaren ervoor. De stijgende lijn van investeringen in grond zet zich door. Over de eerste acht maanden van 2010 is, volgens cijfers van het CBS, de waarde van de verleende bouwvergunningen voor de gehele land- en tuinbouw 20% lager dan over dezelfde periode van 2009. Het

investeringsbeeld is minder pessimistisch voor 2010 als wordt gekeken naar de vergunningen die al eerder waren verleend en waarvan de uitvoering al is begonnen of de bouw is afgerond (respectievelijk -11% en -9%). Wel is het aantal ontvangen orders in 2010 met bijna 6% afgenomen. Deze percentages gelden voor de gehele land- en tuinbouw en kunnen afwijken voor de melkveehouderijsector.

Melkquotum en maximale biedprijs

De leaseprijs van melk lag in 2010 rond de 18 à 19 euro per 100 kg melk. Die prijs ligt in lijn met de jaarlijkse kosten die het gevolg zijn van aankoop van melkquotum tegen de prijs die in 2010 is betaald. Bij het vaststellen van die kosten is uitgegaan van een resterende afschrijvingsperiode van 5 jaar en een rentevoet van 4%.

De biedprijs voor quotum en het bedrag dat voor lease kan worden betaald, hangt af van de toegerekende kosten per 100 kg op een bedrijf. Er zijn grote verschillen; bij de bedrijven met de laagste toegerekende kosten gaat het gemiddeld om circa 10 euro per 100 kg en bij de bedrijven met de hoogste om ongeveer 17 euro per 100 kg. Uitgaande van de huidige melkprijs van 35 euro

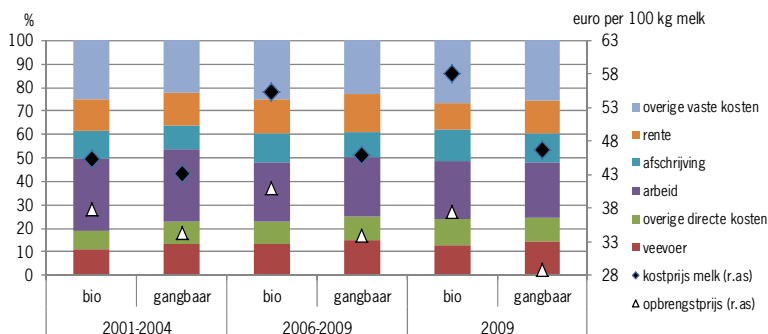
kunnen die beste bedrijven ongeveer 25 euro betalen voor leasemelk. Hierbij wordt aangenomen dat de marginale kosten voor het produceren van een geringe hoeveelheid extra melk alleen uit de toegerekende kosten bestaat. De melkveehouder in de groep met de hoogste toegerekende kosten zou er 7 euro minder voor kunnen neerleggen.

Bij aankoop geldt dat die 25 euro jaarlijks als kosten mag worden gemaakt, wat bij gestelde uitgangspunten voor die beste bedrijven neerkomt op een biedprijs van 24,5 euro per kg vet. Hierbij wordt dan door de aankopende melkveehouders vijf jaar lang niets aan deze extra hoeveelheid geproduceerde melk verdiend. In werkelijkheid mag worden verwacht dat als het om grotere aankopen gaat er ook meer kosten worden gemaakt dan alleen de toegerekende kosten. Bijvoorbeeld hogere energie-, arbeids- en onderhoudskosten. De biedprijs daalt dan navenant. Bij een lagere melkprijs dan de aangehouden 35 euro per 100 kg, zal uiteraard ook de maximale biedprijs lager worden.

Bewust fikse overschrijding van het quotum zal bij de huidige melkprijs niet lonend zijn. De superheffing bedraagt circa 28 euro, zodat bij een huidige verwachte melkprijs van 35 euro er 7 euro aan opbrengsten resteert. Dit is te weinig om zelfs de 5% van de bedrijven met de laagste toegerekende kosten volledig te compenseren.

Figuur 2.6

Opbouw en ontwikkeling (kost)prijs per 100 kg melk op zuivere gangbare en biologische bedrijven 2001-2009

Bron: Informatienet.

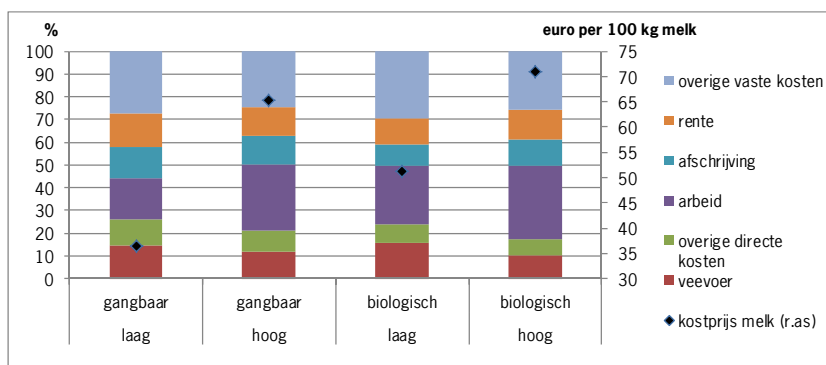
Kostprijs gangbare en biologische melk

In vergelijking met de zuivere gangbare melkveebedrijven maken de vaste kosten op de biologische bedrijven een groter aandeel uit van de kostprijs (figuur

2.6). Door de hogere kosten van veevoer vanwege de verplichte omschakeling naar 100% biologisch per 1 januari 2008 lopen deze kosten iets op. Mede hierdoor is er in 2009 vrijwel geen verschil meer in de opbouw van de kosten tussen biologisch en gangbaar. Het absolute verschil in kostprijs neemt sterk toe. Voor de biologische melk is de kostprijs gestegen van 45 euro in 2001-2004 naar 58 euro per 100 kg in 2009. Op de gangbare bedrijven blijft de stijging beperkt tot 3,5 euro (van 43 naar bijna 46,5 euro). Het verschil is dus met ruim 9 euro toegenomen. Dit verschil wordt deels veroorzaakt doordat de groei in omvang van de biologische bedrijven de helft is in vergelijking met de gangbare. Ook de melkprijs is naar verhouding op de biologische bedrijven meer toegenomen. Was het verschil met de gangbare bedrijven in 2001-2004 nog 3,50 euro; in 2009 was dit opgelopen naar ruim 8,50 euro per 100 kg melk.

Spreading kostprijs melk gangbaar versus biologisch

De spreiding in kostprijs wordt vooral veroorzaakt door de omvang van het bedrijf. Grotere bedrijven met de laagste kostprijs verdelen hun vaste kosten over meer melk. Vooral de hoogte van de arbeidskosten hangt samen met de omvang van het bedrijf. Het aandeel van de arbeidskosten in de totale kosten is hoger bij de groep met een hogere kostprijs (figuur 2.7). Bij de gangbare bedrijven is het verschil in omvang een factor 3 à 4. Bij de biologische bedrijven is dit een factor 1,5. Mede daardoor is het absolute verschil in kostprijs op deze laatstgenoemde bedrijven kleiner. Is dit verschil op de gangbare bedrijven nog bijna 30 euro, op de biologische bedrijven is dit verschil circa 20 euro per 100 kg melk. Door de verschillen in kostprijs en omvang zijn de inkomensverschillen erg groot. De groep gangbare bedrijven met de laagste kostprijs behaalt in 2009 een inkomen van ruim 42.000 euro terwijl de groep met de hoogste kostprijs een (negatief) inkomen heeft van -25.000 euro. Bij de biologische bedrijven zijn de verschillen minder groot (respectievelijk 18.000 en -11.000 euro).

Figuur 2.7**Opbouw en spreiding kostprijs per 100 kg melk op zuivere gangbare en biologische bedrijven 2009**

Bron: Informatienet.

Ontwikkeling biologische zuivelmarkt

Het aantal biologische melkveebedrijven in Nederland neemt de laatste jaren per saldo niet meer toe. Wel vindt er enige schaalvergroting plaats zodat er meer biologische melk is geproduceerd. De verschillende kleine verwerkers/kopers van de biologische melk zijn alle iets gegroeid. De grote verwerker Friesland Campina is met een marktaandeel van bijna 1/3 stabiel gebleven terwijl EkoHolland melk op Maat de grootste groei heeft ondergaan: een verdrievoudiging in 4 jaar tijd naar circa 1/3 marktaandeel. Deze coöperatie verwerkt niet zelf de melk maar levert melk aan andere fabrieken waaronder Vecozuivel en Arla. De prijsvorming is divers. Friesland Campina geeft een marge van 8,5 cent op de gangbare melk; bij Rouveen is dit een fractie meer. Bij EkoHolland is deze variabele en hangt sterk af van de marktontwikkeling. Momenteel is de prijsvorming voor de helft van de biologische melk ontkoppeld van die van de gangbare melk.

2.2 Vleesveehouderij*Structuur*

Het aantal bedrijven met vleesvee (exclusief vleeskalveren op melkbasis) is vanaf 2000 met ruim een kwart afgenomen (tabel 2.6). Het aantal bedrijven met stieren liep iets sterker terug. Het totaal aantal vleesrunderen is met bijna 30% gedaald, zodat het gemiddelde aantal vleesrunderen per bedrijf tussen 2000 en 2010 iets is toegenomen. De samenstelling van de vleesveestapel is sterk ver-

anderd. Het aantal stieren is sterk gedaald, terwijl het aantal overig vrouwelijk vleesvee bijna gelijk is gebleven.

De bedrijven met vleesrundvee hebben veelal een gemengd karakter. Naast vleesrunderen wordt veelal ook melkvee, varkens en/of pluimvee gehouden. Ook komt vleesrundvee voor in combinatie met akkerbouw.

Tabel 2.6		Ontwikkeling aantal vleesrunderen naar soort en aantal bedrijven (x 1.000)				
		2000	2008	2009	2010	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met vleesvee		18,9	14,6	14,7	13,8	-6,1
ww. met stieren		9,7	7,1	7,0	6,6	-6,4
met zoogkoeien en overig weidevee		14,2	12,5	12,5	11,6	-7,0
met overig vrouwelijk vleesvee		8,9	7,6	7,6	7,4	-2,6
Aantal stuks vleesvee		448	347	341	322	-5,4
ww. stieren		182	115	110	105	-4,7
zoogkoeien en overig weidevee		163	127	124	115	-6,9
overig vrouwelijk vleesvee		103	105	107	102	-4,4
<i>Dieren per bedrijf op bedrijven met betreffende diersoort</i>						
Totaal		23,7	23,8	23,1	23,3	+0,8
ww. stieren		18,7	16,2	15,7	15,8	+1,1
zoogkoeien en overig weidevee		11,5	10,2	9,9	9,9	+0,3
overig vrouwelijk vleesvee		11,6	13,9	14,0	13,8	-1,8

Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.

Opbrengsten, kosten en inkomen

Deze paragraaf gaat in op het bedrijfsresultaat van bedrijven die overwegend vleesrunderen houden, maar geen gespecialiseerd vleeskalverenbedrijf zijn. Dit type wordt in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk behandeld. Een aanvullende voorwaarde die dit jaar wordt gehanteerd, is dat er geen melkkoeien aanwezig zijn op deze bedrijven. Vleesrunderen worden veelal op bedrijven met andere takken gehouden. Dit blijkt ook uit tabel B6.1: de omzet en aanwas maakt maar een beperkt deel (circa 25%) uit van de totale opbrengsten. Deze bestaan met name uit akkerbouwopbrengsten en overige opbrengsten, waaronder uit verbreding. In 2010 is de prijs van de verkochte stieren, zoogkoeien en vrouwelijk weidevee gedaald (tabel 2.7). De totale uitvoer van levende runderen is over de eerste acht maanden van 2010 verder toegenomen, na een flinke toename in 2009. De invoer is in 2010 met 40% gestegen na een forse daling in 2009. De

export van vlees is over de eerste acht maanden van 2010 afgenomen, terwijl de import hiervan is toegenomen. Meer dan de helft van het rundvlees gaat naar Duitsland en Frankrijk. Het aantal slachtingen van volwassen runderen is tot begin november 2010 met ruim 11% afgenomen. Bovenstaande ontwikkelingen, zoals een toename van de invoer, afname van de uitvoer en minder slachtingen leidden tot een druk op de prijzen.

Tabel 2.7		Ontwikkeling van prijzen in de vleesveehouderij, gemiddeld per bedrijf per jaar		
	2008	2009	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Prijzen</i>				
Vee <1 jaar	660	730	640	-12,3
Mannelijk vee 1-2 jaar	1.530	1.620	1.540	-4,9
Overige koeien	1.430	1.580	1.540	-2,5
<i>Aantal verkochte dieren per bedrijf</i>				
Vee <1 jaar	3	4	4	
Mannelijk vee 1-2 jaar	27	31	31	
Overige koeien	12	17	17	
Bron: Informatienet en Prijs-Informatie-Desk.				

De totale omzet uit de rundveehouderij (verkopen minus aankopen) van de groep bedrijven met overwegend vleesvee komt uit op 40.000 euro en is iets afgenomen door lagere prijzen van het verkochte vleesvee. De opbrengsten uit de akkerbouw nemen door de prijsstijging van de aardappelen met 23.000 euro fors toe. De totale opbrengsten nemen hierdoor ook toe (+25.000) en komen uit op 186.000 euro.

De voerkosten zijn in 2010 iets gestegen (+500 euro). Naast een kleine stijging van andere kosten zullen naar verwachting de betaalde kosten per saldo met 6.000 euro toenemen.

Voorgaande ontwikkelingen van de opbrengsten en kosten, resulteren uiteindelijk in een inkomen dat door de akkerbouwactiviteiten met 19.000 euro toeneemt (tabel 2.8).

Tabel 2.8	Resultaten en inkomens van vleesveebedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)
Aantal bedrijven	4.310	4.220	4.160
Aantal onbetaalde aje	1,16	1,18	1,18
Opbrengsten	162	161	186
Betaalde kosten en afschrijvingen	158	157	163
Inkomen uit bedrijf	6	5	24
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	5	4	20
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>	72	71	83
Bron: Informatienet.			

2.3 Geitenhouderij

Omdat het gros van de bedrijven met geiten kleinschalig en niet gespecialiseerd is, zijn deze tot dusver niet in deze publicatie opgenomen. De laatste jaren neemt niet alleen het aantal gespecialiseerde bedrijven toe maar worden deze vooral groter van omvang. Aangezien in het Informatienet van het LEI deze bedrijven nog in onvoldoende mate aanwezig zijn, is gebruik gemaakt van de informatie van een accountantsbureau (ABAB, 2010). Dit vormt de basis voor de raming na aanpassing naar het gemiddeld aantal dieren in de landbouwtelling.

Structuur

Op de meeste bedrijven met geiten is het aantal geiten minder dan 50 stuks. De groep gespecialiseerde geitenbedrijven is slechts 10% van alle bedrijven (tabel 2.9). Het aantal gespecialiseerde geitenbedrijven bedraagt in 2010 367 en is de laatste jaren nauwelijks toegenomen. Het aantal geiten op de geitenbedrijven is in 2010 met gemiddeld 80 afgenomen in vergelijking met 2009 naar 814. Hiervan produceren er ruim 600 melk. Bijna 15% van de geitenbedrijven is biologisch. Aangezien de biologische geitenbedrijven gemiddeld kleiner zijn, is het aandeel biologische geiten ruim 9%. Het aantal bedrijven met meer dan 50 geiten is 412. Hiervan zijn tot dusverre 91 bedrijven besmet met Q-koorts.

Tabel 2.9 Ontwikkeling aantal geiten en aantal bedrijven met geiten					
	2000	2008	2009	2010	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met geiten	3.800	4.270	3.930	3.710	-5,7
Aantal geiten	178.570	355.980	374.470	351.660	-6,1
Aantal melkgeiten	98.080	253.650	274.150	247.020	-9,9
<i>Gespecialiseerde geitenbedrijven</i>					
Aantal bedrijven	.	361	359	367	+2,2
Idem in % van totaal	.	8	9	10	
w.v. biologisch (%)	.	13,9	15,0	14,4	
Aantal geiten per bedrijf	.	817	895	814	-9,0
Aandeel biologische geiten (%)	.	8,4	8,5	9,4	
Aantal melkgeiten per bedrijf	.	619	690	606	-12,2
Bron: CBS-Landbouwstelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Q-koorts

Het aantal mensen dat een besmetting met Q-koorts heeft opgelopen is in 2009 sterk toegenomen. Omdat volgens deskundigen een verband bestaat tussen de toename van het aantal menselijke ziektegevallen en de door Q-koorts veroorzaakte abortusgolven op geitenbedrijven heeft de overheid in december 2009 besloten om alle drachtige en schijndrachtige geiten op de besmette bedrijven te ruimen. Aangezien de lammertijd voor de deur stond, is eind 2009 met het ruimen van drachtige geiten een aanvang gemaakt. Tot eind november 2010 zijn 91 bedrijven besmet verklaard. In totaal zijn op deze bedrijven ruim 50.000 melkgeiten geruimd en meer dan 1.400 bokken. Het percentage geruimde dieren op de bedrijven loopt sterk uiteen, vooral door het tijdstip waarop de besmetting op het bedrijf is vastgesteld en door de mate waarin op het bedrijf duurmelken wordt toegepast. Aangezien voor de dieren die op een besmet bedrijf achterblijven een levenslang fokverbod werd ingesteld, zijn de lasten voor bedrijven met weinig geruimde dieren aanzienlijk hoger. Deze bedrijven kunnen de achtergebleven dieren weliswaar enkele jaren duurmelken, maar de totale vergoedingssom voor de geruimde dieren is aanzienlijk lager dan voor bedrijven waar veel dieren zijn geruimd. De schade tussen bedrijven waar een groot deel, 57% van de geiten is geruimd en waar slechts een klein deel, 10% van de geiten is geruimd is over een periode van 3 jaar door het LEI berekend op bijna 104.000 euro (Bolhuis et al., 2010). Deze schade bedraagt omgerekend 283 euro per dier voor het aantal dieren dat meer aanwezig is dan 43% van het aantal dieren na de ruiming en wordt na aftrek van een eigen risico gecompenseerd door het ministerie van EL&I. Lammeren die al geboren waren voor de ruiming

vielen aanvankelijk ook onder het levenslang fokverbod maar begin november 2010 hebben de nieuwe ministers de aangenomen motie in de Tweede Kamer alsnog uitgevoerd en is voor deze dieren het fokverbod opgeheven. Voor bedrijven die deze lammeren hebben aangehouden wordt een lager compensatiebedrag uitgekeerd. De situatie op de geruimde bedrijven loopt, gezien het voorgaande, sterk uiteen, waarbij het inkomen op de bedrijven vooral wordt bepaald door de hoogte van de uitkeringen, het verloop van de melkproductie van de achtergebleven melkgeiten en de mate waarin bedrijven jonge dieren aankopen. Door een tekort aan lammeren zal het nog enkele jaren duren voordat de geitenstapel op de getroffen bedrijven weer van dezelfde omvang is als voor de ruiming.

Niet geruimde bedrijven; inkomen onder druk

De melkgeitenbedrijven waar geen besmetting met Q-koorts is vastgesteld kregen te maken met extra hygiënemaatregelen en een vervoersverbod, waardoor geen fokdieren naar andere bedrijven mochten worden afgevoerd. Het vervoersverbod is in augustus 2010 opgeheven, zodat de afzet van lammeren en melkgeiten naar andere bedrijven weer kan plaatsvinden. Voor de gehele melkgeitensector geldt dit jaar een uitbreidingsverbod, waarbij het aantal dieren dat in november 2009 op het bedrijf aanwezig was als referentieaantal geldt. Veel bedrijven zullen dieren moeten verkopen om dit aantal niet te overschrijden. Door de ruiming is op de besmette bedrijven een groot tekort aan dieren waardoor de marktprijzen van de dieren hoog zijn. De verkoop van dieren zal dit jaar op de niet besmette bedrijven hierdoor voor extra inkomsten zorgen.

De ontwikkeling van de melkprijs baart dit jaar echter zorgen. Het aanbod van melk op de Nederlandse markt is door het aantal geruimde melkgeiten gedaald. Onder normale omstandigheden zou dit een positieve invloed hebben op de melkprijs, maar door de stijgende melkproductie in Frankrijk is de vraag vanuit dit land sterk teruggevallen. Hierdoor is de melkprijs dit jaar lager dan in 2009. Door de sterke melkprijzdaling wordt het inkomen aanzienlijk lager dan in 2009. Voor een bedrijf met gemiddeld 675 melkgevende geiten en een gemiddelde melkproductie van 900 kg per dier heeft dit tot gevolg dat het inkomen in 2010 nog maar nauwelijks boven de nullijn uitkomt. Hierbij is ervan uitgegaan dat de melkprijs 6 cent onder het niveau van vorig jaar ligt en dat het bedrijf circa 65 extra dieren verkoopt. De kosten liggen dit jaar vrijwel op hetzelfde niveau als vorig jaar. In de tweede helft van het jaar zijn zowel de prijzen van het ruwvoer als het krachtvoer sterk gestegen waardoor de marges sterk onder druk staan.

2.4 Schapenhouderij

De bedrijven met schapen hebben vaak een gemengd karakter. De schapenhouderij maakt dan maar een klein deel uit van het totale bedrijf. Om die reden wordt de weergave van de resultaten beperkt tot de opbrengsten, toegerekende kosten en het saldo per gemiddeld aanwezige ooi. De voerkosten betreffen uitsluitend de betaalde kosten. Het gras of hooi van eigen bedrijf wordt niet gewaardeerd, terwijl het meeste opgenomen voer wel uit deze eigen producten bestaat. De bedrijfsresultaten worden geraamd voor bedrijven met meer dan 25 ooiën. De resultaten voor 2010 zijn berekend aan de hand van externe prijs- en volumeontwikkelingen. Door de invoering van de toeslagrechten is de ooi-premie uit de opbrengsten en hiermee ook uit de saldoberekening gehaald.

Structuur

Het aantal bedrijven met ooiën blijft teruglopen. In 2000 waren er volgens de CBS-Landbouwtelling ruim 17.300 bedrijven met schapen in Nederland (tabel 2.10). In 2010 waren dit er minder dan 13.000, een afname van 2,7% ten opzichte van 2009. Over een langere periode is de gemiddelde afname circa 3% per jaar. De laatste jaren is de daling geringer. Van de bedrijven met ooiën heeft 58% minder dan 25 ooiën per bedrijf. De 5.420 bedrijven in 2010 met meer dan 25 ooiën hebben gezamenlijk 84% van de ooiën. Het aantal ooiën per bedrijf is in 2010 toegenomen (+4,4%). Dit was in 2008 en 2009 gedaald door de blauwtonguitbraken vanaf augustus 2006.

Tabel 2.10		Ontwikkeling aantal schapen en aantal bedrijven met ooiën				
	2000	2008	2009	2010	Mutatie (%)	
<i>Alle bedrijven</i>						
Bedrijven met schapen	17.350	13.460	13.140	12.790	-2,7	
Bedrijven met ooiën	17.270	13.410	13.080	12.760	-2,5	
Aantal schapen, inclusief ooiën a)	1.308	1.213	1.137	1.128	-0,8	
Aantal ooiën a)	681	583	547	557	+1,8	
Ooiën per bedrijf	40	44	42	44	4,4	
<i>Bedrijven met meer dan 25 ooiën</i>						
Bedrijven met meer dan 25 ooiën	7.500	5.960	5.550	5.420	-2,4	
Aantal schapen, inclusief ooiën a)	1.070	1.032	947	937	-1,0	
Aantal ooiën op deze bedrijven a)	570	499	461	470	+1,9	
Ooiën per bedrijf	76	84	83	87	4,4	

a) x 1.000.

Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.

Opbrengsten, toegerekende kosten en saldo

In 2010 was het saldo hoger door aantrekkende prijzen van de lammeren en ooien (tabel 2.11). Op de 35 bedrijven met meer dan 25 ooien uit het Informatienet van het LEI zijn in 2009 meer ooien en minder lammeren verkocht dan in 2008 en is er minder aangekocht.

De export van levende schapen (inclusief geiten) is in 2010 tot en met augustus circa 6% hoger dan in 2009. Het aantal slachtingen is tot en met augustus 2010 18% lager dan in 2009. Deze daling wordt veroorzaakt doordat in 2009 extra slachtingen in Nederland nodig waren, omdat de dieren vanwege de blauwtong niet levend geëxporteerd mochten worden. In 2010 slachten de kopers in België en Frankrijk liever zelf om de garantie te hebben dat het vlees vers is. Hierdoor neemt de export van levende dieren toe; deze toename van de export is echter lager dan de afname van het aantal slachtingen in Nederland. Het totaal van export en slachtingen is dus lager. De afname van het aantal slachtingen wordt mede veroorzaakt doordat het offerfeest voor 2007 na 1 januari plaatsvond. In 2010 is dit in november waardoor een vergelijking met eerdere jaren een te negatief beeld geeft. Bovendien zijn de lammeren door de strenge winters van de afgelopen jaren in groei achtergebleven en worden ze langer aangehouden.

In 2010 zijn zowel de slachtschapen als de slachtlammeren duurder. De opbrengsten nemen hierdoor toe. De kosten van voer nemen, na een aantal jaren te zijn gestegen met 2% af ondanks het duurdere ruwvoer. De overige directe kosten nemen toe door de invoering van de elektronische I&R. De totale toegerekende kosten per ooi nemen hierdoor toe. Het saldo per ooi blijft in 2010 75 euro.

Tabel 2.11		Ontwikkeling van prijzen, hoeveelheden en saldo in de schapenhouderij (inclusief btw)			
		2008	2009	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Prijzen</i>					
Ooien, uitstoot (per stuk)		74	75	76	2
Overige schapen (per stuk)		81	82	84	2
Krachtvoer (per 100 kg)		28,65	24,70	24,00	-3
<i>Saldo per ooi</i>					
Opbrengsten		109	116	119	2
Voerkosten		23	22	22	-2
Overige toegerekende kosten		24	19	22	17
Saldo		62	75	75	0
Bron: Informatienet en Prijs-Informatie-Desk.					

2.5 Vleeskalverenhouderij

Structuur

Volgens de voorlopige Landbouwtelling 2010 is het aantal vleeskalveren met bijna 4% toegenomen tot 928.000 stuks. Deze worden gehouden op een onveranderd aantal bedrijven (tabel 2.12). Het aantal vleeskalveren op gespecialiseerde bedrijven is toegenomen. Het productieaandeel van die bedrijven is gestabiliseerd op 90%. De schaalvergroting zet wel verder door. In 2010 had het gemiddelde bedrijf 582 vleeskalveren, terwijl dat in 2006 nog 520 kalveren per bedrijf was. Bedrijven met witvleeskalveren zijn duidelijk groter. Die hebben in 2010 gemiddeld 672 kalveren per bedrijf, tegenover gemiddeld 403 per rosékalverenbedrijf.

Tabel 2.12		Ontwikkeling aantal bedrijven met vleeskalveren en aantal vleeskalveren				
	2000	2008	2009	2010	Mutatie (%)	
Aantal bedrijven met vleeskalveren	2.890	2.250	2.060	2.060	0	
Aantal vleeskalverenbedrijven	.	1.490	1.430	1.430	0	
Vleeskalveren op vleeskalveren-bedrijven (x 1.000)	.	802	806	834	+3,5	
Gemiddeld aantal per bedrijf	.	539	562	582	+3,6	
Totaal vleeskalveren (x 1.000)	783	899	894	928	+3,7	
wv. wit	637	627	625	634	+1,4	
rosé	146	272	269	294	+9,1	
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.						

Markt en prijzen

Het grootste deel van de witvleeskalveren wordt in Nederland op contractbasis gehouden. De gecontracteerde kalverhouders ontvangen op basis van afgesloten contracten een vergoeding voor de geleverde arbeid, gebouwen en overige kosten. Daar bovenop komen ook toeslagen voor bijvoorbeeld het verstrekken van snijmais en leegstand. De contractgever levert de nuchtere kalveren en het voer aan de kalverhouders en bepaalt het tijdstip van afleveren van de slachtrijpe kalveren. Ook de verdere verwerking en vermarkting is in handen van de contractgevers c.q. integraties.

Bijna 70% van de vleeskalveren wordt gehouden voor de productie van blank vlees en bijna 300.000 kalveren zijn bestemd voor de rosévleesproductie. Dat is een flinke toename (+9%) in vergelijking met 2009. In 2009 werden 1,5 mln. vleeskalveren geslacht, waarvan ruim 1 mln. witvleeskalveren. Ruim 80% van de uitvoer van kalfsvlees gaat naar Italië, Duitsland en Frankrijk, waarvan Italië de belangrijkste afnemer is. Veel nuchtere kalveren voor de kalversector komen uit het buitenland. In 2009 werden in totaal ruim 830.000 nuchtere kalveren ingevoerd, waarvan bijna de helft uit Duitsland.

De markt voor rosévlees is duidelijk anders dan voor witvlees. De prijzen van rosévlees reageren sterker op de prijsontwikkeling van rundvlees, vooral vanaf 2008 toen de kalfsvleesdefinitie is aangepast. Op jaarbasis zijn de prijzen van rosévlees 2% hoger dan in 2009 (tabel 2.13). De opbrengstprijzen van witvleeskalveren worden in 2010 iets hoger geraamd (+4%) dan in 2009. Dat prijsvoordeel werd vooral gerealiseerd in de eerste helft van 2010. In het tweede halfjaar was het prijsverschil met 2009 kleiner.

Tabel 2.13		Ontwikkeling van prijzen in de vleeskalverenhouderij (inclusief btw)		
	2008	2009	2010 (r)	Mutatie (%)
Nuchtere kalveren a)	91	123	110	-11
Vleeskalveren wit b)	4,15	4,15	4,30	+4
Vleeskalveren rosé c)	2,85	2,80	2,85	+2
Melkpoeder (index 2000=100)	101	90	104	+15
a) Stierkalveren per stuk, zwartbont 1e kwaliteit 45 kg, van Nederlandse afkomst; b) Euro per kg geslacht gewicht, 2e kwaliteit; c) Euro per kg levend gewicht. Bron: LEI, Prijs-Informatie-Desk.				

Voor de rentabiliteit van de sector was de prijsdaling in 2010 (-11%) van nuchtere kalveren gunstig. Vooral vanaf september waren de nuka's flink goedkoper dan vorig jaar. Aan de andere kant zijn de prijzen voor kunstmelkpoeder 15% hoger dan in 2009 door de grotere vraag naar melkpoeder op de wereldmarkt. Melkpoeder bepaalt voor een belangrijk deel de productiekosten van blank kalfsvlees en daarmee de rentabiliteit van de hele integratieketen.

Resultaat en inkomen

Omdat in Nederland de meeste witvleeskalveren op contractbasis worden gehouden, is de ontwikkeling van de contractvergoedingen sterk bepalend voor de opbrengsten per kalverplaats. De gemiddelde contractvergoeding zal in 2010 circa 5% hoger zijn dan in 2009, hoewel er grote verschillen bestaan tussen bedrijven. De contractvergoeding varieert van 200 tot 220 euro per kalverplaats exclusief vergoeding voor snijmaisverstrekking. Daarnaast zijn er vergoedingen voor leegstand/schoonmaken en het doorgeven van de bedrijfs-toeslag naar de integrator. Die bedrijfstoelage is gebaseerd op de gemiddelde slachtpremie van twee jaren uit de referentiejaren 2006, 2007 en 2008. Gemiddeld lag in die periode de toeslag op 39 euro per witvleeskalf en circa 69 euro per rosévleeskalf.

Vanaf 2010 zijn de toegekende slachtpremies uit die referentieperiode omgezet naar vaste bedrijfstoelagen, onder voorwaarde dat de helft van dat aantal kalveren ook daadwerkelijk wordt geproduceerd. De kalverhouders hebben met integraties vaak contracten afgesloten over 4 tot 6 ronden. Voor de bedrijfsresultaten van 2010 wordt vanwege de vertraagde doorwerking van langlopende contracten, gerekend met een 5% hogere contractvergoeding per kalverplaats.

Tabel 2.14		Resultaten en inkomens van vleeskalverenbedrijven met witvleeskalveren met contractproductie, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)	
Aantal bedrijven	950	920	930	
Aantal vleeskalveren	745	673	693	
Aantal onbetaalde aje	1,3	1,2	1,2	
Opbrengsten	183	169	180	
Betaalde kosten en afschrijvingen	138	123	127	
Inkomen uit bedrijf	45	45	53	
Idem per onbetaalde aje	34	37	43	
Opbrengst per 100 € kosten	86	86	92	
Bron: Informatienet.				

De gepresenteerde bedrijfsresultaten en inkomens van de gespecialiseerde vleeskalverenbedrijven gelden alleen voor bedrijven die witvleeskalveren op contract houden (tabel 2.14). Bedrijven die (rosé)kalveren voor eigen rekening houden zijn dus niet opgenomen in genoemde cijfers. De opbrengsten-kostenverhouding wordt in 2010 geraamd op 92%, een duidelijke verbetering vergeleken met 2009. De opbrengsten per bedrijf zullen door hogere contractvergoedingen sterker toenemen dan de kosten. De bedrijfskosten stijgen vooral door de aanwezigheid van 3% meer kalveren per bedrijf. Aan de kostenkant zijn voor de kalverhouders slechts enkele posten van belang, omdat de nuchtere kalveren en het voer worden betaald door de contractgevers. De meeste kosten worden iets hoger geraamd, behalve de kosten voor energie en rente die lager zijn in 2010. De totale opbrengsten bestaan grotendeels uit ontvangen contractvergoedingen en de bedrijfstoelagen die vanaf 2010 in de meeste gevallen direct worden doorgegeven aan de contractgevers. Het inkomen uit het bedrijf neemt toe tot 53.000 euro per bedrijf in 2010.

3 Intensieve veehouderij

Kernpunten

- Opnieuw lage inkomens meeste varkensbedrijven
- Beter resultaat vleesvarkensbedrijven
- Slechter resultaat fokvarkensbedrijven
- Grote verschillen in kostprijzen varkens en kosten antibioticagebruik
- Sterke terugval van inkomens leghennenhouders
- Daling inkomen voor vleeskuikenhouders
- Besparingen in 2010 opnieuw alleen bij leghennenbedrijven
- Grote inkomensverschillen tussen intensieve veehouderijbedrijven

3.1 Varkensbedrijven

3.1.1 Actuele ontwikkelingen 2010

Structuur

De dalende trend van het aantal bedrijven met varkens zet door (tabel 3.1). In 2010 zijn er nog circa 7.000 bedrijven; dat is 550 bedrijven (7%) minder dan in 2009. Net als voorgaande jaren daalde ook in 2010 het aantal bedrijven met een neventak varkenshouderij het sterkst. Het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven nam bijna 5% af tot 4.500 in 2010. Alle drie de groepen varkensbedrijven daalden in aantal, waarvan fokvarkensbedrijven het minste.

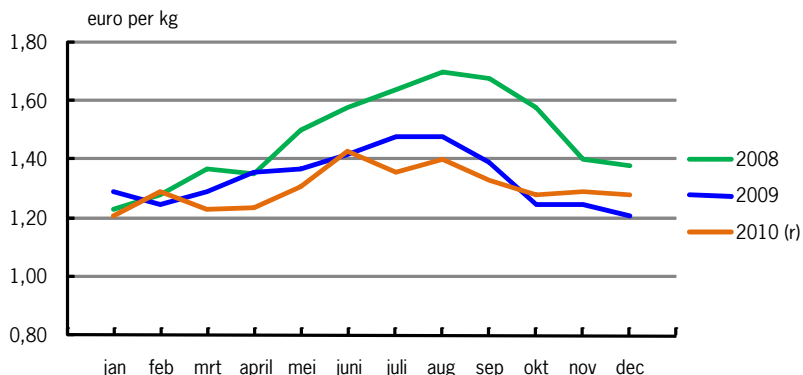
Het totaal aantal varkens is in 2010 licht gestegen naar 12,3 mln. stuks. In 2010 wordt 88% van alle varkens gehouden op de gespecialiseerde varkensbedrijven. Doordat in de afgelopen jaren de varkensstapel is gestegen en veel (kleine) bedrijven de productie hebben gestaakt, zijn de overgebleven bedrijven gemiddeld groter en gespecialiseerder geworden. Een duidelijk voorbeeld daarvan is de zeugenhouderij. Ruim 90% van de zeugen wordt gehouden op gespecialiseerde varkensbedrijven, waarvan 61% op fokvarkensbedrijven die gemiddeld 600 zeugen per bedrijf hebben. Daarentegen is ongeveer de helft van het aantal vleesvarkens te vinden op gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven met gemiddeld 3.000 vleesvarkens per bedrijf. De gesloten varkensbedrijven houden 30% van de varkensstapel.

Tabel 3.1		Ontwikkeling aantal varkensbedrijven en aantal varkens (x 1.000 stuks)			
	2000	2008	2009	2010	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met varkens	14.520	8.250	7.580	7.030	-7
Aantal varkensbedrijven, wv.	.	5.030	4.740	4.510	-5
- fokvarkensbedrijven	.	1.430	1.340	1.290	-4
- vleesvarkensbedrijven	.	2.530	2.380	2.260	-5
- gesloten varkensbedrijven	.	1.070	1.020	960	-6
Aantal varkens (inclusief biggen)	13.118	12.026	12.187	12.252	+0,5
Aantal zeugen, wv.	1.129	978	985	984	-0,2
- op fokvarkensbedrijven (%)	.	59	59	61	
- op gesloten varkensbedrijven (%)	.	31	31	31	
Aantal vleesvarkens, wv.	6.505	5.839	5.873	5.902	+0,5
- op vleesvarkensbedrijven (%)	.	49	50	51	
- op gesloten varkensbedrijven (%)	.	28	29	30	

Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.

Markt en prijzen

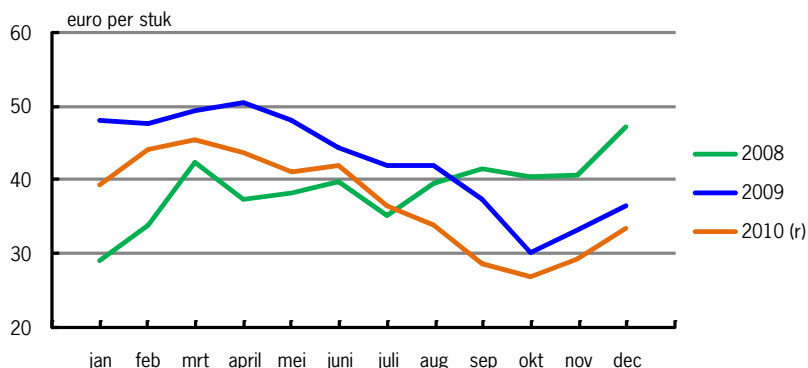
In de Europese Unie daalde de productie in 2009 met 2,5%. De varkensstapel werd vooral kleiner in Oost-Europa, in het bijzonder in Polen. Veel kleinere varkenshouders zijn gestopt vanwege de slechte rentabiliteit in de afgelopen jaren, vooral door de hoge voerkosten. Voor 2010 wordt het aanbod van slachtvarkens in de EU-27 ongeveer 1% hoger geraamd dan in 2009. In 2010 ontwikkelde de export zich vooral in het eerste halfjaar gunstig, omdat de EU goed kon concurreren met landen als de Verenigde Staten en Brazilië. In Nederland is het aantal slachtingen in de eerste helft van 2010 afgenomen, deels door de verdere stijging van het aantal geëxporteerde vleesvarkens en biggen. Vooral Duitsland neemt veel vleesvarkens af van Nederland. Over de eerste negen maanden van 2010 zijn bijna 4,8 mln. biggen uitgevoerd. Vergelijken met dezelfde periode van 2009 is dat een stijging van bijna 10%. Circa de helft van de uitgevoerde biggen gaat naar Duitsland.

Figuur 3.1**Ontwikkeling van de prijs van vleesvarkens (per kg geslacht gewicht, inclusief btw)**

Bron: LEI, Prijs-Informatie-Desk.

De varkenssector beleefde door lage marktprijzen een moeilijk jaar. De biggenprijzen waren in 2010 bijna het gehele jaar lager dan vorig jaar. Ook voor de prijzen van varkensvlees was dat het geval, met uitzondering van het laatste kwartaal. In het begin van 2010 was de prijsontwikkeling van varkensvlees hoopgevend, maar in het tweede kwartaal zakten de prijzen terug (figuur 3.1). Na een korte opleving in juni zijn de prijzen van varkensvlees in de loop van het jaar geleidelijk aan verder gedaald door het grotere aanbod op de EU-markt. De vleesvarkensprijs wordt voor 2010 gemiddeld 3% lager geraamd dan vorig jaar. De Europese Commissie verwacht dat de prijzen in de eerste helft van 2011 iets hoger zullen liggen dan in dezelfde periode van 2010.

Het prijsniveau van biggen was ronduit teleurstellend. Begin 2010 was de prijsontwikkeling nog redelijk gunstig door de traditioneel grotere vraag naar biggen uit het buitenland in het voorjaar. Maar onder invloed van minder goede vooruitzichten moesten de biggenprijzen steeds meer terrein prijsgeven. Vooral in het derde kwartaal waren de prijzen van biggen flink lager dan in 2009 (figuur 3.2). In september zakten de prijzen onder de 30 euro per big van 23 kg, gevolgd door een verdere daling in oktober. Naar verwachting zal het prijsniveau aan het einde van het jaar iets hoger zijn. Op jaarbasis zijn de biggenprijzen gemiddeld 11% goedkoper dan in 2009.

Figuur 3.2**Ontwikkeling van de biggenprijs (euro per stuk, inclusief btw)**

Bron: LEI, Prijz-Informatie-Desk.

Opbrengsten en kosten zeugenhouderij

Het saldo van de zeugenhouderij is in 2010 omlaag gegaan, vooral door lagere biggenprijzen en hogere voerprijzen (tabel 3.2). De biggenprijs is voor 2010 11% lager geraamd en wordt gemiddeld 41 euro per stuk. Vooral die prijsdaling veroorzaakte een lagere omzet en aanwas. Daarnaast zijn ook de biggen op de eindbalans lager gewaardeerd dan vorig jaar. Die waardevermindering is nog niet gerealiseerd, maar wel onderdeel van de omzet en aanwas in 2010. De verkochte slachtzeugen zijn 4% in prijs gedaald, evenals de aankooprijzen van opfokzeugen. Daarnaast is het saldo negatief beïnvloed door hogere toegerekende kosten, vooral de voerkosten. De gemiddelde voerprijs in 2010 wordt 2% hoger geraamd dan in 2009. De prijs van biggenvoer is iets meer omhoog gegaan dan van zeugenvoer. Door de lagere graanoogst zijn de graanprijzen vanaf augustus flink gestegen. Die prijsstijging is gedurende de afgelopen maanden doorberekend in hogere mengvoerprijzen. Zodoende zijn de mengvoerprijzen in november ongeveer 20% hoger dan in januari. Het prijsverloop van mengvoer in 2010 is bijna het spiegelbeeld van 2009, toen de voerprijzen steeds verder daalden. De voerkosten zijn in 2010 uiteindelijk met 16 euro per zeug per jaar gestegen. De energiekosten, vooral aardgas en elektriciteit, zijn gedaald en de overige toegerekende kosten namen iets toe. De biggenproductie per zeug wordt iets hoger geraamd. Het saldo is vooral door lagere biggenprijzen met 145 euro gedaald naar 310 euro per zeug per jaar, waardoor het geraamde inkomen per fokvarkensbedrijf bijna op nul uitkomt.

Tabel 3.2		Resultaten van bedrijven met zeugen (bedragen in euro inclusief btw)			
	2008	2009 (v)	wv. type 5111 a)	wv. type 5131 a)	2010 (r)
Omzet en aanwas per zeug per jaar	1.150	1.189	1.224	1.138	1.057
wv. opbrengst biggen	1.096	1.197	1.216	1.166	1.071
opbrengst overige dieren	90	83	87	77	84
aankoop dieren	83	98	101	91	92
waardeverandering veestapel	47	6	22	-15	-7
Toegerekende kosten per zeug per jaar	832	734	730	743	746
wv. voer	652	543	542	547	559
gezondheidszorg	66	73	71	77	74
energie	66	67	64	70	62
KI, dekgelden, fokvereniging	26	28	28	29	29
Saldo per zeug per jaar	318	455	494	395	310
Aantal grootgebrachte big- gen/zeug/jaar	26,3	26,4	26,3	26,7	26,5
Gewicht per big (kg)	24,5	24,5	24,0	25,2	24,5
Opbrengstprijs (euro/big)	42,10	45,90	46,90	44,20	40,60
Prijs biggenvoer (euro/100 kg)	37,70	32,90	33,60	32,00	33,80
Prijs zeugenvoer (euro/100 kg)	27,70	22,80	22,90	22,50	23,10
a) type 5111=fokvarkensbedrijven, type 5131=gesloten varkensbedrijven. Bron: Informatienet.					

Opbrengsten en kosten vleesvarkenshouderij

In tegenstelling tot de zeugenhouderij is het saldo van de vleesvarkenshouderij in 2010 wel gestegen, vooral dankzij lagere biggenprijzen (tabel 3.3). Dat leverde een meevaller op voor de vleesvarkenshouders van 15 euro per vleesvarken per jaar. Maar de vleesvarkensprijzen zijn op jaarbasis 3% gedaald, waardoor een groot deel van het biggenprijsvoordeel werd afgeroomd. Dat de omzet en aanwas uiteindelijk met 20 euro per vleesvarken per jaar is toegenomen, is ook te danken aan de hogere waardering van de aanwezige vleesvarkens op de eindbalans. Die hogere actuele waarde is weliswaar nog niet gerealiseerd, maar wel onderdeel van de resultatenrekening. In 2009 had een lagere waardering van vleesvarkens juist een sterk negatieve invloed op de omzet en aanwas.

Vooral de 11% lagere aankooprijzen voor biggen is positief voor het saldo en inkomen van de vleesvarkenshouders. Bij de toegerekende kosten zijn een paar kleine veranderingen te zien. De voerkosten stegen iets door hogere voerprijzen en de energiekosten daalden. Uiteindelijk stijgt het saldo van vleesvarkens in 2010 naar verwachting met 20 euro naar 65 euro per dier per jaar. Overigens zijn belangrijke kostenposten zoals van mestafzet, huisvesting en algemene kosten niet in het saldo opgenomen, maar deze tellen wel mee voor het inkomen per bedrijf. De prijzen voor mestafzet zijn 10% hoger geraamd in 2010. In de loop van het seizoen liepen de mestprijzen op door moeizame export en nat weer.

Tabel 3.3		Resultaten van bedrijven met vleesvarkens (bedragen in euro inclusief btw)			
	2008	2009 (v)	wv. type 5121 a)	wv. type 5131 a)	2010 (r)
<i>Omzet en aanwas/vleesvarken/jaar</i>	292	220	214	231	240
wv. verkoop vleesvarkens	407	375	369	388	363
kosten biggen	135	140	140	140	125
waardeverandering veestapel	18	-16	-16	-17	1
<i>Toegerekende kosten/vleesvarken/jaar</i>	214	175	172	179	175
wv. voer	200	161	159	165	162
gezondheidszorg	4	3	3	3	3
energie	6	6	6	6	5
<i>Saldo per vleesvarken per jaar</i>	77	45	42	52	65
Opbrengstprijz (euro/kg geslacht gewicht)	1,46	1,34	1,34	1,35	1,30
Voerprijs (euro/100 kg)	25,20	20,70	20,30	21,20	20,80
Kg voer per kg groei	2,88	2,82	2,85	2,77	2,81
Groei per dier per dag (gram)	751	758	751	773	760
a) type 5121=vleesvarkensbedrijven, type 5131=gesloten varkensbedrijven. Bron: Informatienet.					

Tabel 3.4		Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op varkensbedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>	4.960	4.660	4.470	-4
Aantal onbetaalde aje	1,1	1,1	1,1	0
Aantal zeugen	172	196	207	+6
Aantal vleesvarkens	1.020	1.080	1.130	+5
<i>Opbrengsten</i>	502	472	493	+4
wv. omzet en aanwas varkens	462	439	457	+4
<i>Totaal betaalde kosten en afschrijving</i>	493	468	491	+5
wv. toegerekende kosten	372	340	360	+6
wo. veevoer	307	272	288	+6
gezondheidszorg	15	18	19	+7
betaalde mestkosten	30	29	33	+15
kosten materiële activa a)	60	64	67	+5
energiekosten	17	18	18	-4
financieringskosten	30	29	27	-5
betaalde arbeid	12	14	14	0
werk door derden	4	3	3	+4
overige kosten	16	19	19	+1
Saldo	130	132	133	+1
<i>Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering</i>	8	3	2	
Buitengewone baten en lasten	2	1	1	
Inkomen uit bedrijf	10	4	3	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	9	4	2	
Inkomsten buiten bedrijf	23	24	24	
<i>Totaal inkomen</i>	33	28	26	
Besparingen	-21	-16	-20	
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>	90	88	89	
a) Inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten.				
Bron: Informatienet.				

Opnieuw is de biggenprijs sterk bepalend voor de verdeling van de winst en verlies binnen de varkenshouderij. Terwijl het saldo en inkomen van de vleesvarkensbedrijven zal toenemen in 2010, zien de zeugenhouders hun saldo en inkomen achteruitgaan, vooral door de grillige ontwikkeling van de biggenprijzen (bijlage 7 en 8). Het inkomen van de gesloten varkensbedrijven is vooral afhan-

kelijk van de prijzen van varkensvlees en voer, omdat die bedrijven hun eigen biggen produceren en vervolgens mesten tot slachtvarkens (bijlage 9).

Resultaat en inkomen

Tot de groep varkensbedrijven behoren bedrijven die ten minste twee derde van de productie (gemeten in Standaardopbrengst) in de varkenshouderij hebben. Hierna worden vooral de resultaten van totale groep gespecialiseerde varkensbedrijven beschreven en daarna wordt ook ingegaan op de afzonderlijke resultaten van de fokvarkensbedrijven, vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven. Zie voor een specificatie de bijlagen 7, 8 en 9.

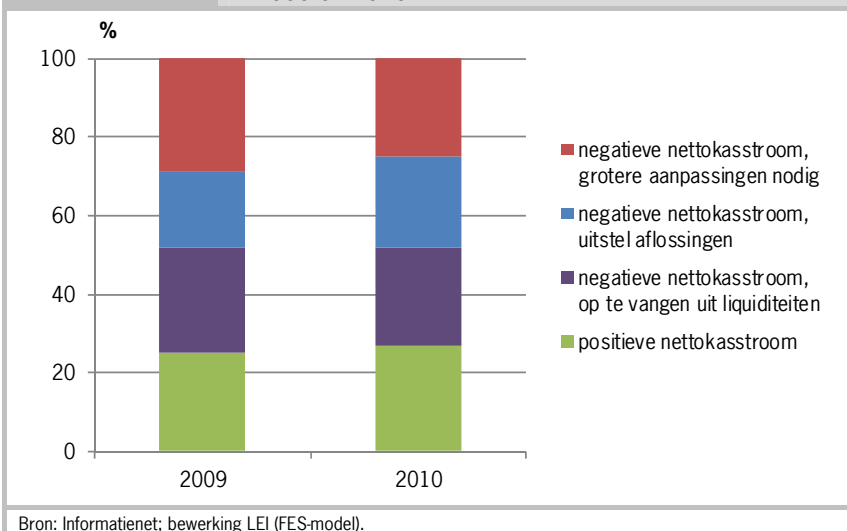
Gemiddeld is de kostendekking van de gespecialiseerde varkensbedrijven in 2010 iets hoger geworden, na de daling vorig jaar (tabel 3.4). De totale opbrengsten (grotendeels omzet en aanwas varkens) zijn gemiddeld met 5% gestegen, vooral door een grotere bedrijfsomvang. De bedrijfskosten (vooral voer en mestafzet) zijn ook met 5% gestegen, waardoor het inkomen iets is vermindert tot 3.000 euro per bedrijf. Die daling kwam vooral voor rekening van de fokvarkensbedrijven. Daarvan daalde het inkomen uit bedrijf met 57.000 euro naar slechts 3.000 euro per bedrijf in 2010 (bijlage 7). Het inkomen van de vleesvarkensbedrijven ging echter omhoog met 27.000 euro naar 4.000 euro per bedrijf. Het jaar daarvoor was nog sterk verlieslatend. De gesloten varkensbedrijven nemen een middenpositie in na een inkomensstijging van slechts 6.000 euro tot 2.000 euro per bedrijf (bijlage 9). De gesloten varkensbedrijven produceren de biggen op hun eigen bedrijf, waardoor ze ongevoelig zijn voor de sterk fluctuerende biggenprijzen. Opvallend is dat de inkomens uit bedrijf van de drie onderscheiden groepen varkensbedrijven in 2010 heel dicht bij elkaar liggen. Dat was in het verleden vaak anders.

Na bijtelling van het inkomen van buiten bedrijf wordt het totaal inkomen geraamd op 26.000 euro per bedrijf; een kleine daling vergeleken met 2009. Wanneer rekening wordt gehouden met opnieuw een teruggave van de belastingen voor het gemiddelde bedrijf en iets hogere gezinsbestedingen, dan worden de ontsparingen geraamd op 20.000 euro per varkensbedrijf. Dat is nog iets slechter dan in 2009, waardoor de meeste varkensbedrijven voor het vierde achtereenvolgende jaar zullen interen op het eigen vermogen.

Eén op vier varkensbedrijven kent forse liquiditeitsproblemen

De gemiddelde bedrijfsresultaten van varkensbedrijven zijn al een aantal jaren achtereen zeer teleurstellend. Met behulp van het Financieel-Economisch Simulatiemodel (FES) zijn de individuele bedrijven uit het Informatienet doorgerekend om te bepalen in hoeverre deze in 2009 en 2010 te maken hadden met liquidi-

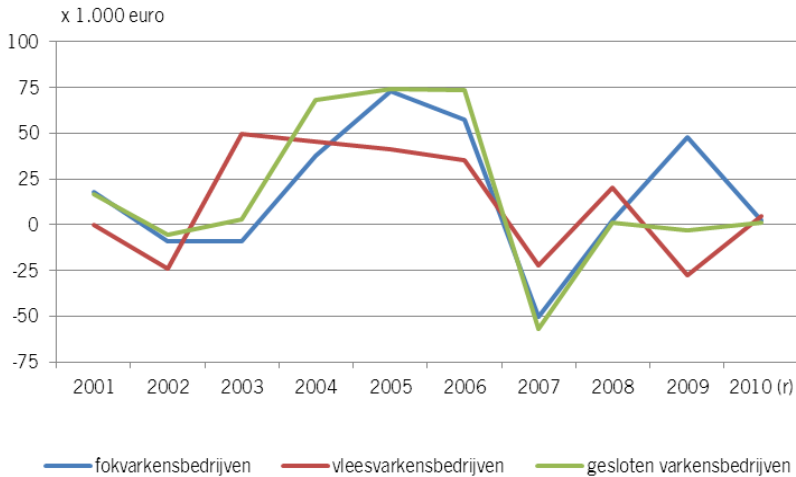
teitsproblemen. Daarbij zijn de bedrijven ingedeeld in vier categorieën, afhankelijk van de mate waarin zich problemen voordoen. In zowel 2009 als in 2010 was bij ongeveer 25% van de varkensbedrijven de (netto)kasstroom positief: de ontvangsten waren groter dan de uitgaven (figuur 3.3). Bij de andere bedrijven waren de uitgaven groter dan de ontvangsten. Een deel kon dat opvangen vanuit eigen liquide middelen, zoals spaargeld, of een kleine besparing (10%) op onderhoudskosten en gezinsbestedingen. Eén op de vier bedrijven had daar in 2010 echter nog niet genoeg aan, maar had wel mogelijkheden om via uitstel van aflossingen uit al te grote problemen te blijven. Bij nog eens een kwart van de bedrijven is de situatie echter zo nijpend dat ingrijpende maatregelen nodig zijn om aan alle betalingsverplichtingen te kunnen voldoen. Die maatregelen kunnen bestaan uit extra kredieten, sterke beperking van privé-uitgaven, toename van inkomsten buiten bedrijf, besparing op kosten en in uiterste gevallen zelfs verkoop van bedrijfsonderdelen, zoals grond of varkensrechten. De markt voor verkoop van hele varkensbedrijven is momenteel slecht, zodat bedrijven soms in afgeslankte vorm door moeten gaan. De bedrijven die in 2010 liquiditeitsproblemen hadden, zijn kleiner dan gemiddeld en hebben vooral te maken met relatief hoge uitgaven. Ook de kortlopende schulden zijn relatief hoog. Zeventien procent van de bedrijven kon meer dan 5% van de uitgaven niet zonder aanpassingen financieren. De groep bedrijven met een positieve kasstroom heeft relatief hoge opbrengsten en ook gemiddeld een gunstige schuldpositie.

Figuur 3.3**Verdeling van varkensbedrijven (%) naar liquiditeitspositie in 2009 en 2010**

In de afgelopen jaren zijn al veel bedrijven gestopt door gebrek aan opvolging of slechte financiële resultaten (zie tabel 3.1). Bovendien hebben alle varkensbedrijven begin 2010 moeten melden of ze vanaf 2013 aan de nieuwe regelgeving op het gebied van welzijn en ammoniakuitstoot gaan voldoen. Als dat niet het geval is, zullen veel bedrijven in de komende jaren stoppen.

Figuur 3.4

**Ontwikkeling inkomen uit bedrijf van varkensbedrijven
naar bedrijfstype (x 1.000 euro per onbetaalde aje)**

Bron: Informatienet.

3.1.2 Analyse resultaten 2009

Kostprijs van biggen

In tabel 3.5 is de ontwikkeling van gemiddelde kostprijs per grootgebrachte big vergeleken met de gerealiseerde opbrengstprijis. In de kostprijs zijn alle kosten (inclusief berekende kosten voor arbeid en eigen vermogen) opgenomen die ten behoeve van de biggenproductie zijn gemaakt. Voor 2009 is een indeling gemaakt van bedrijven met een lage en hoge kostprijs per big. Het verschil in kostprijzen tussen de twee kwartielen wordt vooral veroorzaakt door arbeidskosten, voerkosten en aankoop van dieren. De kostprijs per big bestaat gemiddeld voor de helft uit voerkosten. Bedrijven met een lage kostprijs hebben gemiddeld ruim tweemaal zoveel zeugen dan bedrijven met een hoge kostprijs. Grotere bedrijven kunnen meestal efficiënter werken en dus de arbeidskosten per big drukken. Bovendien produceren de bedrijven met een lage kostprijs bijna 3 biggen per zeug per jaar meer bij een lager voerverbruik. De grotere bedrijven realiseren niet alleen een lagere kostprijs per big, maar ook een hogere opbrengstprijis dankzij toeslagen voor de aflevering van grotere koppels biggen. In 2010 zal de marge negatiever worden, vooral door een lagere opbrengstprijis van biggen.

Tabel 3.5**Kost- en opbrengstprijzen en marge per grootgebrachte big op fokvarkensbedrijven**

	2008	2009 (v)		
		gemiddeld	laagste 25%	hoogste 25%
Kostprijs per big a)	51,10	47,90	42,20	54,70
ww. veevoer	24,60	20,20	19,40	20,60
mestkosten	2,70	2,10	1,90	2,50
arbeid	7,80	7,50	6,30	10,00
Opbrengstprijzen per big	41,90	46,70	49,20	45,70
Marge (opbrengstprijzen - kostprijs)	-9,20	-1,20	7,00	-9,00
<i>Kengetallen:</i>				
Aantal zeugen per bedrijf	378	432	600	273
Grootgebrachte biggen/zeug/jaar	26,5	26,3	27,7	25,1

a) Bij werkelijke btw-situatie en gecorrigeerd voor overige opbrengsten.

Bron: Informatienet.

Kostprijs van varkensvlees

In tabel 3.6 zijn voor gesloten varkensbedrijven de kostprijzen per kg varkensvlees vergeleken met de opbrengstprijzen. Voor 2009 is ook een indeling gemaakt van bedrijven met een lage en hoge kostprijs van varkensvlees. Deze kostprijs op gesloten varkensbedrijven kan worden gezien als de integrale kostprijs van varkensvlees, omdat biggen op het eigen bedrijf worden geproduceerd en worden gehouden tot aflevering van slachtrijpe varkens. Terwijl op vleesvarkensbedrijven de aankoopkosten van biggen ook voor circa de helft uit voerkosten bestaan. Die fluctuerende marktprijzen verstoren een goed beeld van de berekende kostprijs per kg varkensvlees.

Het verschil in kostprijzen per kg op gesloten varkensbedrijven is het gevolg van diverse kostenposten, waarvan voer de belangrijkste is. De kostprijs bestaat voor bijna 60% uit voerkosten. De bedrijven met de laagste kostprijs hebben gemiddeld een lagere voederconversie en gemiddeld 70% meer varkens dan in het hoogste kwartiel, waardoor de arbeidskosten per kg veel lager zijn. De bedrijven met de laagste kostprijs produceren gemiddeld 3 biggen per zeug per jaar meer. Dat levert ook kostenvoordelen op die uiteindelijk tot een lagere integrale kostprijs leiden. Het saldo per dier laat zien dat de grootste voordelen worden behaald in de mesterijfase, want het verschil in saldo per vleesvarken is bij het laagste kwartiel relatief groter dan bij het saldo per zeug. In 2010 zal de marge tussen opbrengstprijzen en kostprijs nauwelijks veranderen, omdat zowel

de kostprijs als de opbrengstprijis lager worden geraamd. Vooral lagere kosten voor energie en kapitaal zorgen voor een lagere kostprijs.

Tabel 3.6		Kost- en opbrengstprijis en marge per kg geslacht gewicht op gesloten varkensbedrijven a)		
	2008	2009 (v)		
		gemiddeld	laagste 25%	hoogste 25%
Kostprijs per kg	1,53	1,42	1,31	1,61
ww. veevoer	1,02	0,82	0,73	0,86
mestkosten	0,09	0,09	0,07	0,09
arbeid	0,21	0,20	0,16	0,27
Opbrengstprijis per kg	1,42	1,30	1,30	1,29
Marge (opbrengstprijis - kostprijs)	-0,11	-0,12	-0,01	-0,32
<i>Kengetallen:</i>				
Aantal vleesvarkens per bedrijf	1.530	1.610	2.220	1.280
Aantal zeugen per bedrijf	270	300	370	245
Grootgebrachte biggen/zeug/jaar	25,9	26,7	27,7	24,8
Kg voer per kg groei	2,82	2,77	2,70	2,92
a) Bij werkelijke btw-situatie. Bron: Informatienet.				

Kosten van antibiotica in de varkenshouderij

Het gebruik van antibiotica in de veehouderij staat sterk ter discussie vanwege het risico op antibioticaresistentie. Een recent voorbeeld is de ESBL-affaire bij vleeskuikens en de beruchte MRSA-bacterie die ongevoelig zijn voor veel antibiotica. De antibiotica bij varkens wordt oraal toegediend (via gemedicineerd voer of water) of geïnjecteerd. Van veel varkensbedrijven (circa 65%) in het Informatienet is verzameld welke medicijnen en geneesmiddelen zijn gebruikt en welke kosten daarmee zijn gemoeid. In tabel 3.7 zijn de varkensbedrijven ingedeeld naar lage en hoge kosten van antibiotica per vleesvarken per jaar. De verschillen zijn groot. Die antibioticakosten lopen uiteen van 0,40 euro tot 3 euro per vleesvarken per jaar. Dat verschil bepaalt ook in belangrijke mate het verschil in totale kosten van gezondheidszorg per vleesvarken per jaar.

Tabel 3.7 Resultaten van varkensbedrijven ingedeeld naar kosten van antibiotica per vleesvarken per jaar in 2009			
	Totaal	antibiotica/vleesvarken/jr	
		laagste 25%	hoogste 25%
<i>Aantal bedrijven</i>	2.000	480	460
Aantal zeugen per bedrijf	143	243	147
Aantal vleesvarkens per bedrijf	1.730	1.760	1.810
Kosten gezondheidszorg/vleesvarken/jr	3,00	2,10	5,10
<i>wv. antibiotica</i>	<i>1,50</i>	<i>0,40</i>	<i>3,00</i>
Saldo per vleesvarken per jaar (euro)	43	54	36
Opbrengstprijis/kg gesl. gew. (euro)	1,35	1,35	1,35
Kg voer per kg groei	2,81	2,72	2,90
Groei per dier per dag (gram)	755	778	740
Uitval vleesvarkens (%)	2,8	2,5	3,4
Bron: Informatienet.			

De technische kengetallen van de vleesvarkens in het hoogste kwartiel zijn over de gehele linie slechter. Ze groeien minder snel, hebben meer voer per kg groei nodig en vertonen een grotere sterfte. Dat leidt tot een lager saldo per vleesvarken per jaar. De bedrijven in beide kwartielen hebben bijna hetzelfde aantal varkens. De indruk bestaat dat antibiotica bij vleesvarkens vooral curatief wordt ingezet bij constatering van ziekteverschijnselen. Harde uitspraken hierover kunnen niet worden gedaan zonder een analyse van de soorten middelen en de wijze van toepassing in de praktijk.

Inkomensverschillen tussen bedrijven

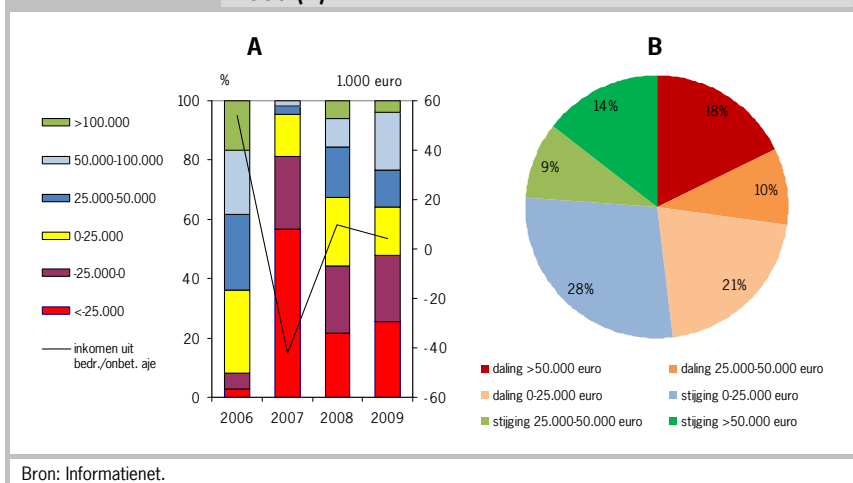
Het inkomen van varkensbedrijven was in 2009 gemiddeld 4.000 euro per onbetaalde arbeidskracht. Rondom dat gemiddelde bestaat een grote spreiding (figuur 3.5). Ongeveer een kwart van de onbetaalde arbeidskrachten behaalde een inkomen van minder dan -25.000 euro, terwijl aan de andere kant ook een kwart van de onbetaalde arbeidskrachten een inkomen had van meer dan 50.000 euro. Vergeleken met 2008 zijn de verschillen tussen de varkensbedrijven iets groter geworden.

Grote inkomensverschillen worden jaarlijks geconstateerd. In figuur 3.5B is te zien in hoeverre het inkomen van bedrijven meer of minder is gedaald ten opzichte van 2008. In 2009 was de gemiddelde daling van het inkomen 5.000 euro per onbetaalde arbeidskracht. De helft van de bedrijven kreeg te maken met

een daling van het inkomen. Voor 10% van de bedrijven bleef die daling beperkt tot maximaal 25.000 euro per onbetaalde arbeidskracht, maar voor 20% bedroeg die inkomensdaling meer dan 50.000 euro. Aan de andere kant steeg het inkomen van 14% van de bedrijven met meer dan 50.000 per onbetaalde arbeidskracht. In de meeste gevallen zijn dat fokvarkensbedrijven. De oorzaken voor genoemde verschillen kunnen zeer uiteenlopend zijn. Te denken valt aan verschillen in bedrijfstype, structuur, omvang, ondernemerschap, technische resultaten en prijzen van kosten en opbrengsten.

Figuur 3.5

Verdeling van onbetaalde aje op varkensbedrijven naar inkomen uit bedrijf (A, euro per onbetaalde aje) en naar verandering van het inkomen uit bedrijf tussen 2008 en 2009 (B)

Balans van bedrijven

Door prijsstijgingen van grond en gebouwen is de totale balanswaarde in 2009 van het gemiddelde varkensbedrijf gestegen vergeleken met 2008. Het eigen vermogen steeg in 2009 gemiddeld met 70.000 euro per bedrijf vooral door herwaarderingsen. Er werd voor 40.000 euro nieuwe leningen aangetrokken, vooral langlopende. De solvabiliteit bleef in 2009 gemiddeld 57%. De solvabiliteit vertoonde in de afgelopen jaren een dalende tendens. Grotere bedrijven zijn kapitaalintensiever en aanzienlijk sterker gefinancierd met vreemd vermogen. Daardoor zijn de schulden in verhouding tot het balanstotaal groter dan bij de kleinere bedrijven. Dat maakt die grotere bedrijven financieel kwetsbaarder in slechte tijden.

Tabel 3.8**Balans van varkensbedrijven, per einde boekjaar
(x 1.000 euro per bedrijf)**

	2008	2009		
		totaal	klein	groot
Grond	320	380	240	1.140
Gebouwen en glasopstanden	400	440	120	1.560
Overige materiële vaste activa	290	300	180	700
Immateriële vaste activa a)	320	290	110	890
Overige activa	330	360	290	900
<i>Balanstotaal</i>	<i>1.660</i>	<i>1.770</i>	<i>940</i>	<i>5.190</i>
Eigen vermogen	890	960	730	2.000
Langlopende leningen	580	630	160	2.550
Ander vreemd vermogen	190	180	50	640
<i>Solvabiliteit (%)</i>	<i>57</i>	<i>57</i>	<i>81</i>	<i>41</i>

a) vooral varkensrechten.

Bron: Informatienet.

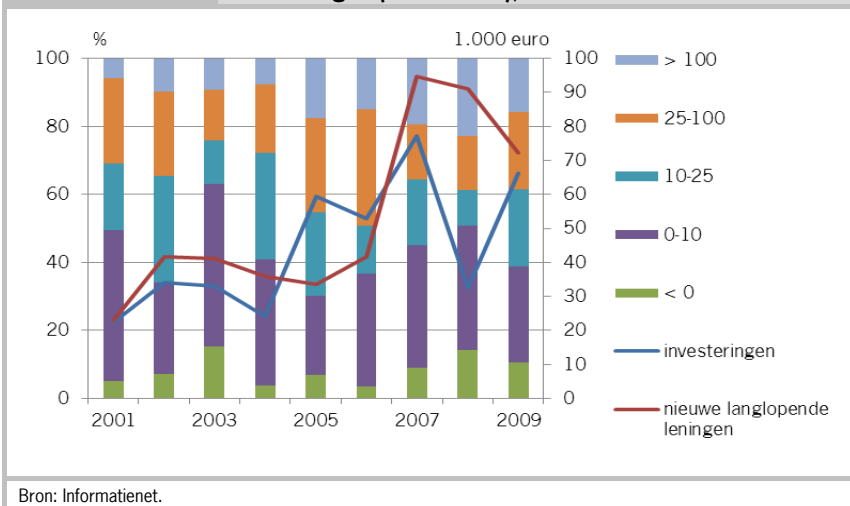
Investerings

De investeringen op varkensbedrijven zijn in 2009 gestegen ondanks de opnieuw lage inkomens (figuur 3.6). In 2009 werd gemiddeld 66.000 euro per bedrijf geïnvesteerd; het dubbele van het totale investeringsbedrag in 2008. Circa 10% van de bedrijven investeerde helemaal niet in 2009; het laagste percentage in de afgelopen jaren. Ruim de helft van de bedrijven investeerde wel, maar maximaal 25.000 euro per bedrijf. Bijna 20% van de bedrijven investeerde in 2009 meer dan 100.000 euro per bedrijf; een vergelijkbaar percentage als in de vier jaren daarvoor. Het grootste deel van dat bedrag is geïnvesteerd in gebouwen en inventaris.

De komende jaren moeten varkenshouders zich voorbereiden op diverse maatregelen op het terrein van dierenwelzijn en milieu (Baltussen et al., 2010). Er zijn grote investeringen nodig om aan die regelgeving te voldoen. Anders zullen veel bedrijven moeten stoppen.

Figuur 3.6

Verdeling van varkensbedrijven (%) naar hoogte van de investeringen (1.000 euro), 2001-2009

3.2 Pluimveebedrijven

3.2.1 Actuele ontwikkelingen 2010

Structuur pluimveehouderij

Het aantal bedrijven met pluimvee is in 2010 iets gedaald tot 2.570. De daling betreft bedrijven met een neventak pluimvee, want er zijn bijna 2% meer gespecialiseerde pluimveebedrijven dan in 2009 (tabel 3.9). De totale pluimveestapel is 4% gestegen tot bijna 104 mln. in 2010. Dat is te danken aan een hoger aantal vleeskuikens (+3,6%) en leghennen ouder dan 18 weken (+2,2%). Ook het aantal ouderdieren van legrassen en slachtrassen is gestegen. Alleen het aantal kalkoenen, eenden en overig pluimvee daalde in 2010. De totale pluimveestapel is terug op het niveau van 2002, net voor de uitbraak van de vogelgriep. Bijna tweederde van de bedrijven met pluimvee zijn gespecialiseerde pluimveebedrijven, die samen bijna 90% van de totale pluimveestapel houden.

Tabel 3.9	Ontwikkeling van het aantal (gespecialiseerde) pluimveebedrijven en aantal dieren				
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)
Aantal bedrijven met pluimvee	4.150	2.660	2.580	2.570	-1
Aantal pluimveebedrijven	.	1.680	1.630	1.660	+2
wv. leghennenbedrijven	.	740	740	770	+4
vleeskuikenbedrijven	.	530	480	470	-2
Aantal stuks pluimvee (x 1 mln.)	106,8	99,3	99,8	103,6	+3,9
wv. op pluimveebedrijven (%)	.	88	89	89	
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Structuur van legsector

Het aantal bedrijven met leghennen is iets lager dan in 2009 (tabel 3.10). Het aantal gespecialiseerde leghennenbedrijven is echter met 4% gestegen, waardoor in 2010 63% van de bedrijven is gespecialiseerd in leghennen. Het totaal aantal hennen op de gespecialiseerde bedrijven nam 1% toe tot bijna 30 mln. stuks; deze bedrijven houden 85% van alle leghennen in 2010.

Tabel 3.10	Ontwikkeling van het aantal (gespecialiseerde) leghennenbedrijven en aantal dieren				
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)
Aantal bedrijven met leghennen	2.060	1.240	1.230	1.230	0
wv. leghennenbedrijven	.	740	740	770	+4
Aantal leghennen (x 1 mln.) a)	32,6	32,9	34,6	35,3	+2
wv. op leghennenbedrijven (%)	.	84	86	85	
a) Vanaf 2005 exclusief ouderdieren van legrassen (in 2010 circa 1,3 mln.). Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Markt

Het aanbod van eieren in de EU-27 wordt 1,3% hoger geraamd dan in 2009. Het grootste deel van de stijging vindt plaats in de tweede helft van 2010 door meer opzet van jonge hennen. Voor Duitsland wordt zelfs een toename verwacht van bijna 6%, na de daling van 17% in 2009 vanwege de omschakeling van traditionele kooihuisvesting naar alternatieve houderijsystemen. De Nederlandse productie voor 2010 wordt circa 2% hoger geraamd. Die uitbreiding vindt alleen plaats bij scharrel- en vrije uitloopeieren. Volgens het PVE zijn tot en met augustus 6,2 mld. eieren bij de pakstations aangevoerd. Ten opzichte van 2009 is dat circa 1,2% hoger. De eiproducentenindustrie verwerkte in dezelfde periode

2,4 mld. stuks. Dat is minder (-7%) dan vorig jaar. De consumptie van eieren in Nederland is in 2009 gestegen van 182 naar 184 stuks per hoofd van de bevolking, vooral door een hogere consumptie van eieren in verwerkte vorm.

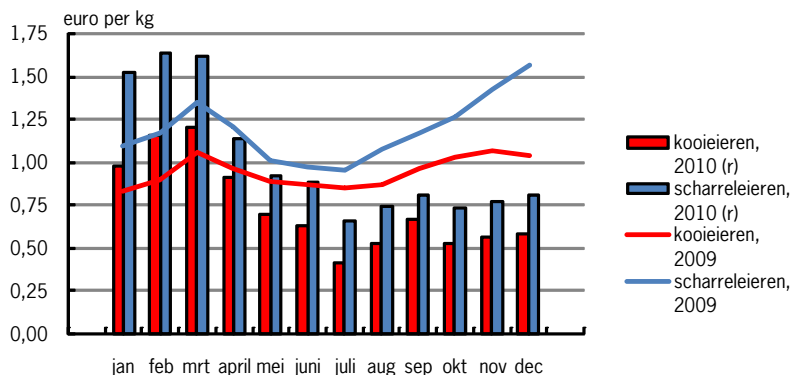
De binnenlandse productie van eieren bestaat nog voor 44% uit kooieieren. Het overgrote deel van de huishoudelijke aankopen van eieren in Nederland bestaat uit scharreleieren en nog slechts voor een klein deel (9%) uit kooieieren. Het marktaandeel van kooieieren zal snel verder dalen, omdat vanaf 2012 traditionele kooihuisvesting geheel verboden is. In Duitsland, het belangrijkste bestemmingsland voor consumptie-eieren, is traditionele kooihuisvesting al in 2009 verboden. Een aantal Duitse pluimveehouders heeft daardoor de productie beëindigd. Mede daardoor heeft Nederland in 2009 en de eerste helft van 2010 meer eieren uitgevoerd naar Duitsland. Toch heeft Nederland marktaandeel verloren op de Duitse markt. In 2009 had Nederland een aandeel van 77% in de Duitse invoer van eieren. Dat marktaandeel is teruggelopen tot 67% in de eerste helft van 2010. Duitsland importeerde vooral meer eieren uit Polen, Spanje en België.

Opbrengsten en kosten leghennen

De resultaten van de legsector zijn in 2010 verslechterd, na het uitstekende voorgaande jaar. Het saldo is vooral door lagere eierprijzen gedaald met ruim 3 euro tot 5,40 euro per hen per jaar (tabel 3.11). Ook de hogere voerprijzen drukten het saldo. De voerprijzen waren in 2009 gedaald, maar na de kleinere graanoogst in 2010 zijn de prijzen van veevoeders vooral vanaf augustus flink aangetrokken. Die hogere grondstoffenprijzen zijn in de afgelopen maanden doorberekend in de prijzen van legmeel. Hierdoor zijn de prijzen van legvoeders in november ruim 20% hoger dan in januari 2010. Op jaarbasis blijft de voerprijsstijging vooralsnog beperkt tot circa 5%. Omdat de prijs van jonge hennen deels gekoppeld is aan de voerprijsontwikkeling, bewegen die opfokhenneprijzen met enige vertraging in dezelfde richting als de voerprijzen. Op jaarbasis zijn de prijzen van jonge hennen onveranderd, maar gedurende het verslagjaar zijn ze wel 20 tot 30 cent per stuk duurder geworden.

Tabel 3.11		Resultaten van bedrijven met leghennen (bedragen in euro inclusief btw)		
		2008	2009 (v)	2010 (r)
<i>Opbrengsten per hen per jaar</i>		16,66	19,48	16,52
w.o. verkoop eieren		19,32	22,35	19,64
omzet en aanwas		-3,15	-2,94	-3,15
<i>Toegerekende kosten/hen/jaar</i>		12,73	10,65	11,12
w.o. voer		11,86	9,75	10,24
gezondheidszorg		0,12	0,15	0,15
energie		0,43	0,43	0,40
<i>Saldo per hen per jaar</i>		3,93	8,83	5,40
Aantal eieren per hen per jaar a)		312	313	314
Gem. prijs eieren (euro/100 st)		6,20	7,10	6,30
w.v. scharreleieren (euro/100 st)		6,50	8,00	7,30
kooieieren (euro/100 st)		5,60	6,30	5,00
Voerprijs (euro/100 kg)		26,60	22,00	23,10
Kg voer per kg eieren		2,31	2,26	2,26
a) per productierijpe leggen per jaar.				
Bron: Informatienet.				

De gemiddelde eierprijzen zijn voor 2010 flink lager geraamd, vooral de kooieieren. In het eerste kwartaal waren de eierprijzen hoger dan vorig jaar (figuur 3.7). Maar vanaf april lagen de eierprijzen voortdurend onder het niveau van 2009, vooral door de toegenomen productie. Hierdoor zijn de marktprijzen voor kooieieren en scharreleieren op jaarbasis met 20% respectievelijk 9% gedaald. De contractprijzen voor scharreleieren zullen naar verwachting gelijk zijn aan 2009, maar voor kooieieren zijn de contractprijzen lager vastgesteld. Kooi-bedrijven werken echter voor het grootste deel met vrije prijzen.

Figuur 3.7**Ontwikkeling van de prijs van eieren, naar soort
(per kg, inclusief btw)**

Bron: LEI, Prijs-Informatie-Desk.

Resultaat en inkomen leghennenbedrijven

Tot de leghennenbedrijven behoren bedrijven die ten minste twee derde van de productie (gemeten in Standaardopbrengst) in de leghennen voor consumptie-eieren hebben. Eerst worden de gemiddelde resultaten voor bedrijven met alle huisvestingssystemen besproken (tabel 3.12 en bijlage 10). Vervolgens wordt in tabel 3.13 een vergelijking gemaakt tussen de resultaten van bedrijven met traditionele kooihuisvesting en scharrelhuisvesting.

De bedrijfsresultaten en inkomens van de leghennenbedrijven worden voor 2010 fors lager geraamd, na het uitzonderlijk goede jaar 2009. De opbrengsten-kostenverhouding zal als gevolg van lagere opbrengsten en hogere kosten met 19 procentpunten dalen naar 100% in 2010. De totale opbrengsten (vooral consumptie-eieren) worden in 2010 circa 16% lager geraamd, terwijl de betaalde kosten 2% stijgen. Het grootste deel daarvan zijn voerkosten, die 3% hoger worden geraamd. De meeste overige kosten zijn iets in prijs gestegen, met uitzondering van energie en rente. Elektriciteit en aardgas zijn 7% respectievelijk 15% goedkoper geworden. De betaalde rente voor nieuw afgesloten leningen is verlaagd. De prijs van mestafzet is in 2010 bijna 15% gestegen, waardoor de betaalde mestkosten uitkomen op gemiddeld 14.000 euro per bedrijf. Veel pluimveemest wordt geëxporteerd. Duitsland is belangrijkste bestemmingsland, dat steeds strengere eisen stelt aan de kwaliteit van de ingevoerde mest. Hierdoor lopen de afzetkosten iets op. Daarnaast wordt circa een derde van de

droge pluimveemest verbrand in de BMC (biomassacentrale) te Moerdijk en omgezet in elektriciteit.

Tabel 3.12	Resultaten en inkomens van leghennenbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)
Aantal bedrijven	730	730	750
Aantal leghennen	39.500	45.900	45.000
Aantal onbetaalde aje	1,4	1,4	1,4
<i>Opbrengsten</i>	<i>668</i>	<i>913</i>	<i>764</i>
Betaalde kosten en afschrijvingen	666	675	686
Inkomen uit bedrijf	1	233	70
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	<i>1</i>	<i>172</i>	<i>52</i>
Inkomsten buiten bedrijf	14	17	17
<i>Totaal inkomen</i>	<i>15</i>	<i>250</i>	<i>87</i>
Besparingen	-39	191	25
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>	<i>90</i>	<i>119</i>	<i>100</i>
Bron: Informatienet.			

Door lagere opbrengsten en hogere kosten per bedrijf, zal het inkomen uit bedrijf op het gemiddelde leghennenbedrijf in 2010 ruim anderhalve ton dalen naar 70.000 euro per bedrijf. Dat is een flinke daling, maar dat inkomensniveau ligt nog ruim boven het langjarig gemiddelde. Na bijtelling van het inkomen van buiten bedrijf en verminderd met de belastingbetalingen en gezinsbestedingen, worden de besparingen geraamd op gemiddeld 25.000 euro per leghennenbedrijf. Ook dat is een forse stap terug, maar beter dan het gemiddelde in de afgelopen vijf jaren, waarvan drie jaren met ontsparingen dus met intering op het eigen vermogen. Bedrijven die gedurende 2010 oude koppels kooihennen verkopen staan voor de keuze of ze nog één keer kooihennen aankopen of direct omschakelen naar stallen met alternatieve huisvesting. Alle leghennenbedrijven moeten immers in 2012 voldoen aan de nieuwe welzijnseisen waarbij geen hennen meer in traditionele kooihuisvesting zitten. Daarnaast zullen in de komende jaren strengere eisen gelden voor de emissie van fijnstof. De investering in technieken om de uitstoot van fijnstof te reduceren zal een flinke extra kostenpost opleveren.

Verskil in resultaten tussen kooi- en scharrelbedrijven

De groep leghennenbedrijven kan worden onderscheiden in twee hoofdgroepen, kooibedrijven en scharrelbedrijven. In de laatste groep zitten ook de volièrebedrijven waarin veel omgeschakelde kooibedrijven zitten. Voor 2010 zijn de resultaten van zowel kooi- als scharrelbedrijven duidelijk lager geraamd (tabel 3.13). De opbrengsten-kostenverhouding is bij kooibedrijven het sterkst gedaald, vooral door de grotere prijsdaling van kooieieren in 2010. Ook het inkomen van kooibedrijven is daardoor fors gedaald dan van de scharrelbedrijven. Daarbij speelt de grotere bedrijfsomvang van kooibedrijven een belangrijke rol; die hebben gemiddeld twee maal zoveel hennen. Dat verschil in schaalgrootte zorgt ervoor dat zowel het bedrag van de eieropbrengsten als de voerkosten op kooibedrijven sterker reageren op fluctuerende prijzen.

Tabel 3.13 Resultaten en inkomens van kooi- en scharrelbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro) a)						
	Kooibedrijven			Scharrelbedrijven		
	2008	2009 (v)	2010 (r)	2008	2009 (v)	2010 (r)
Aantal leghennen	55.800	62.800	62.000	27.200	31.600	32.000
Aantal onbetaalde aje	1,5	1,6	1,6	1,3	1,3	1,3
<i>Opbrengsten</i>	<i>888</i>	<i>1.112</i>	<i>937</i>	<i>493</i>	<i>671</i>	<i>604</i>
w.v. eieren	923	1.175	994	553	740	692
omzet en aanwas	-137	-125	-119	-103	-102	-122
Betaalde kosten en afschrijvingen	843	793	845	515	519	548
w.o. veevoer	599	545	593	336	312	337
betaalde mestkosten	26	18	21	12	9	10
Inkomen uit bedrijf	47	320	94	-23	152	57
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	<i>32</i>	<i>202</i>	<i>59</i>	<i>-18</i>	<i>116</i>	<i>43</i>
Opbrengst per 100 € kosten	94	124	100	85	112	98
a) Bedrijven met zowel kooi- als scharrelhuisvesting zijn niet meegenomen. Bron: Informatienet.						

Kooibedrijven die de laatste jaren zijn omgeschakeld, zijn meestal groter en moderner opgezet. Voor die omschakeling zijn grote investeringen nodig. Daarbij wordt meestal boekverlies geleden op oude inventaris in bestaande stallen. Dat komt ten laste van het inkomen en wordt afgeboekt op het eigen vermogen.

Hoewel het inkomensverschil tussen kooi- en scharrelbedrijven in 2010 kleiner is geworden, zijn de inkomens van kooibedrijven nog steeds hoger. Dat geldt ook voor het inkomen per onbetaalde arbeidskracht. In de laatste drie jaren was het gemiddelde inkomen van kooibedrijven 98.000 euro per onbetaalde arbeidskracht, tegenover 47.000 euro per onbetaalde arbeidskracht op scharrelbedrijven.

Kostprijs van eieren

In tabel 3.14 zijn de kostprijzen en marges van kooieieren en scharreleieren met elkaar vergeleken op basis van data in het Informatienet. In de kostprijs zijn alle kosten (inclusief berekende kosten voor arbeid en eigen vermogen) opgenomen die voor de eierproductie zijn gemaakt. Omdat van 2010 nog geen data beschikbaar zijn, is uitgegaan van 2009. In 2009 zijn voor beide soorten eieren de marges sterk verbeterd, zowel door lagere kostprijzen als hogere eierprijzen. De prijzen van scharreleieren zijn het sterkst gestegen in 2009. De kostprijzen zijn vooral gedaald dankzij lagere voerkosten met 10 cent (kooi) tot 13 cent (scharrel) per kg eieren in 2009. De voerkosten bepalen voor ruim de helft de hoogte van de kostprijs. In de kostprijsopbouw zijn belangrijke verschillen te constateren tussen kooi- en scharreleieren. De kosten van voer, huisvesting (afschrijving en rente) en arbeid per kg eieren zijn bij scharreleieren duidelijk hoger.

Tabel 3.14		Kostprijs, opbrengstprijzen en marge (euro per kg) op leghennenbedrijven, naar huisvestingssysteem a)			
		Kooibedrijven		Scharrelbedrijven	
		2008	2009 (v)	2008	2009 (v)
Kostprijs		0,87	0,77	1,22	1,09
ww. jonge hennen		0,13	0,10	0,16	0,24
voer		0,54	0,44	0,65	0,51
arbeid		0,09	0,09	0,15	0,15
Opbrengstprijzen		0,83	0,94	1,06	1,22
Marge		-0,04	0,17	-0,16	0,13
a) Bij werkelijke btw-situatie. Bron: Informatienet.					

In 2009 werd de kostprijs van scharreleieren voor het eerst sinds lange tijd gedekt door een hogere opbrengstprijzen. Voor 2010 wordt geraamd dat de op-

brengeprijs bijna gelijk zal zijn aan de kostprijs, vooral door een lagere opbrengstprijis en een hogere voerprijs.

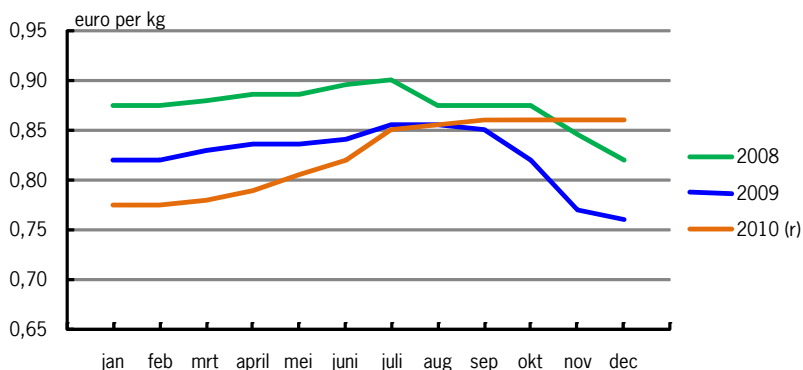
Structuur van vleeskuikensector

Het aantal vleeskuikens is in 2010 bijna 4% hoger dan voorgaand jaar (tabel 3.15). Het totaal aantal bedrijven met vleeskuikens nam licht toe, terwijl het aantal gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven 2% daalde. Die bedrijven houden in 2010 87% van alle getelde vleeskuikens. Door de geleidelijke vermindering van het aantal gespecialiseerde bedrijven, is het gemiddelde aantal vleeskuikens in 2010 gestegen tot 83.000 stuks per vleeskuikenbedrijf.

Tabel 3.15		Ontwikkeling van het aantal (gespecialiseerde) vleeskuikenbedrijven en aantal dieren				
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)	
Aantal bedrijven met vleeskuikens	1.090	700	630	640	+1	
vv. vleeskuikenbedrijven	.	530	480	470	-2	
Aantal vleeskuikens (x 1 mln.)	50,9	44,4	43,3	44,9	+3,6	
vv. op vleeskuikenbedrijven (%)	.	87	90	87		
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.						

Markt en prijzen

De productie van kuikenvlees in de EU-27 wordt door de Europese Commissie voor 2010 geraamd op 8,8 mln. ton; dat is een fractie lager dan in 2009. De raming voor Nederland komt uit op 655.000 ton, dit is gelijk aan de productie van 2009. De huishoudelijke aankopen van pluimveevlees zijn in 2010 circa 2% achtergebleven bij vorig jaar. De binnenlandse vraag naar kuikenvlees was aan het begin van het tweede halfjaar goed op peil. De invoer uit Brazilië werd kleiner, omdat de exporteurs te kampen hadden met de sterke koers van de Braziliaanse real. Omdat de VS problemen ondervond bij de uitvoer van gechloreerde kip naar Rusland, ging Brazilië wel meer exporteren naar de Russische markt. Dat resulteerde op de vleeskuikenmarkt in een stijgende contractprijs (figuur 3.8). In de loop van het derde kwartaal verliep de afzet moeizamer waardoor de voorraden opliepen. Daarna verbeterde de afzet wel, maar door het ruimere aanbod bleven de contractprijzen vrijwel onveranderd. De prijzen van vrije kuikens maakten onder invloed van het ruime aanbod wel een flinke duikeling. De media-aandacht voor ESBL (resistente bacteriën) veroorzaakte enige terugval in de vraag, maar na enige tijd herstelde de consumptie.

Figuur 3.8**Ontwikkeling van de vleeskuikenprijs
(euro per kg, inclusief btw)**

Bron: LEI, Prijs-Informatie-Desk.

Opbrengsten en kosten vleeskuikens

De resultaten van de vleeskuikenbedrijven zijn in 2010 verslechterd, vooral door hogere voerprijzen (tabel 3.16). Het jaar 2010 begon erg slecht nadat in 2009 de opbrengstprijzen al in mineur waren geëindigd. In de loop van het tweede kwartaal vertoonde de kuikenprijs een mooie stijging tot een prijsniveau van circa 85 cent per kg begin juli, met vervolgens een licht stijgende tendens. Op jaarbasis is de opbrengstprijs onveranderd. De voerprijs heeft eind 2010 het hoogste niveau bereikt sinds 2008. Op jaarbasis werd vleeskuikenkorrel ruim 4% duurder. Veel kuikenhouders voeren tarwe bij of kopen vleeskuikenvoer dat is aangevuld met tarwe. Door de flinke stijging van de tarweprijzen in het tweede halfjaar (kleinere oogst) wordt de groothandelsprijs van tarwe ruim 20% hoger geraamd dan in 2009. Omdat de voerkosten een groot deel uitmaken van de productiekosten, drukken de hogere voerprijzen zwaar op het saldo. Het saldo is vooral daardoor in 2010 met 8 cent per opgezet vleeskuiken gedaald. Daarnaast zorgen hogere prijzen van eendagskuikens (+2%) voor iets lagere omzet en aanwas.

Tabel 3.16	Resultaten van bedrijven met vleeskuikens (bedragen in euro, inclusief btw)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)
<i>Omzet en aanwas per opgezet kuiken</i>	1,56	1,44	1,43
wo. verkoop kuikens	1,88	1,73	1,73
aankoop eendagskuikens	-0,31	-0,31	-0,31
<i>Toegerekende kosten per opgezet kuiken</i>	1,34	1,17	1,24
wo. voer	1,17	1,02	1,09
gezondheidszorg	0,05	0,04	0,04
verwarming	0,04	0,04	0,03
<i>Saldo per opgezet kuiken</i>	0,22	0,26	0,18
Gewicht per kuiken (gram)	2.190	2.200	2.200
Uitval kuikens (%)	3,8	3,7	3,7
Opbrengstprijs (euro/kg levend gewicht)	0,88	0,84	0,84
Voerprijs (euro/100 kg)	31,60	28,20	30,30
Voederconversie	1,75	1,75	1,75
Bron: Informatienet en Prijs-Informatie-Desk.			

Resultaat en inkomen van vleeskuikenbedrijven

Tot de vleeskuikenbedrijven behoren bedrijven die ten minste tweederde van de productie (gemeten in Standaardopbrengst) in de vleeskuikens hebben. In bijlage 11 is een nadere detaillering gegeven van de cijfers in tabel 3.17.

De resultaten en inkomens van vleeskuikenbedrijven worden voor 2010 lager geraamd. Dat wordt vooral veroorzaakt door hogere voerkosten. De opbrengsten/kostenverhouding daalt naar verwachting met 2 procentpunten naar 96% in 2010. Naast de hogere voerkosten, wordt ook de mestafzet duurder. Vooral brandstoffen, elektriciteit en rente zijn in prijs gedaald. Andere kostenposten zijn iets gestegen, mede door de grotere bedrijfsomvang. Het inkomen uit bedrijf zal in 2010 meer dan halveren tot 19.000 euro per bedrijf. Rekening houdend met onveranderde inkomsten van buiten bedrijf en lagere belastingbetalingen, zullen de vleeskuikenbedrijven in 2010 te maken krijgen met ontsparingen van 25.000 euro per bedrijf, na de geringe besparingen vorig jaar.

De laatste jaren wisselen besparingen en ontsparingen elkaar af, maar gemiddeld over meerdere jaren teren de vleeskuikenbedrijven in op hun vermogen. Dat geeft weinig vlees op de botten in een periode dat nieuwe investeringen nodig zijn voor beperking van de uitstoot van ammoniak en fijnstof. Net als de legsector, zal ook vleeskuikensector in de komende jaren te maken krijgen met investeringen in technieken om de uitstoot van fijnstof te reduceren.

Daarnaast is de welzijnsrichtlijn op basis van EU-regelingen van belang, die in Nederland is geïmplementeerd via een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB), die medio 2011 wordt ingevoerd. Volgens de EU-regels mogen vleeskuikenhouders maximaal 39 kg per m² houden. Wanneer wordt voldaan aan aanvullende voorwaarden mag de bezetting maximaal 42 kilogram per m² zijn. Nu is de gemiddelde bezetting circa 45 kg per m². Het gevolg is dat de vleesproductie per m² hokoppervlakte lager moet worden, wat tot inkomensverlies leidt.

De pluimveebedrijven moeten ook uiterlijk in 2013 voldoen aan de eisen van de AMvB Huisvesting. Deze algemene maatregel van bestuur regelt de beperking van de ammoniakemissie voor de veehouderij met als resultaat nieuwe maximumnormen. Ook voedselveiligheid wordt in de vleeskuikensector steeds belangrijker. Doelstelling is een sterke afname van het antibioticagebruik om de resistentie van bacteriën tegen te gaan.

Tabel 3.17	Resultaten en inkomens van vleeskuikenbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)
Aantal bedrijven	530	480	470
Aantal vleeskuikens	83.400	88.300	90.000
Aantal onbetaalde aje	1,1	1,3	1,3
<i>Opbrengsten</i>	<i>1.165</i>	<i>1.165</i>	<i>1.201</i>
Betaalde kosten en afschrijvingen	1.157	1.109	1.184
Inkomen uit bedrijf	6	57	19
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	<i>6</i>	<i>45</i>	<i>15</i>
Inkomsten buiten bedrijf	5	11	11
<i>Totaal inkomen</i>	<i>12</i>	<i>68</i>	<i>30</i>
Besparingen	-33	3	-25
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>	<i>96</i>	<i>98</i>	<i>96</i>
Bron: Informatienet.			

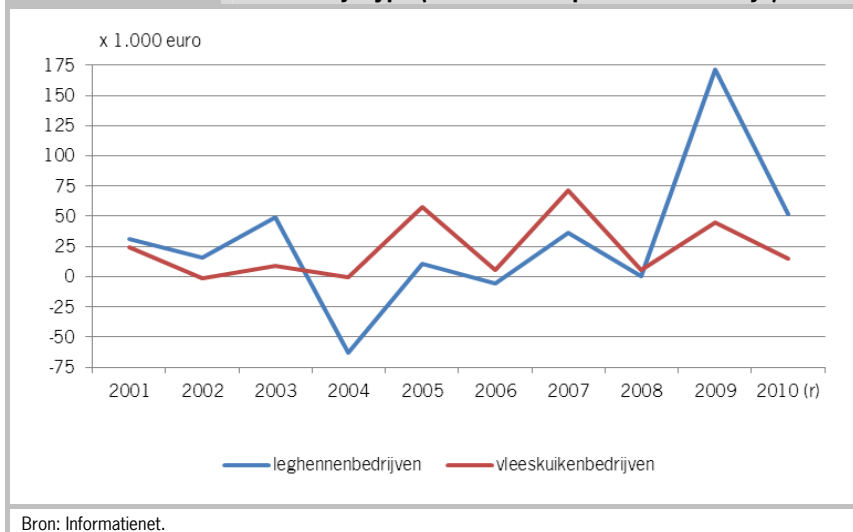
Prijsgevoeligheid uitkomsten pluimveebedrijven

Bij genoemde inkomens van pluimveebedrijven gaat het om ramingen die grotendeels zijn gebaseerd op externe prijzen. Kleine afwijkingen in de prijzen hebben soms grote gevolgen voor het inkomen (bijlage 3). Wanneer bijvoorbeeld de eierprijs 1% lager uitkomt dan geraamd, heeft dat een negatieve invloed van 8.600 euro op het gemiddelde inkomen per bedrijf. Zou in 2010 de vleeskuikenprijs 1% lager uitkomen dan geraamd, dan wordt het inkomen per vleeskuikenbedrijf ruim 13.000 euro per bedrijf lager dan geraamd. Een afwijking van de

voerprijs van 1% zorgt voor 8.600 euro (vleeskuikens) tot 4.500 euro (legghennen) verschil in inkomen per bedrijf. Daaruit blijkt dat op de vleeskuikenbedrijven de gevoeligheid voor prijsontwikkelingen groot is.

Figuur 3.9

Ontwikkeling inkomen uit bedrijf van pluimveebedrijven naar bedrijfstype (x 1.000 euro per onbetaalde aje)

Inkomensontwikkeling pluimveehouderij op langere termijn

Figuur 3.9 laat zien dat het inkomen per onbetaalde arbeidskracht op de legghennenbedrijven in de laatste jaren hoger was dan op de vleeskuikenbedrijven. In 2010 zal dat verschil duidelijk kleiner zijn dan in 2009, want het inkomen van de legghennenbedrijven gaat veel harder omlaag dan van de vleeskuikenbedrijven. In de periode 2004-2008 was het inkomen per onbetaalde arbeidskracht van de vleeskuikenbedrijven gemiddeld hoger dan van de legghennenbedrijven. Door de sterke integratiestructuur en contractprijzen in de vleeskuikensector zijn de inkomensschommelingen van vleeskuikenbedrijven kleiner, maar de concurrentie van landen buiten de EU (vooral Brazilië) is sterk. Vooral in 2009 was het inkomen van legghennenbedrijven hoog door de vroegtijdige omschakeling naar scharrelhuisvesting in Duitsland.

3.2.2 Analyse resultaten 2009

Kostprijs vleeskuikens

In tabel 3.18 is een vergelijking gemaakt tussen de gemiddelde kostprijs per kg kuikenvlees en de opbrengstprij. In de kostprijs zijn alle kosten (inclusief berekende kosten voor arbeid en eigen vermogen) opgenomen die voor de kuikenproductie zijn gemaakt. Voor 2009 is een indeling gemaakt van de bedrijven naar lage en hoge kostprijs. Het verschil in kostprijzen wordt vooral veroorzaakt door de voerkosten per kg. De gemiddelde kostprijs bestaat voor circa 60% uit voerkosten. De tweede belangrijke kostenpost is de aankoop van eendagskuikens, goed voor 16% van de productiekosten. Bedrijven met een lage kostprijs hebben gemiddeld veel meer vleeskuikens per bedrijf, lagere voederconversie en minder sterfte. In 2010 zal het verschil tussen opbrengstprij en kostprijs 2 cent per kg negatiever worden, vooral door hogere voerkosten.

Tabel 3.18		Kostprijs, opbrengstprij en marge (euro per kg levend gewicht) op vleeskuikenbedrijven a)		
	2008	2009 (v)		
		gemiddeld	laagste 25%	hoogste 25%
Kostprijs	0,89	0,82	0,77	0,92
vv. eendagskuikens	0,14	0,14	0,13	0,16
veevoer	0,53	0,47	0,44	0,49
arbeid	0,06	0,06	0,06	0,09
Opbrengstprij	0,84	0,79	0,78	0,80
Marge	-0,05	-0,03	0,01	-0,12
a) Bij werkelijke btw-situatie. Bron: Informatienet.				

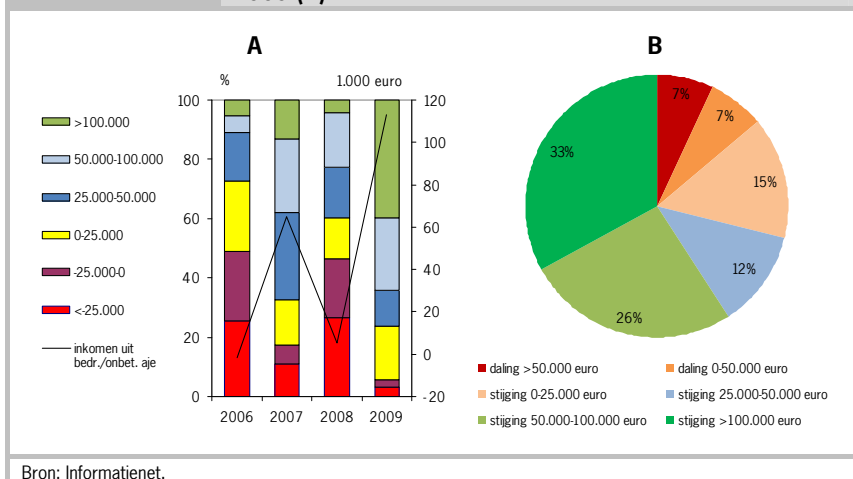
Inkomensverschillen tussen pluimveebedrijven

Het inkomen van de pluimveebedrijven (leghennen en vleeskuikens) is in 2009 fors gestegen tot gemiddeld 113.000 euro per onbetaalde arbeidskracht (figuur 3.10A). Er zijn wel grote verschillen tussen bedrijven, waarvan bedrijfstype en bedrijfsgrootte de belangrijkste oorzaken zijn. De inkomens van de (grotere) leghennenbedrijven zijn in 2009 het sterkst gestegen. Circa 40% van de onbetaalde arbeidskrachten behaalde in 2009 een inkomen van meer dan 100.000 euro. Slechts 5% van de onbetaalde arbeidskrachten op pluimveebedrijven kreeg te maken met een negatief inkomen. Dat percentage is in het afgelopen decennium niet zo laag geweest. De inkomensverdeling van 2009 is wel enig-

zins vergelijkbaar met die van 2003, het jaar van de uitbraak van vogelgriep. Toen werden veel leghennen geruimd, waardoor veel minder eieren op de markt kwamen en de eierprijzen flink stegen. In 2009 was er ook schaarste aan eieren, maar vooral door de grote vraag uit Duitsland vanwege het verbod op legbatterijen aldaar. Ook dat verklaart waarom de inkomensontwikkeling tussen 2008 en 2009 zeer verschillend was voor de diverse groepen pluimveebedrijven.

Figuur 3.10

Verdeling van onbetaalde aje op pluimveebedrijven naar inkomen uit bedrijf (A, euro per onbetaalde aje) en naar verandering van het inkomen uit bedrijf tussen 2008 en 2009 (B)

In figuur 3.10B is te zien in hoeverre het inkomen van bedrijven meer of minder is veranderd ten opzichte van 2008. Gemiddeld was het inkomen ruim 100.000 euro per onbetaalde arbeidskracht hoger dan in 2008. Voor eenderde van de bedrijven is het inkomen nog meer gestegen dan 100.000 euro. Voor ongeveer een kwart van de bedrijven bleef de inkomensstoe name beperkt tot maximaal 50.000 euro per onbetaalde arbeidskracht. Anderzijds is bij 14% van bedrijven het inkomen in 2009 lager geworden. In die laatste groep zitten alleen vleeskuikenbedrijven. De oorzaken voor genoemde verschillen kunnen zeer uiteenlopend zijn. Naast bedrijfstype en omvang, kan worden gedacht aan verschillen in ondernemerschap, technische resultaten en prijzen van producten en productiemiddelen.

Balans van pluimveebedrijven

Het balanstotaal van zowel de leghennenbedrijven als vleeskuikenbedrijven bestaat voor ongeveer de helft uit gebouwen en inventaris (tabel 3.19). De immateriële activa (pluimveerechten) bepalen circa 20% van de eindbalanswaarde. De totale balanswaarde op de pluimveebedrijven is gestegen tot gemiddeld 2,1 mln. euro per leghennenbedrijf en 2,3 mln. euro per vleeskuikenbedrijf. Het eigen vermogen van de beide groepen was eind 2009 een stuk hoger dan een jaar eerder. Bij leghennenbedrijven kwam dat vooral door besparingen en bij vleeskuikenbedrijven vooral door herwaardering van grond. Het totale bedrag aan leningen is in 2009 ook toegenomen. De solvabiliteit van beide groepen pluimveebedrijven is 2009 duidelijk gestegen.

Tabel 3.19	Balans van pluimveebedrijven, per einde boekjaar (x 1.000 euro per bedrijf)			
	legghennen		vleeskuikens	
	2008	2009	2008	2009
Grond	240	280	470	600
Gebouwen	530	600	540	590
Overige materiële vaste activa	310	310	400	430
Immateriële vaste activa a)	370	400	380	430
Overige activa	320	460	230	250
<i>Balanstotaal</i>	<i>1.770</i>	<i>2.050</i>	<i>2.020</i>	<i>2.300</i>
Eigen vermogen	870	1.080	940	1.170
Langlopende leningen	650	710	800	840
Ander vreemd vermogen	250	260	280	290
<i>Solvabiliteit (%)</i>	<i>52</i>	<i>56</i>	<i>49</i>	<i>54</i>
a) vooral pluimveerechten. Bron: Informatienet.				

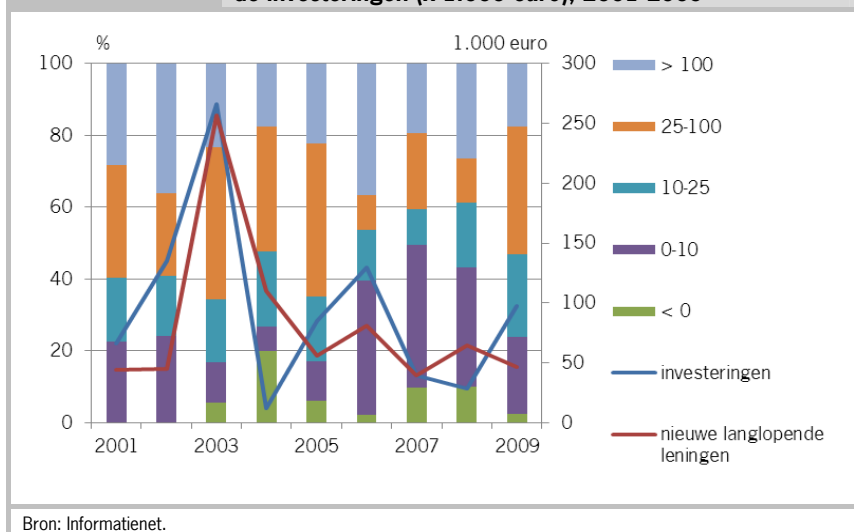
Investerings op leghennenbedrijven

De investeringen door leghennenbedrijven fluctueren sterk door de jaren heen (figuur 3.11). Sinds 2001 waren er vier jaren met erg hoge investeringen. Het topjaar was 2003, met bijna 3 ton euro investeringen per bedrijf. Een aantal bedrijven heeft na de uitbraak van vogelgriep direct geïnvesteerd in alternatieve huisvesting. In 2006 was een volgende investeringshauze, waarna in 2007 en 2008 het niveau van de investeringen is teruggevallen. In 2009 is het gemiddeld investeringsbedrag weer gestegen naar 97.000 euro per bedrijf. Er zijn grote

verschillen in investeringsbedragen per bedrijf. Circa de helft van de bedrijven investeerde in 2009 minder dan 25.000 euro. Ongeveer 20% van de bedrijven investeerde meer dan 100.000 euro per bedrijf. Bij omschakeling naar een nieuw huisvestingssysteem gaat het om nog veel grotere bedragen. Omdat in 2009 veel bedrijven de investeringen konden financieren met eigen middelen, waren relatief minder nieuwe langlopende leningen nodig dan in het verleden. In 2011 zullen de overgebleven bedrijven met traditionele kooihuisvesting nog flink moeten investeren om vanaf 2012 alle leghennen in nieuwe huisvesting te houden.

Figuur 3.11

Verdeling van leghennenbedrijven (%) naar hoogte van de investeringen (x 1.000 euro), 2001-2009

Investerings op vleeskuikenbedrijven

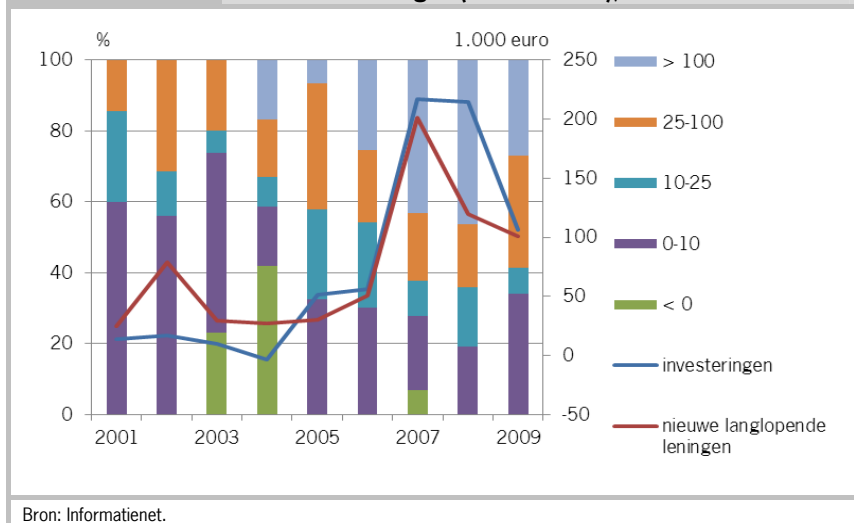
De investeringen op de vleeskuikenbedrijven zijn de laatste jaren veel hoger dan in de eerste helft van het decennium (figuur 3.12). Vanaf 2007 hebben de bedrijven flink geïnvesteerd in nieuwe stallen en renovatie van bestaande stallen. In 2007 en 2008 bedroeg de gemiddelde investering ruim twee ton per bedrijf. In 2009 was dat niveau lager, maar nog steeds gemiddeld ruim een ton per bedrijf.

Vrijwel alle bedrijven hebben in 2009 geïnvesteerd in duurzame productiemiddelen. Een derde van de bedrijven deed het rustig aan met investeringen van maximaal 10.000 euro. Ruim een kwart van de bedrijven investeerde meer dan

een ton. Er werd gemiddeld ongeveer een ton aan nieuw vreemd vermogen aangetrokken. Dit bedrag komt overeen met het gemiddelde bedrag aan investeringen in 2009.

Figuur 3.12

Verdeling van vleeskuikenbedrijven (%) naar hoogte van de investeringen (x 1.000 euro), 2001-2009

4 Akkerbouw

Kernpunten

Producties redelijk, verwachting prijsniveau goed

Rentabiliteit en inkomen hoog

Areaal gerst daalt fors

Solvabiliteit verbeterd

Investerings toegenomen

4.1 Actuele ontwikkelingen 2010

Structuur

Het gerstareaal is sterk afgenomen, blijkt uit de voorlopige uitkomsten van de CBS - Landbouwtelling 2010 (tabel 4.1). De reden hiervoor kan zijn dat gerst vanaf juli 2010 niet meer in aanmerking komt voor interventie. Hierdoor is er geen bodemprijs meer voor gerst. Het tarweareaal nam wel toe. De aardappelarealen nemen voor het derde achtereenvolgende jaar toe, waarschijnlijk onder impuls van de goede saldi van de afgelopen jaren. Het totale areaal akkerbouwgewassen is met ruim 2% afgenomen tot 543.000 ha. Niet in de tabel zijn gespecificeerd een areaal van ongeveer 100.000 ha overige akkerbouwgewassen, waaronder 24.000 ha korrelmais en CCM. Het aantal gespecialiseerde akkerbouwbedrijven nam toe tot bijna 12.000.

Tabel 4.1 Ontwikkeling areaal akkerbouwgewassen (x 1.000 ha) en aantal akkerbouwbedrijven					
	2000	2008	2009	2010	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met akker- bouw	30.680	24.830	23.890	23.210	-2,9
wv. akkerbouwbedrijven	-	11.860	11.600	11.960	+3
Areaal akkerbouwgewassen a)	609	564	556	543	-2,3
wv. wintertarwe	121	141	129	135	+4,7
zomergerst	44	46	40	29	-27,6
pootaardappelen	42	37	38	39	+1,1
consumptieaardappelen	87	69	71	73	+3,5
zetmeelaardappelen	51	46	47	47	+0,2
suikerbieten	111	72	73	71	-3,0
zaaiuien	14	20	20	22	+13,7
andere groenten	34	33	32	30	-8,4
Areaal gewassen op akker- bouwbedrijven	-	390	390	390	-0,2
Idem in % van totaal	-	69	70	72	
a) Exclusief voedergewassen.					
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Opbrengsten

Koud, droog en nat zijn woorden die van toepassing waren op het groeiseizoen 2010. Een lange winter waardoor er laat gezaaid en gepoot kon worden, gevolgd door een zomer met langdurige droogte en ten slotte een natte oogstperiode. De aardappelen en bieten komen hierdoor op diverse plaatsen moeilijk uit de grond. De kwaliteit van de producten is daardoor sterk wisselend. Goed drogen van bewaarproducten is daardoor extra van belang. Gemiddeld genomen blijft de fysieke productie achter bij vorig jaar, maar lijkt op een redelijk niveau uit te komen met goede prijsverwachtingen (tabel 4.2). Hieronder wordt ingegaan op de belangrijkste akkerbouwgewassen.

Aardappelen

De productie van de pootaardappelen ligt in 2010 iets onder het niveau van het jaar ervoor. Ondanks de lastige weersomstandigheden lijkt de kwaliteit over het algemeen goed. Het afgekeurde areaal is wederom kleiner dan het voorgaande jaar. Door de hoge productie is het niet zeker dat alle pootaardappelen kunnen

worden afgezet in het pootaardappelkanaal. De prijsverwachting is desondanks goed.

De productie van consumptieaardappelen wordt geschat op ongeveer 46 ton per hectare; ongeveer 10% minder dan vorig jaar. De prijzen waren bij de start van het verkoopseizoen beduidend hoger dan vorig jaar. De vraag naar de Nederlandse aardappel is goed. De aardappelindustrie heeft meer aardappelen verwerkt dan vorig jaar aan het begin van het afzetseizoen. Daarnaast is de export naar Rusland hoog als gevolg van een misoogst daar. De prijsverwachtingen voor de rest van het seizoen zijn daarom erg goed.

De verwachting voor de opbrengsten van zetmeelaardappelen zijn nog erg onzeker. Veel hangt af van de markttoeslag die AVEBE zal kunnen uitkeren. De hoge prijzen van granen en daarmee van zetmeel geven uitzicht op goede prijzen voor de zetmeelaardappelen. In de raming is rekening gehouden met een beperkte markttoeslag. Nadelig voor de geldelijke opbrengst per hectare is de lagere productie dan vorig jaar en het lagere onderwatergewicht. Werd vorig jaar nog een onderwatergewicht gerealiseerd van 485 gram, de verwachting voor dit jaar is 470 gram. Het gecombineerde effect leidt tot een daling van de zetmeelproductie per hectare van ruim 10%.

Suikerbieten

De suikerproductie per hectare is in 2010, na de recordproductie van vorig jaar, afgenomen. Toch blijft de suikerproductie hoog met een bietenproductie van ongeveer 75 ton per hectare en een suikergehalte van 16,5%. Begin december was het nog onduidelijk of alle bieten gerooid konden worden, vanwege de invalende vorst. De minimumbietenprijs is gelijk aan de prijs van vorig jaar; 26,30 euro per ton. Cosun verwacht wel een hogere markttoeslag uit te kunnen betalen dan vorig jaar. De hoogte hiervan is echter op dit moment (eind november) erg onzeker. De surplusbieten leveren evenals vorig jaar 25 euro per ton op exclusief de verrekening voor het suikergehalte en winbaarheid. Bovendien zal de uitkering op aandelen hoger zijn dan vorig jaar. Deze uitkering is niet meegenomen in de bietenprijs zoals weergegeven in tabel 4.2.

Granen

De graanprijzen stegen dit najaar sterk. De wereldwijde productie is lager dan het verbruik, waardoor de voorraden afnemen. In diverse grote graan producerende gebieden vallen de opbrengsten tegen. In Rusland door de ernstige droogte in de zomer van 2010 zelfs zodanig dat het land van exporteur, importeur is geworden. De prijsverwachting voor de rest van dit oogstjaar is daardoor hoog. De productie per hectare in Nederland ligt onder het niveau van vorig jaar

door de late start van het seizoen en de droogte. De hoge prijzen compenseren deze productiedaling ruimschoots waardoor de financiële opbrengst hoger zal zijn dan vorig seizoen.

Zaaiuien

Ondanks een uitbreiding van het Europese areaal uien, is de totale productie in 2010 afgenomen. In Nederland was ook een uitbreiding van het areaal, ingegeven door het goede saldo van vorig jaar. In combinatie met de lagere productie per hectare is de totale productie ongeveer gelijk aan die van vorig jaar. De opbrengst per hectare is geraamd op 52 ton; een daling van 15% ten opzichte van 2009. De markt is positief gestemd. Verwacht wordt dat het relatief hoge prijsniveau van vorig jaar vastgehouden kan worden.

Tabel 4.2		Ontwikkeling van prijzen (inclusief btw) en hoeveelheden in de akkerbouw, gemiddeld per jaar		
	2008	2009 (v)	2010 (r)	mutatie (%)
<i>Prijzen (euro per 100 kg)</i>				
Tarwe	16,1	12,8	20,0	56
Gerst	17,7	12,2	20,5	68
Consumptieaardappelen	11,0	10,4	15,7	52
Pootaardappelen	27,4	22,9	28,0	22
Zetmeelaardappelen a)	4,8	4,5	5,1	13
Suikerbieten b)	4,2	4,5	4,2	-6
Zaaiuien	6,3	17,6	18,2	3
<i>Hoeveelheden (ton/ha)</i>				
Tarwe	9,0	9,4	8,0	-14
Gerst	6,0	7,0	6,0	-14
Consumptieaardappelen	54,0	51,6	46,0	-11
Pootaardappelen c)	35,9	38,4	36,0	-6
Zetmeelaardappelen a)	44,3	43,5	40,0	-8
Suikerbieten	72,7	80,1	75,0	-6
Zaaiuien	60,1	61,3	52,0	-15
a) veldgewicht, prijs exclusief premie op basis van veldgewicht b) bietenprijs bij gemiddeld suiker c) gecertificeerd				
Bron: Informatienet en Prijs-Informatie-Desk.				

Kosten

De prijs van meststoffen is, na de daling in 2009, verder gedaald. De prijzen van gewasbeschermingsmiddelen namen toe. De rentestand is verder gedaald,

waardoor de betaalde rentekosten naar verwachting zullen dalen. Door de moeilijke oogstomstandigheden, zullen de kosten van betaalde arbeid, werk door derden en bewaring stijgen ten opzichte van vorig jaar. Voor de betaalde kosten en afschrijvingen wordt een stijging geraamd van 6%.

In de bijlagen 12 en 13 zijn nadere specificaties van de opbrengsten en kosten weergegeven. Daarnaast zijn deze cijfers ook te vinden op de website van het LEI.

Resultaat en inkomen

De opbrengsten bereiken een hoger niveau dan vorig jaar, door de, naar verwachting, hogere opbrengsten voor granen, consumptieaardappelen en pootaardappelen. Veel zal nog wel afhangen van de kwaliteit van de bewaarde producten en de markttoeslagen die betaald kunnen worden voor suikerbieten en zetmeelaardappelen. De opbrengstenstijging is geraamd op 10%. Dit is ruimschoots voldoende om de kostenstijging van 6% op de betaalde kosten en afschrijvingen op te vangen. Het inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (arbeidsjaareenheid) zal daardoor toenemen van ruim 49.000 tot ruim 64.000 euro per bedrijf. De lage rentestand heeft ook invloed op de berekende rentekosten. Met name de berekende rente voor grond neemt sterk af. Dit werkt door in een verdere toename van de rentabiliteit. De geraamde rentabiliteit ligt op 101%. Dit is een uitzonderlijk hoog niveau.

Bij gelijk blijvende inkomsten van buiten bedrijf resulteert een en ander in een geraamd totaal inkomen van 100.000 euro. Dit biedt ruimte voor forse besparingen die aan het eigen vermogen kunnen worden toegevoegd.

Tabel 4.3	Resultaten en inkomens van akkerbouwbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010(r)
Aantal bedrijven	7.315	7.325	7.325
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	66	65	67
Aantal onbetaalde aje	1,1	1,1	1,1
<i>Opbrengsten</i>	<i>252</i>	<i>265</i>	<i>292</i>
Betaalde kosten en afschrijvingen	207	213	226
Inkomen uit bedrijf	48	54	68
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	<i>44</i>	<i>49</i>	<i>62</i>
Inkomsten buiten bedrijf	-2	27	27
<i>Totaal inkomen</i>	<i>46</i>	<i>81</i>	<i>95</i>
Besparingen	-11	21	28
<i>Opbrengst per 100 € kosten</i>	<i>92</i>	<i>92</i>	<i>101</i>
Bron: Informatienet.			

De verwachting is dat de rentabiliteit van de zetmeelbedrijven in 2010 hoger zal uitkomen dan het jaar ervoor. Eventuele extra markttoeslagen voor zetmeelaardappelen en suikerbieten kunnen het resultaat nog sterk beïnvloeden. Deze twee gewassen waren in 2009 goed voor bijna de helft van de totale opbrengsten. Vooralsnog is de rentabiliteit geraamd op 98%. De stijging van de rentabiliteit wordt mede veroorzaakt door een forse daling van de berekende kosten. Vooral de berekende rentekosten voor grond nemen af. Deze daling van de berekende kosten, werkt niet door in een hoger inkomen. Het gezinsinkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid wordt geraamd op 53.000 euro.

Voor de biologische akkerbouw-/groentebedrijven was 2009 een minder jaar. De rentabiliteit daalde naar 95%. Het inkomen per onbetaalde aje daalde van ruim 60.000 naar 50.000 euro. De bedrijven waren in 2009 gemiddeld 50 ha groot. De werkgelegenheid bedraagt ongeveer 2 arbeidsjaareenheden. Op deze bedrijven is dus relatief veel betaalde arbeid. Voor het jaar 2010 is er nog geen zicht op de resultaten van deze biologische bedrijven.

Tabel 4.4

Rentabiliteit (%) en inkomen (x 1.000 euro) van zetmeelaardappel- en biologische akkerbouw-/groentebedrijven

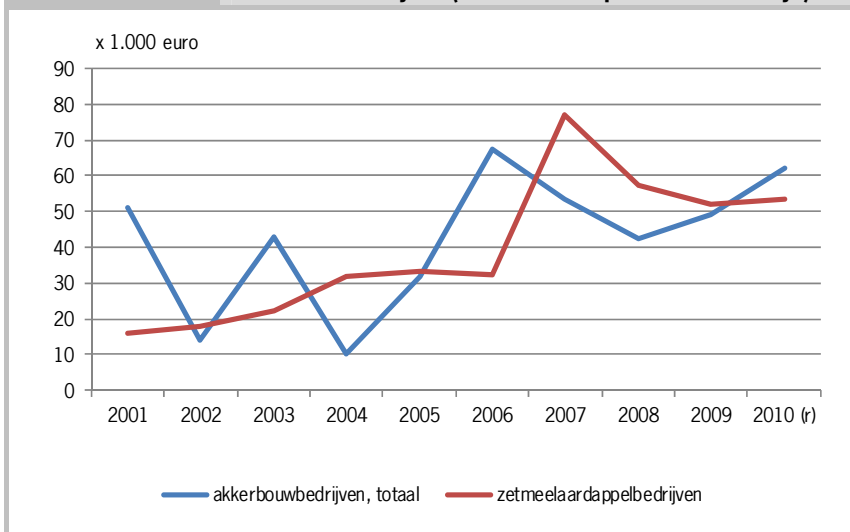
	Zetmeelaardappel- bedrijven			Biologische akkerbouw-/ groentebedrijven	
	2008	2009	2010 (r)	2008	2009
Inkomen uit bedrijf	68	58	60	76	62
Idem, per onbetaalde aje	57	52	53	62	50
Opbrengst per 100 euro kosten	99	92	98	98	95

Bron: Informatienet.

Figuur 4.1 geeft de langetermijnontwikkeling van het inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje weer. De verwachtingen voor 2010 zijn goed. Voor de akkerbouwbedrijven gaat het inkomen richting het niveau van het topjaar 2006. Voor de zetmeelbedrijven is het voor 2010 geraamde inkomensniveau beduidend hoger dan aan het begin van deze eeuw, maar lager dan in het topjaar 2007.

Figuur 4.1

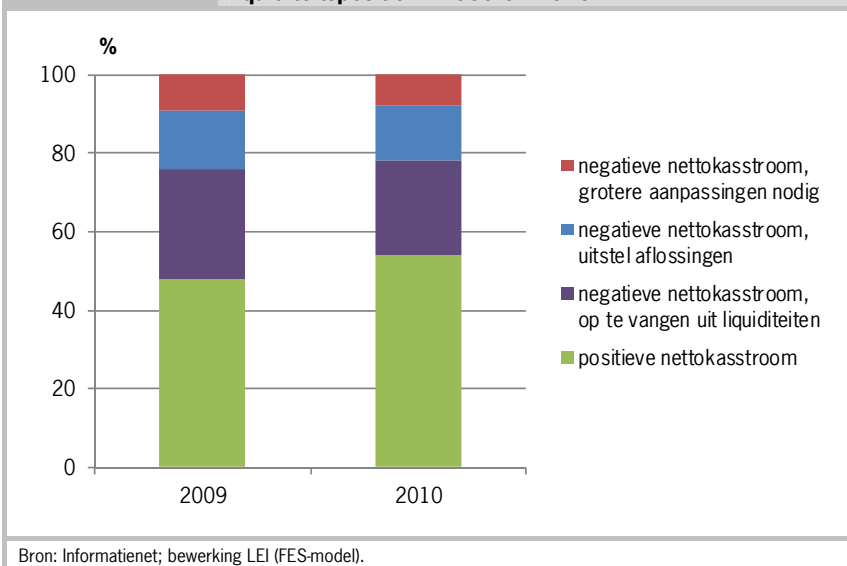
Ontwikkeling van het inkomen uit bedrijf op akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro per onbetaalde aje)

Bron: Informatienet.

Nauwelijks liquiditeitsproblemen bij akkerbouwers

Akkerbouwbedrijven hebben een aantal redelijke jaren achter de rug. Met behulp van het Financieel-Economisch Simulatiemodel (FES) zijn de individuele bedrijven uit het Informatienet doorgerekend om te bepalen in hoeverre deze in 2009 en 2010 te maken hadden met liquiditeitsproblemen (zie bijlage 2). Daarbij zijn de bedrijven ingedeeld in 4 categorieën, afhankelijk van de mate waarin zich problemen voordoen. In 2009 en 2010 bleef bij ongeveer de helft van de bedrijven de (netto)kasstroom positief, de ontvangsten zijn op die bedrijven groter dan de uitgaven (figuur 4.2). Bij de andere bedrijven zijn de uitgaven groter dan de ontvangsten. De meesten kunnen dat opvangen vanuit eigen liquide middelen, zoals spaargeld en beleggingen, of een lichte besparing op onderhoudskosten en gezinsbestedingen. Ongeveer 15% van de bedrijven kan via uitstel van aflossingen uit de problemen blijven. Bij een kleine 10% is de situatie ondanks de redelijke prijsvorming penibeler: daar zijn ingrijpendere maatregelen nodig om aan alle betalingsverplichtingen te kunnen voldoen. Dat zijn met name wat kleinere bedrijven met relatief veel vreemd vermogen. Bij vrijwel al deze bedrijven kon meer dan 5% van de uitgaven niet zonder aanpassingen worden gefinancierd. Die maatregelen kunnen bestaan uit extra kredieten, sterke beperking van privé-uitgaven, toename van inkomsten buiten bedrijf, besparing op kosten en in uiterste gevallen zelfs verkoop van bedrijfsonderdelen.

Figuur 4.2**Verdeling van akkerbouwbedrijven (%) naar liquiditeitspositie in 2009 en 2010**

4.2 Analyse resultaten 2009

Inkomensverschillen tussen bedrijven

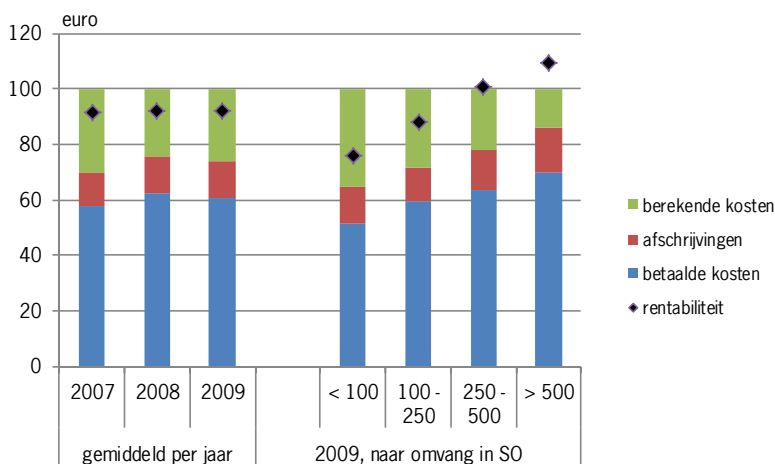
De opbrengsten per 100 euro kosten lagen voor de akkerbouwbedrijven in de periode 2007-2009 vrij stabiel net boven de 90% (figuur 4.3). Ook de verdeling van de kosten bleef redelijk constant. Als er onderscheid wordt gemaakt in de omvang van het bedrijf, zijn wel duidelijke verschillen te zien. In 2009 neemt de rentabiliteit toe naarmate de bedrijven groter worden, van 77% voor de kleine bedrijven tot 108% voor de grote bedrijven. Van de totale kosten van de grote bedrijven bestaat een groter deel uit betaalde kosten dan voor de kleine bedrijven het geval is. De reden hiervoor is dat bij de grote bedrijven een groter deel van het vermogen bestaat uit vreemd vermogen met hogere betaalde rentekosten tot gevolg. Daarnaast wordt op grote bedrijven relatief meer arbeid door betaalde arbeidskrachten uitgevoerd dan op kleine bedrijven.

De verdeling van de kosten over diverse kostenposten is voor kleine bedrijven niet heel anders dan voor grote bedrijven. Wel is er een duidelijk verschil in loonwerkkosten. De kleine bedrijven besteden relatief meer aan de loonwerker dan de grote bedrijven. Voor de kleine bedrijven is het vaak goedkoper om

werkzaamheden door de loonwerker uit te laten voeren dan zelf te investeren in machines en werktuigen. Het niveau van de berekende plus betaalde kosten lag gedurende de jaren 2007-2009 gemiddeld op ongeveer 270.000 euro per bedrijf.

Figuur 4.3

Opbouw van de kosten en rentabiliteit op akkerbouwbedrijven, gemiddeld en naar bedrijfsomvang in standaardopbrengst (SO)

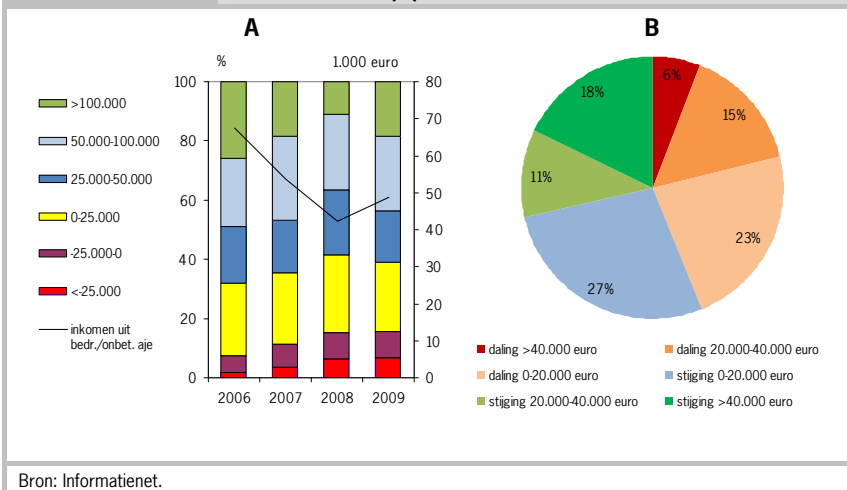

Bron: Informatienet.

Het gemiddelde inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje nam in 2009 licht toe ten opzichte van 2008 (figuur 4.4). Omdat de toename vrij beperkt was, is de verdeling van de aantallen bedrijven per inkomensklasse niet sterk gewijzigd ten opzichte van 2008. Ruim 30% van de bedrijven realiseerden een inkomen dat onder de 25.000 euro ligt. De groep bedrijven die meer dan 100.000 euro heeft verdiend, steeg van 11 naar 17%. Deze bedrijven zijn gemiddeld genomen groter dan de overige bedrijven, respectievelijk 65 en 101 ha. Het bouwplan van de best scorende bedrijven is gemiddeld gelijk aan die van de overige bedrijven. Deze bedrijven realiseerden hogere opbrengsten en lagere kosten per hectare. De groep bedrijven die in 2009 een negatief inkomen realiseerde, is ongeveer even groot als de groep die meer dan een ton verdiende. In 2009 realiseerde 44% van de bedrijven een lager inkomen dan het jaar ervoor. Bijna 1/5 van de bedrijven zag het inkomen toenemen met meer dan 40.000 euro.

Figuur 4.4

Verdeling van onbetaalde aje op akkerbouwbedrijven naar inkomen uit bedrijf (A, euro per onbetaalde aje) en naar verandering van het inkomen uit bedrijf tussen 2008 en 2009 (B)

Balans van bedrijven

Het vermogen op de akkerbouwbedrijven is in 2009 fors toegenomen ten opzichte van 2008 (tabel 4.5). Het gemiddelde balanstotaal bedraagt 2,7 mln. euro. Hiervan is ruim 2 mln. euro eigen vermogen, zodat de solvabiliteit 79% bedraagt. Ook dit is een toename ten opzichte van het jaar ervoor. De langlopende leningen zijn eveneens gestegen; gemiddeld per bedrijf met 70.000 euro. Het totale vermogen is grotendeels vastgelegd in grond, 1,8 mln. euro. De waardestijging van 500.000 euro ten opzichte van 2008 komt door gestegen grondprijzen. De solvabiliteit op de grote bedrijven is beduidend lager dan op de kleine bedrijven; de grote bedrijven zijn veel sterker gefinancierd met vreemd vermogen dan de kleine bedrijven.

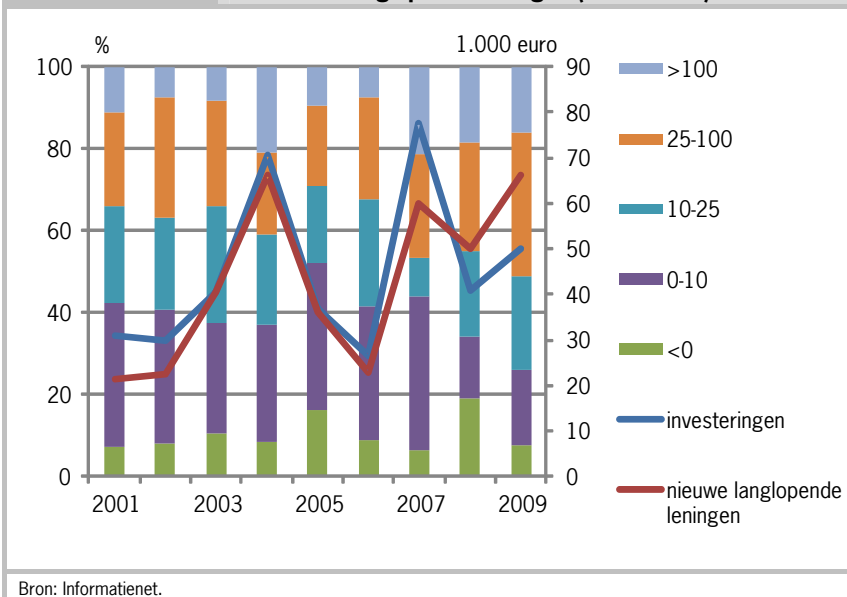
Tabel 4.5		Balans van bedrijven, per einde boekjaar (x 1.000 euro per bedrijf)			
		2008	2009		
			totaal	klein	groot
Grond		1.290	1.830	1.250	5.720
Gebouwen en glasopstanden		140	150	90	500
Overige materiële vaste activa		370	360	280	1.060
Immateriële vaste activa c)		100	90	60	270
Overige activa		320	310	190	1.050
<i>Balanstotaal</i>		<i>2.220</i>	<i>2.740</i>	<i>1.870</i>	<i>8.600</i>
Eigen vermogen		1.690	2.140	1.600	5.410
Langlopende leningen		470	540	240	2.930
Ander vreemd vermogen		60	60	30	260
<i>Solvabiliteit (%)</i>		<i>77</i>	<i>79</i>	<i>86</i>	<i>64</i>
Bron: Informatienet.					

Investeringsen

Het gemiddelde investeringsniveau per bedrijf lag in 2009 hoger dan in 2008. Vooral de investeringen in grond namen flink toe (figuur 4.5). Het meest werd geïnvesteerd in machines en installaties en gebouwen, respectievelijk 28 en 11 duizend euro. Van het totale investeringsbedrag op de grote bedrijven, 475.000 euro, was een groot deel bestemd voor investeringen in grond. De kleine bedrijven betaalden de investeringen grotendeels uit eigen middelen, terwijl op de grote bedrijven de bijdrage uit eigen middelen minder is dan 40%. Het aandeel bedrijven dat desinvesteerde, is gedaald ten opzichte van 2008.

Figuur 4.5

Verdeling van akkerbouwbedrijven naar investeringsniveau (%) en hoogte van investeringen en nieuwe langlopende leningen (1.000 euro)

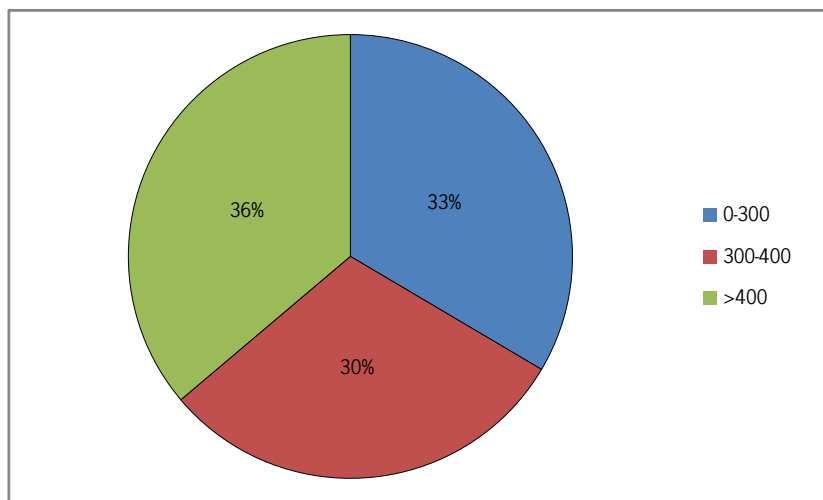
Hervorming GLB

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid wordt na 2013 hervormd. In november 2010 zijn door EU-landbouwcommissaris Ciolos in een Mededeling drie opties hiervoor bekend gemaakt. In één van de opties wordt de mogelijkheid genoemd van een omzetting van de toeslagen op basis van de historische grondslag naar een basispremie per hectare. De premie zal volgens berekeningen van LTO voor Nederland ongeveer 325 euro per hectare cultuurgrond bedragen (*Nieuwe Oogst*, 20-11-2010). Dit bedrag kan worden verhoogd door het leveren van groene of blauwe diensten. Bedrijven die in de huidige situatie relatief veel toeslag per hectare ontvangen, zullen als gevolg van de mogelijke invoering van de basispremie minder premie gaan ontvangen. In figuur 4.6 is weergegeven hoe de verdeling van de akkerbouwbedrijven is op basis van de toeslag (inkomens-toeslag plus gekoppelde steun voor zetmeelaardappelen) per hectare cultuurgrond. In 2009 ontving een derde van de bedrijven minder dan 300 euro per hectare aan toeslag. Voor deze bedrijven betekent het dat ze meer gaan ontvangen als de basispremie wordt ingevoerd. Voor 30% van de bedrijven ligt de huidige toeslag tussen de 300 en 400 euro per hectare, dus ongeveer rond de

door LTO verwachte basispremie. Ruim een derde van de bedrijven ontvangt meer dan 400 euro per hectare en zal er door de invoering van de basispremie dus naar verwachting op achteruit gaan. Dit zijn vooral bedrijven met relatief veel marktorderingsproducten (zetmeelaardappelen, suikerbieten, granen).

Figuur 4.6

Verdeling akkerbouwbedrijven naar hoogte toeslag per hectare (2009)

Bron: Informatienet.

5 Glastuinbouw

Kernpunten

Aantal glastuinbouwbedrijven opnieuw gedaald, areaal stabiel
Glastuinbouwteelten niet kostendekkend, ondanks hogere opbrengstprijzen
Inkomensherstel na dieptepunt vorig jaar, wel grote verschillen tussen bedrijven
Liquiditeitspositie glastuinbouwbedrijven verbeterd
Investeringsachterstand, accent op vervangingsinvesteringen
Balanswaarde gedaald door afwaardering grond en waardevermindering activa

5.1 Glasgroentebedrijven

Structuur

In 2010 is - volgens voorlopige cijfers van het CBS - het aantal glasgroentebedrijven opnieuw gedaald (tabel 5.1) en het areaal glasgroenten opnieuw toegenomen. Hierdoor nam de gemiddelde bedrijfsomvang toe. De sterke daling van het aantal bedrijven is mede het gevolg van de slechte bedrijfsresultaten van de afgelopen jaren. Bij de belangrijkste vruchtgroenten vond naast een toename van het totaal een kleine verschuiving tussen de verschillende productsegmenten plaats. Zo steeg het areaal cocktailtomaten en grovere tomaten, en daalde het areaal fijnere tomaten. Bij paprika nam de teelt van geel toe, en van groen af.

Tabel 5.1	Ontwikkeling aantal glasgroentebedrijven en areaal glasgroente (ha)				
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)
Aantal glasgroentebedrijven	2.640	1.420	1.310	1.260	-3,8
Areaal glasgroenten	4.200	4.650	4.830	4.980	+3,3
w.v. tomaat	1.130	1.600	1.630	1.680	+2,9
komkommer	660	620	630	670	+6,8
paprika	1.150	1.180	1.330	1.400	+5,1
aubergine	76	97	95	104	+9,5
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Fysieke productie

In vergelijking met de laatste vijf jaar is 2010 een relatief donker jaar. Tot en met september was de totale instraling (joule/cm²) 10% lager dan vorig jaar en 1% lager dan het langjarige gemiddelde. Vooral in de maanden januari, mei en augustus was de instraling lager dan in 2009. Deze lagere hoeveelheid licht heeft het productieniveau negatief beïnvloed. Hierdoor is, hoewel dit jaar over het algemeen voor meer productieve rassen is gekozen, de gemiddelde productie per m² gedaald. Wel zijn de verschillen tussen de gewassen, maar ook tussen de bedrijven onderling, groot. In het algemeen was de productiedaling bij paprika het grootst (circa 10% per m²) en bij tomaten het kleinst (circa 3% per m²).

Opbrengstprijzen

Over de gehele linie gezien is de afzet van vruchtgroenten dit jaar gestart met hogere primeurprijzen, met name voor de belichte teelten. Het slechte winterweer en het natte voorjaar in Spanje werkte duidelijk in het voordeel van Nederland. Ook de lagere productie per m² in combinatie met een gelijkblijvend of licht stijgend productieareaal (tabel 5.1) droeg bij aan een goede prijsvorming. Daarnaast hadden dit jaar de vele supermarktacties met verse groenten een gunstig effect op de prijsontwikkeling. Hierdoor was er veel vraag en kende het product een hoge doorloopsnelheid in het schap. Bijkomend voordeel hiervan was de geringe voorraadvorming in het handelskanaal en een betere productkwaliteit. Echter, gedurende het productie seizoen wisten niet alle producten deze positieve lijn vast te houden.

Paprika is een van de producten, waarbij de prijs in de zomermaanden - zonder duidelijk aanwijsbare reden - wegzakte. De hoop op een goed najaar met dito prijzen vanwege een lager aanbod bleek echter tevergeefs. Al met al is in vergelijking met vorig jaar de prijs voor de rode paprika het sterkst gestegen. Bij gele paprika's stonden de prijzen als gevolg van areaaluitbreiding wat meer onder druk. Bij groene paprika's werden pieken in de opbrengstprijzen veelal weer snel wat afgevlakt, omdat telers van rode paprika's groen gingen oogsten. Per saldo zal volgens een eerste prognose de middenprijs over alle (kleur)sorteringen heen dit jaar circa 25 tot 30% hoger uitkomen dan vorig jaar.

Opvallend bij tomaten is dit jaar dat de prijsstijging in de diverse segmenten behoorlijk uiteen loopt en ook niet geheel in verhouding staat tot de kostprijs per segment. Zo nam de prijs voor de grovere type tomaten sterker toe dan van de fijnere typen, en dan die van cocktailtomaten. Losse tomaat kende de sterkste prijsstijging. De overall middenprijs voor tomaten zal dit jaar naar verwachting met circa 30 tot 35% stijgen.

Voor komkommer komt de middenprijs naar verwachting dit jaar om en nabij de 25 cent per stuk uit. Dit is gemiddeld 6 à 7 cent meer dan vorig jaar en komt overeen met een prijsstijging van 30 tot 40%. Komkommertelers kunnen hiermee, ook in vergelijking met voorgaande jaren, terugkijken op een goed jaar.

Auberginetelers hebben eveneens een redelijk goed jaar achter de rug. Hoewel het prijsverloop gedurende het jaar een wat grillig karakter vertoonde en de prijzen vanaf de zomer wat tegenvallen, wordt uitgegaan van een naar schatting circa 15 cent hogere middenprijs per kilo. Procentueel gezien is de prijsstijging geraamd op 20%.

Samenvattend was in 2010 sprake van prijsherstel na de dramatische prijsvorming in 2009, de mate waarin was per product verschillend. Belangrijke kanttekening hierbij is dat het prijsherstel niet zozeer het gevolg is van structurele veranderingen in de glasgroententeelt cq de afzetketen, maar vooral van externe omstandigheden, zoals minder buitenlandse concurrentie en gunstigere wisselkoersverhoudingen. Recentelijk zijn door een kerngroep van bedrijfsleven en overheid in het manifest *Visie afzet glasgroenten; de consument centraal* drie bouwstenen aangedragen voor versterking van de afzet van glasgroenten, namelijk: 1) ketenverkorting, 2) ketensamenwerking en 3) meer onderscheidende producten en concepten.

Export

In de eerste drie kwartalen van dit jaar is de export van verse groenten van Nederlandse bodem met 3% gestegen tot ruim 1,5 mld. kg (tabel 5.2). De export van tomaat steeg de eerste negen maanden bovengemiddeld, terwijl de export van paprika, komkommer en aubergine achter bleef bij gemiddeld. In hoeverre op jaarbasis de exportcijfers voor vruchtgroenten positief zullen uitkomen, is nog de vraag, omdat de productie per m² dit najaar over de gehele linie achterblijft bij vorig jaar.

Opvallend dit jaar is de sterke stijging van de uitvoer van groenten, en wel in het bijzonder van tomaat, naar Duitsland. Ook de export van vruchtgroenten naar het Verenigd Koninkrijk, na Duitsland Nederlandse twee afzetland, is dit jaar gestegen.

Traditioneel gezien is de export van Nederlandse vruchtgroenten sterk gericht op de Noordwest-Europa. Omdat deze markt min of meer verzadigd is, is met het oog op handhaving en versterking van de concurrentiepositie belangrijk dat Nederland zich ten opzichte van de concurrentie weet te onderscheiden (onder andere product, service, logistiek en duurzaamheid). Daarnaast verdient de ontwikkeling van nieuwe afzetmarkten prioriteit (Van Galen et al., 2010).

Tabel 5.2		Ontwikkeling in de export van verse groenten tot en met september (x mln. kg)			
		2008	2009	2010	mutatie (%)
Totaal verse groenten ^{a)}		1.451	1.488	1.537	3,3
w.v. Tomaat		537	598	629	5,0
Komkommer		305	313	314	0,4
Paprika		252	276	278	0,8
Aubergine		31	34	33	-0,2
a) glas- en opengrondsgroenten exclusief uien.					
Bron: KCB/Productschap Tuinbouw.					

Opbrengsten en kosten per m²

Over de hele linie gezien zullen dit jaar de opbrengsten uit de teelt dankzij een stevig prijsherstel en ondanks een lagere productie per m² flink stijgen ten opzichte van 2009, maar blijven nog wel onder het niveau van 2008. Bij de opbrengsten uit de verkoop en handel in elektriciteit doet zich juist het tegenovergestelde voor. Dit jaar zullen naar verwachting de elektriciteitsopbrengsten iets achter blijven bij 2009, maar wel hoger zijn dan in 2008. Per saldo wordt voor het gemiddelde glasgroentebedrijf in deze raming uitgegaan van een stijging van de gemiddelde opbrengsten met circa 5 euro per m², ofwel ruim 12%.

Van de grotere kostenposten op glasgroentebedrijven is in 2010 de post energie het sterkst gedaald. Deze daling is volledig toe te schrijven aan lagere inkooprijzen voor zowel gas als elektriciteit (kader 1). Het verbruik is daarentegen in vergelijking met vorig jaar door het aanhoudende koude winterweer en de toegenomen elektriciteitsproductie voor de verkoop gestegen.

De betaalde arbeidskosten zijn dit jaar licht gedaald door lagere producties per m² en doordat vaker gekozen is voor minder arbeidsintensieve rassen en doordat de CAO-lonen een groot deel van het jaar bevroren waren. De CAO-lonen voor uitzendkrachten zijn met in gang van 5 juli met 1% verhoogd en die voor de glastuinbouw per 1 oktober met eveneens 1%.

De kosten voor rente, met name berekende rente, en afschrijving zijn om verschillende redenen afgenomen ten opzichte van 2009. In de eerste plaats omdat er minder geïnvesteerd is. Daarnaast is de waarde van grond gedaald. Ook is de rentevoet gedaald. Tuinders met een meer meerjarige rentevaste periode hebben hiervan slechts ten dele kunnen profiteren (berekende rente). Verder werden tuinders die vorig jaar een noodkrediet hebben moeten aanvragen veelal met hogere rentes en/of toeslagen geconfronteerd.

Kader 5.1**Toelichting opbrengsten elektriciteit en kosten energie**

Energie, met name aardgas, is van oudsher een van de belangrijkste kostenposten voor glastuinbouwbedrijven. Het aandeel energie in de totale betaalde kosten (exclusief afschrijvingen) bedroeg de laatste drie jaar circa 30% (paragraaf 5.5). Sinds enkele jaren is energie, en in het bijzonder elektriciteit, ook een belangrijke opbrengstenpost. In 2009 bedroeg het aandeel elektriciteit in de totale opbrengsten van een gemiddeld glastuinbouwbedrijf ongeveer 11% en van een gemiddeld glasgroentebedrijf zelfs 23%. Gezien de omvang en het aandeel van energie-inkoop respectievelijk energieverkoop in de bedrijfsresultaten is een goede inschatting van prijs- en volumemutaties van groot belang. Echter, om verschillende redenen is dit lastig: de grote verschillen tussen glastuinbouwbedrijven, de dynamische ontwikkelingen op de energiemarkt, het grote aantal verschillende type gas- en elektriciteitscontracten in combinatie met wisselende aan- en verkoopmomenten en vooral het beperkte zicht op de opbrengsten uit elektriciteitshandel. Daarom is hier volstaan met een beschrijving van de belangrijkste ontwikkelingen.

In 2009 zijn mede door de afnemende vraag naar olie- en aardgas als gevolg van de economische crisis de prijzen voor niet-gecontracteerd gas sterk gedaald. In het najaar van 2009 zakte de gasprijs op de daghandelmarkt zelfs onder de 13 ct/m³ (TTF). Tuinders hebben toen (een deel van) hun gas tegen relatief lagere prijzen kunnen vastleggen voor 2010. Omdat de verwachting was dat de gasprijs voor een langere periode laag zou blijven, waren er ook telers die besloten naar behoefte in te kopen op de dagmarkt. Maar vanaf het 2e kwartaal van 2010 is de prijs voor niet-gecontracteerd gas met 4 à 5 ct/m³ opgelopen. Alles overziend is deze raming uitgegaan van een gemiddelde daling van de commodityprijs van 18%.

De prijsontwikkeling bij elektriciteit vertoonde op hoofdlijnen hetzelfde beeld als bij gas. Begin 2010 werd de dalende lijn uit 2009 voortgezet. De overall prijsdaling voor elektriciteit lag in dezelfde orde van grootte als bij gas. Dit betekende dat niet alleen de inkoopkosten voor elektriciteit omlaag gingen, maar ook dat de verkoop van elektriciteit minder opleverde. Bepalend echter voor het rendement van de productie van elektriciteit voor de verkoop is de zogenaamde sparkspread; de marge tussen de opbrengsten van elektriciteit opgewekt met een warmtekrachtinstallatie en de kosten van het gas dat nodig is om elektriciteit op te wekken. Deze sparkspread is vorig jaar duidelijk verslechterd ten opzichte van 2008 en in 2010 is deze eerder nog krappere geworden dan gestabiliseerd. Toch is de verwachting dat dit jaar de hoeveelheid verkochte elektriciteit zal toenemen ten opzichte van vorig jaar. Per saldo blijven naar verwachting de opbrengsten per m² uit de verkoop van elektriciteit dit jaar ongeveer 3% achter bij vorig jaar, maar zijn hoger dan in 2008.

De overige kosten zijn gemiddeld genomen licht gedaald. In totaal zullen de kosten voor een gemiddeld glasgroentebedrijf naar verwachting dit jaar gemiddeld met ongeveer 2 euro per m² dalen, ofwel bijna 4%. Een nadere specificatie van de kosten en opbrengsten is in bijlage 14 weergegeven. Op de website van het LEI (www.lei.wur.nl) is eveneens aanvullend cijfermateriaal beschikbaar.

Resultaat en inkomen per bedrijf

Na het historische dieptepunt van vorig jaar zal dit jaar de rentabiliteit van het gemiddelde glasgroentebedrijf naar verwachting sterk stijgen als gevolg van een forse stijging van de opbrengsten in combinatie met een daling van de kosten. Gemiddeld zal de rentabiliteit volgens een eerste raming met 13 procentpunten stijgen en uitkomen op 95% (tabel 5.3). Zowel het inkomen uit bedrijf als het inkomen per onbetaalde aje zal dit jaar naar verwachting rond de nullijn uitkomen en is dus in combinatie met inkomen van buiten het bedrijf ontoereikend om te voorzien in het levensonderhoud en te voldoen aan betalingsverplichtingen, zoals premies en belastingen. Dit betekent dat glasgroentebedrijven opnieuw zullen interen op hun eigen vermogen, maar beduidend minder dan vorig jaar.

Tabel 5.3		Resultaten en inkomens van glasgroentebedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)	
Aantal bedrijven	1.390	1.290	1.240	
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	2,62	2,60	2,80	
Aantal onbetaalde aje	1,72	1,66	1,66	
Opbrengsten	1.257	1.102	1.331	
Betaalde kosten en afschrijvingen	1.293	1.263	1.325	
Inkomen uit bedrijf	-43	-165	2	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	-25	-99	1	
Opbrengst per 100 euro kosten	92	82	95	
Bron: Informatienet.				

5.2 Snijbloemen

Structuur

Het aantal snijbloemenbedrijven blijft afnemen (tabel 5.4). Volgens voorlopige cijfers van het CBS daalde het aantal bedrijven met 13% tot 1.500. Hiermee is de daling iets groter dan vorig jaar. De sterke daling van het aantal bedrijven is mede het gevolg van de slechte bedrijfsresultaten van de afgelopen jaren. Het areaal snijbloemen daalde met ongeveer 270 ha tot 2.600 ha. Omdat de bestaande bedrijven in omvang blijven groeien, neemt het areaal minder hard af dan het aantal bedrijven. Het areaal roos daalde opnieuw, maar minder sterk dan in voorgaande jaren.

Tabel 5.4		Ontwikkeling aantal snijbloemenbedrijven en areaal snijbloemen (ha)				
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)	
Aantal snijbloemenbedrijven	3.610	1.920	1.730	1.500	-13,3	
Areaal snijbloemen	3.920	2.970	2.870	2.600	-9,4	
w.v. roos	930	580	530	500	-6,2	
Chrysant	770	520	490	500	+2,3	
Gerbera	250	210	220	180	-16,8	

Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.

Veilingomzet en prijzen snijbloemen

De veilingomzet nam dit jaar tot en met oktober met 11,8% toe, tot 1,5 mld. euro (tabel 5.5). Ten opzichte van 2009 groeide het aantal verkochte snijbloemen van Nederlandse bodem met 1,1% tot 6,7 mld. stelen. De gemiddelde prijs steeg met twee cent tot 23 cent per stuk. De hogere gemiddelde prijs bij een hogere aanvoer geven aan dat de snijbloemenmarkt zich in 2010 iets heeft hersteld. De stijging van de verkochte aantallen kwam met name op het conto van de tulp. Het aantal stelen groeide met 200 mln. stuks ten opzichte van 2009.

Van enig herstel was aan het begin van het eerste kwartaal nog nauwelijks sprake. Net als in 2009 begon 2010 met koud weer waardoor de aanvoer en verkoop van bloemen werd bemoeilijkt. In februari werd het weer beter en omdat in maart ook de verkopen voor Pasen konden worden genoteerd, sloot het eerste kwartaal alsnog positief af met een omzetverbetering van 7,4%. Dit maakte de omzetzaling van ruim 20% uit het eerste kwartaal van 2009 echter

lang niet goed. Kwekers kregen in het eerste kwartaal 2010 nauwelijks meer geld voor hun product (+1,5%).

In het tweede kwartaal groeide de veilingomzet met ruim 15%. In april zorgde de aswolk boven Europa voor onregelmatige aanvoer vanuit importlanden. Omdat er in deze maand werd ingekocht voor enkele populaire bloemendagen gingen producten van Nederlandse bodem grif van de hand. Volgens het KNMI was mei de koudste maand in 20 jaar. Hierdoor was de aanvoer van Nederlandse bodem lager, terwijl de vraag naar snijbloemen een stuk hoger was. Dit had in deze maand een omzetverbetering van 27% tot gevolg. Juni was warm en dat temperde de sterke groei van de eerdere maanden iets. Al met al werd er in het tweede kwartaal een prijsverbetering gerealiseerd van 15%.

Het weer in het derde kwartaal was totaal anders dan vorig jaar; juli was warmer en augustus een stuk koeler dan een jaar eerder. Met name augustus droeg bij aan de gunstige veilingcijfers dit kwartaal. In augustus groeide de omzet met 35%. Omdat in de loop van het kwartaal de vraag uit Oost-Europa ook aantrok, kon de totale omzetgroei in het derde kwartaal op een kleine 17% uitkomen. De prijs lag gemiddeld 20% hoger dan in het derde kwartaal van 2009. In oktober groeide de omzet met 5%, met name door hogere prijzen.

Tabel 5.5		Ontwikkeling opbrengsten en verkochte hoeveelheden (2010) en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste snijbloemen qua veilingomzet a) tot en met oktober				
	Opbrengsten		Aantal verkocht		Prijs (€/st)	
	mln. €	mutatie (%)	mln. stuks	mutatie (%)	2010	2009
<i>Totaal snijbloemen</i>	1.527	11,8	6.657	1,1	0,23	0,21
Roos	329	7,8	969	-3,5	0,34	0,30
Troschrysan	222	16,0	1.043	-1,3	0,21	0,18
Tulp	213	17,6	1.600	14,4	0,13	0,13
Lelie	122	9,4	255	-10,9	0,48	0,39
Gerbera	107	27,0	760	2,1	0,14	0,11
a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import. Bron: VBN.						

Uit tabel 5.5 blijkt dat de roos qua omzet nog altijd de belangrijkste snijbloem op de bloemenveiling is. De omzet steeg een kleine 8% tot 329 mln. euro. Deze omzetsijging was te danken aan een prijsverbetering van vier cent per stuk. Tot en met oktober werden 969 mln. stelen verkocht. Dit is een daling van

3,5%. Een kleiner areaal is hiervan de oorzaak. De omzet in troschrysanthen groeide met 16% tot 222 mln. euro. Herstel van de vraag in Engeland en Oost-Europa en de kleine daling van het aanbod (-1%) zorgde ervoor dat de gemiddelde prijs met drie cent steeg tot 21 cent per stuk. Tulpen deden het dit jaar goed. Door een goede bollenoogst in 2009 waren veel bollen beschikbaar om in dit seizoen te broeien en de bloemen ter veiling aan te bieden. De aanvoer groeide met ruim 14%. Omdat het weer op het juiste moment goed was voor de verkoop van tulpen en de concurrentie van andere bloemen op zich liet wachten, bleef de prijs dit jaar op niveau; gemiddeld 13 cent per steel. De aanvoerders van lelies hadden de prijsverbetering van 9 cent voor hun producten hard nodig. Het herstel werd gerealiseerd door een lagere aanvoer (-11%) maar ook door een betere vraag vanuit belangrijke exportlanden dan vorig jaar. De gerberateilers ontvingen ook drie cent meer dan vorig jaar voor hun producten. Bij een wat ruimer aanbod (2%) groeide de omzet met meer dan een kwart tot 107 mln. euro.

Export

De totale exportwaarde van snijbloemen groeide in de eerste tien maanden van 2010 met een kleine 6,7% tot bijna 2,7 mld. euro (tabel 5.6). Door het koude weer in heel Europa daalde de export in januari met bijna 11% en in februari met 4%. In maart, toen het weer een stuk beter was, groeide de export explosief met meer dan een kwart ten opzichte van vorig jaar. De explosieve groei had ook te maken met het feit dat veel inkopen voor Pasen, die in het eerste weekend van april viel, al in maart werden gedaan. Ook in april was er groei (+5%). Vooral mei droeg zeer sterk bij aan de exportgroei van de eerste tien maanden van het jaar (+17%). In juni en juli was de export nagenoeg gelijk aan vorig jaar. De maanden augustus (+20%) en september (+10%) droegen sterk bij aan de hogere exportwaarde in 2010.

Op Nederlands belangrijkste markt, Duitsland, werd in 2010 een bovengemiddelde groei gerealiseerd (8%). Ook naar het tweede exportland voor bloemen, Engeland, werd ruim 7% meer uitvoer bewerkstelligd. Naar Frankrijk (4%) en Italië (1%) groeide de export in mindere mate. Uit de groei van de uitvoer naar Polen (19%) en Rusland (13%) bleek dat klanten in Oost-Europa meer kooplust hadden dan in 2009. De export naar andere landen in de top 10, zoals België en Zwitserland, groeiden rond de 10%. Naar Oostenrijk werd ongeveer evenveel geëxporteerd als vorig jaar. De export naar Denemarken kromp ruim 2%.

Deze stijging van de export is een combinatie van meerdere factoren. Naast het in belangrijke afzetmaanden gunstige weerbeeld, werden de hogere inkoop-

prijzen waar dat kon, doorberekend aan klanten. Hierdoor ontstond een waarde-
stijging voor de geëxporteerde producten. De fluctuaties tussen koersen van de
munteenheden euro, dollar, pond, zloty en roebel waren gunstiger voor de Ne-
derlandse export dan in 2009. Verder herstelde het broze consumentenver-
trouwen iets. Ook wist Nederland aan het begin van het jaar te profiteren van
het wegvallen van productie uit Afrika, en de mindere kwaliteit door een tegen-
vallend teeltklimaat uit deze landen. Dit verstoorde de directe handel buiten Ne-
derland om. Ook de IJslandse aswolk deed dit, maar in mindere mate.

Tabel 5.6		Ontwikkeling in de exportwaarde van sierteeltproducten tot en met oktober (x mln. euro)		
	2008	2009	2010	Mutatie (%)
<i>Totaal sierteelt a)</i>	4.322	4.117	4.372	6,2
w.v. snijbloemen	2.732	2.496	2.665	6,7
pot- en tuinplanten	1.590	1.617	1.707	5,5
a) exclusief uitgangsmateriaal. Bron: HBAG.				

Opbrengsten en kosten per vierkante meter

Het prijsniveau ligt voor het overgrote deel van de snijbloemen in 2010 hoger
dan in 2009. De fysieke productie per vierkante meter is echter door het koele
weer en lagere lichtintensiteit iets afgenomen. De overige opbrengsten, die voor
een belangrijk deel bestaan uit de verkoop van elektriciteit, dalen iets. Bij een
stijgende verkoop van elektriciteit, daalden de prijzen waardoor per saldo net
iets minder werd verdiend. Dit alles in ogenschouw nemend, zullen de totale op-
brengsten per m² naar verwachting stijgen met een kleine 10% (tabel 5.7).

Bij snijbloemenbedrijven zijn de kosten voor energie en arbeid het belangrijk-
ste. De kosten voor energie laten dit jaar een sterke daling zien. De daling van
11% is een optelsom van een groter gasverbruik, dat tegen een lagere prijs
werd ingekocht, en een daling van het gebruik van elektriciteit bij een lagere in-
koop prijs (kader 1). De arbeidskosten, waardoor telers scherp op wordt gelet,
zullen met minder dan 1% dalen ten opzichte van vorig jaar. De prijs voor arbeid
steeg zeer beperkt, terwijl de inzet iets afnam. Zowel de prijs als het volume van
arbeid veranderde dit jaar weinig. In het oog springend zijn, hoewel het belang
van deze post beperkt is, de gedaalde rentekosten. Afwaardering van grond en
gebouwen, minder investeringen en een lagere rente zijn onder andere oorzaken
van deze daling. De kosten binnen de post afschrijvingen nemen dit jaar toe
(3%), terwijl die van de overige kosten min of meer gelijk blijven.

Voor een gemiddeld snijbloemenbedrijf zijn de totale kosten per vierkante meter naar verwachting zo'n 4% lager dan vorig jaar. In bijlage 14 is een nadere specificatie van de opbrengsten en kosten weergegeven. Ook zijn deze cijfers te vinden op de website van LEI.

Resultaat en inkomen per bedrijf

Door de gestegen opbrengsten en de lagere kosten zal het nettoresultaat, na het slechte jaar hiervoor, dit jaar fors verbeteren. Het bedrijfsresultaat zal naar verwachting toenemen met 11 procentpunten, waardoor de gemiddelde geraamde rentabiliteit uitkomt op 92% (tabel 5.7). Dit houdt in dat tegenover 100 euro kosten 92 aan opbrengsten werden gegenereerd. Daarmee zijn de resultaten beter dan de afgelopen twee jaar, maar nog niet kostendekkend. Het inkomen uit bedrijf zal sterk toenemen en weer positief zijn. Met inkomen van buiten het bedrijf zal het totaal inkomen naar schatting uitkomen op 26.000 euro. Dit is echter niet voldoende om in het levensonderhoud te voorzien. Hierdoor zal voor het derde jaar op rij worden ontspaard.

Tabel 5.7		Resultaten en inkomens van snijbloemenbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)	
Aantal bedrijven	1.890	1.710	1.490	
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,59	1,59	1,65	
Aantal onbetaalde aje	1,8	1,8	1,8	
Opbrengsten	959	827	946	
Betaalde kosten en afschrijvingen	984	917	929	
Inkomen uit bedrijf	-29	-93	14	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	<i>-16</i>	<i>-51</i>	<i>7</i>	
Opbrengst per 100 euro kosten	<i>89</i>	<i>81</i>	<i>92</i>	
Bron: Informatienet.				

5.3 Pot- en perkplanten

Structuur

Het aantal pot- en perkplanten bedrijven dunde in 2010 verder uit. De daling betrof ruim 11% (tabel 5.8). Bedrijven die in 2010 hun bedrijfsactiviteiten voortzetten waren gemiddeld groter dan in 2009. Het totale areaal pot- en perkplanten

nam af met ruim 6% tot 1.810 ha. Het areaal bloeiende planten daalde het sterkst. Opvallend is de daling van het areaal perkplanten na een goed jaar voor de perkplantenbedrijven in 2009. Het areaal groene planten nam iets af, nadat het in 2009 juist licht was gegroeid. Dit alles blijkt uit de voorlopige resultaten van de CBS-landbouwtelling.

Tabel 5.8		Ontwikkeling aantal pot- en perkplantenbedrijven en areaal pot- en perkplanten (ha)				
		2000	2008	2009	2010	mutatie (%)
Aantal pot- en perkplantenbedr.		1.650	1.180	1.120	990	-11,4
Areaal pot- en perkplanten		1.760	1.890	1.940	1.810	-6,5
w.v. bloeiende potplanten		680	940	950	880	-7,8
groene potplanten		580	490	510	500	-1,3
perkplanten		500	460	470	430	-9,4
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.						

Veilingomzet en prijzen kamerplanten

De veilingomzet van kamerplanten groeide tot en met oktober van dit jaar met 5% naar 1,2 mld. euro (tabel 5.9). Zowel een groei van het aantal verkochte producten van bijna 4% als een gemiddelde prijsstijging van 2 cent per stuk droeg hieraan bij. In de eerste tien maanden van 2010 werden bijna 770 mln. kamerplanten verkocht voor een gemiddelde prijs van 1,55 euro.

Het eerste kwartaal liet voor kamerplanten ongeveer hetzelfde beeld zien als snijbloemen. Het koude weer in geheel Europa zorgde ook bij kamerplanten in januari voor een daling van de omzet met 12%. Ook februari was deels nog koud, maar werd toch een procent meer omzet genoteerd. Maart maakte veel goed; de omzet groeide met bijna 18% waardoor de omzet het eerste kwartaal met 3,5% groeide. De prijsvorming liet wel te wensen over. Deze lag 4,5% lager dan in 2009.

Het tweede kwartaal was voor telers beter dan het eerste. Gemiddeld genomen werden kamerplanten voor een betere prijs (+6%) verhandeld dan een jaar eerder. Door slechts een beperkte groei van de aanvoer (1%) en een betere vraag, groeide de omzet met 7%. Vooral in april en mei werd het verschil gemaakt.

Het derde kwartaal startte slecht door hoge temperaturen in juli. Door kil weer in augustus kon de omzetachterstand in dit kwartaal worden goedge-maakt. In augustus nam de omzet 19% toe. Naast de aanvoergroei van een kleine 11%, steeg de gemiddelde prijs met 8%. In september nam de omzet be-

perkt toe met iets meer dan 2%. Gemiddelde prijs en verkochte aantallen groeien licht. In het derde kwartaal werd er uiteindelijk 6% meer plantenomzet gerealiseerd bij een 3% betere prijsvorming.

In oktober stagneerde de groei enigszins; minder verkochte aantallen bij een iets betere gemiddelde prijs (+1,5%) resulteerde in omzetstijging van minder dan één procent.

Tabel 5.9		Verkochte hoeveelheden (2010) en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste kamerplanten qua veilingomzet a) tot en met oktober				
	Opbrengsten		Aantal verkocht		Prijs (cent/st)	
	mln. €	mutatie (%)	mln. stuks	mut. (%)	2010	2009
<i>Totaal kamerplanten</i>	1.187	5,0	768	3,7	1,55	1,53
Phalaenopsis	310	15,7	84	6,1	3,70	3,39
Anthurium	44	6,4	15	8,8	2,99	3,06
Kalanchoë	44	4,3	67	3,2	0,66	0,65
Roos	37	18,2	32	11,5	1,16	1,09
Ov. kamerplanten	36	5,5	22	7,5	1,62	1,65
a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import. Bron: VBN.						

De ongekennde aanvoergroei bij Phalaenopsis van de laatste jaren lijkt in 2010 tot normale proporties te zijn teruggebracht. Hoewel de aanvoer alsnog met ruim 6% groeide, zijn dit niet de groeipercenages die de afgelopen jaren zijn gangbaar waren. De tegenvallende verkoopprijzen van voorgaande jaren zijn hier ongetwijfeld debet aan. Dit jaar veerde de gemiddelde prijs weer wat op naar 3,70 euro per stuk. Hierdoor groeide de omzet met 16% tot 310 mln. euro. Inmiddels heeft Phalaenopsis een aandeel van ruim 25% in de totale kamerplantenomzet. Anthurium en Kalanchoë realiseerden beiden in de eerste tien maanden van 2010 een omzet van 44 mln. euro. Beide producten verwisselden in de 'veilingtop 5' wel van positie ten opzichte van 2009. Bij een groei van de verkochte aantallen met bijna 9% bij Anthurium, moest de gemiddelde prijs omhoog met zes cent tot 2,99 euro per stuk. Kalanchoë-telers ontvingen bij een wat meer bescheiden aanvoergroei van ruim 3% een iets hogere prijs. Het aantal verkochte stuks van potroos, die zowel in de huiskamer als op het terras goed uit de voeten kan, breidde dit jaar flink uit, 12%. Door verandering in het assortiment en wat grotere potmaten wordt er inmiddels een wat duurder assortiment

verhandeld. De gemiddelde prijs steeg daardoor met 7 cent per plant. De omzetgroei kwam hiermee op ruim 18%.

Veilingomzet en prijzen tuinplanten

De omzet van tuinplanten groeide de eerste tien maanden van dit jaar met bijna 9% naar 322 mln. euro (tabel 5.9). Het aantal verkochte stuks nam met 4% toe tot 363 mln. stuks. De gemiddelde prijs per plant nam met 4 cent toe tot 89 cent. Deze goede cijfers werden behaald, ondanks de late start van het seizoen door de aanhoudende kou en het beperkte aantal warme dagen in het voorjaar. Toen het voorjaar eenmaal zijn intrede had gedaan werden de violen tegen goede prijzen binnen de kortste keren verkocht. Dit zette de toon voor wederom een bemoedigend seizoen. Veel producten hadden de strenge winter niet overleefd en dat zorgde voor veel vraag naar perkplanten. Maar niet elk product profiteerde; de periode van aanvoer of het afzetkanaal van het betreffende product speelde in de prijsvorming een belangrijke rol. Mede door het koude weer in de eerste twee maanden was er in de aanvoer en omzet een achterstand ontstaan, die in maart in enkele weken door gunstig weer werden goedge maakt. In maart groeide de omzet ruim 30%, door meer verkochte stuks (18%) en een hogere prijs (11%). Ook in de belangrijke maanden april en mei, kon een bescheiden omzetgroei worden genoteerd van respectievelijk 2% en een kleine 6%. Door deze positieve resultaten en de goede marktsituatie vorig jaar besloten telers in sommige gevallen een tweede teeltronde te beginnen. Hierdoor kwam er in de warme maand juni veel meer product op de markt dan die aan kon. De aanvoer groeide met ruim 40%. Als gevolg hiervan daalde de gemiddelde prijs met ruim 9%. De veilingomzet steeg uiteindelijk sterk met ruim 24%. Ook augustus, die een stuk koeler was dan in 2009, kende een dergelijke omzetgroei door 18% meer verkochte stuks bij een 6% betere prijs. In september en oktober bleven de gemiddelde prijzen boven het niveau van 2009 bij behoorlijk lagere verkoophoeveelheden. De omzet was in deze maanden enkele procenten lager dan vorig jaar.

Tabel 5.10		Verkochte hoeveelheden (2010) en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste tuinplanten qua veilingomzet a) tot en met oktober				
	Opbrengsten		Aantal verkocht		Prijs (cent/st)	
	mln. €	mutatie (%)	mln. stuks	mut. (%)	2010	2009
<i>Totaal tuinplanten</i>	322	8,7	363	3,9	0,89	0,85
Ov. perkplanten	24	-2,4	37	-3,6	0,64	0,63
Geranium	23	14,1	40	25,6	0,59	0,65
Buxus	21	28,1	9	7,3	2,31	1,93

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import.
Bron: VBN.

Geraniums behaalden dit jaar wel een hogere omzet maar de aanvoerders zullen niet tevreden zijn met de prijzen die ze voor hun producten kregen. Verwonderlijk is het echter niet dat de gemiddelde prijs met 6 cent daalde aangezien het aanbod met meer dan 25% steeg. Te veel product in een te kort seizoen met tegenvallend weer, zette de prijzen onder druk.

Buxus heeft het de eerste tien maanden niet onverdienstelijk gedaan. De omzet groeide naar 21 mln. euro. Dit kwam omdat zowel de aanvoer (9%) als de gemiddelde prijs (38 cent) toe nam. Dit product kan jaarrond worden geleverd en is in veel verschillende maten en uitvoeringen beschikbaar. Ook is men redelijk flexibel in de aflevering en minder afhankelijk van weersinvloeden.

Export

De plantenexport groeide met 5,5% in de eerste tien maanden van 2010 (tabel 5.6). De exportwaarde bedroeg 1,7 mld. euro. De uitvoer van planten kende een stroef begin met een daling van 11% in januari. Sneeuw en kou belemmerden een goede afzet van deze koude gevoelige producten. Ook in februari werden rode cijfers genoteerd (-1%). Door de plotselinge weersverbetering in maart werd, net als bij snijbloemen, een sterke exportgroei gerealiseerd (16%). Hierdoor kwam het eerste kwartaalcijfer alsnog boven de nullijn uit (3,5%). Aan het begin van het tweede kwartaal groeide de export aanzienlijk (12%). In mei nam de export minder hard toe dan in de voorgaande maanden (+5%). Dit had mede te maken met het wat koelere weertype. In juni trok de export weer aan. Ondanks het warme weer groeide de exportwaarde met bijna 13%. De export van planten groeide het tweede kwartaal met bijna 10%. In juli liepen de temperaturen nog verder omhoog en dat had ook zijn weerslag op de plantenexport (-5%). In tegenstelling tot vorig jaar was augustus koel waardoor consumenten meer

bereid waren planten voor binnen en buiten aan te schaffen. Dit resulteerde in een exporttoename van ruim 16%. Na augustus ging het allemaal wat stroever. In september werd nog wel een bescheiden groei gerealiseerd (2%), zodat het derde kwartaal per saldo een groei van 5% liet noteren. In oktober daalde de export met een kleine 3%.

Op landenniveau kan uit de cijfers van de HBAG worden opgemaakt dat van de top 10 afzetlanden alleen Spanje (-3%) en Polen (-0,3%), al is dat zeer beperkt, een daling van de export vanuit Nederland kennen. De twee belangrijkste exportbestemmingen voor planten zijn Duitsland en Frankrijk. Beide landen realiseerden een exportgroei, respectievelijk 3% en 5%. Hoewel deze procentuele groei lager is dan gemiddeld, is de absolute stijging groter dan bij andere landen uit de top 10. Landen waarnaar de export sterk groeide, waren het Verenigd Koninkrijk, België, Rusland, Oostenrijk en Zweden. Naar al deze landen lag de groei rond de 15%.

Opbrengsten en kosten per vierkante meter

De opbrengsten van pot- en perkplantenbedrijven zijn naar het zich laat aanzien het afgelopen jaar gemiddeld ruim één procent gestegen ten opzichte van 2009. Perkplanten hebben gemiddeld genomen net als vorig jaar een goed jaar achter de rug. Bij potplanten zijn de resultaten meer wisselend, maar gemiddeld zijn de geldelijke opbrengsten hoger dan een jaar eerder.

De kosten voor energie worden een stuk lager ingeschat dan in 2009 (-9%). Een combinatie van meer verbruik tegen lagere prijzen geeft dit resultaat. De arbeidskosten zullen naar verwachting nagenoeg onveranderd blijven omdat de CAO lonen pas in oktober van dit jaar met 1% stegen en op de arbeidsinzet iets kon worden bespaard. De kosten voor rente en afschrijvingen dalen volgens schattingen met bijna 7%. Met name de rentekosten zullen afnemen. Onder andere lagere rentepercentages en vermindering van de waarde van de grond en gebouwen hebben hieraan bijgedragen. Ook de overige kosten zullen volgens de raming met 3% afnemen.

Al met al zullen naar verwachting op pot- en perkplantenbedrijven de totale kosten per vierkante meter dit jaar ruim 2,5% lager uitkomen. In bijlage 14 is een nadere specificatie van de opbrengsten en kosten weergegeven. Ook zijn deze cijfers te vinden op de website van het LEI (www.lei.wur.nl).

Resultaat en inkomen per bedrijf

Wanneer de ontwikkelingen in de opbrengsten en kosten in ogenschouw worden genomen, is de verwachting dat het nettobedrijfsresultaat dit jaar zal toenemen door een lichte opbrengstverbetering tegen lagere kosten. De rentabiliteit zal

gemiddeld met ongeveer 5 procentpunten toenemen tot 100% (tabel 5.11). Dit is net iets boven het niveau van 2008. De geraamde inkomsten uit bedrijf stijgen en komen uit op ongeveer 77.000 euro. Per onbetaalde aje resteert een inkomen van 50.000 euro. Hierdoor zal, zeker vergeleken met vorig jaar, naar verwachting een lichte ontsparring optreden.

Tabel 5.11		Resultaten en inkomens van pot- en perkplanten- bedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)	
Aantal bedrijven	1.170	1.110	980	
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,59	1,57	1,66	
Aantal onbetaalde aje	1,7	1,5	1.5	
Opbrengsten	1.290	1.148	1.231	
Betaalde kosten en afschrijvingen	1.223	1.106	1.153	
Inkomen uit bedrijf	64	38	77	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	<i>39</i>	<i>25</i>	<i>50</i>	
Opbrengst per 100 euro kosten	<i>99</i>	<i>95</i>	<i>100</i>	
Bron: Informatienet.				

5.4 Totaal glastuinbouw

Structuur

Het aantal gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven is, in 2010 met bijna 10% gedaald, aldus voorlopige cijfers uit de CBS-Landbouwtelling (tabel 5.12). Dit percentage is hoger dan vorig jaar en staat in groot contrast met de daling van het totaal aantal land- en tuinbouwbedrijven met 1% dit jaar. De sterke daling van het aantal glastuinbouwbedrijven is mede het gevolg van de slechte bedrijfsresultaten van de afgelopen jaren. Het totaal areaal glastuinbouw daarentegen was redelijk stabiel.

Tabel 5.12		Ontwikkeling aantal glastuinbouwbedrijven en areaal glastuinbouw (ha)			
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)
Aantal glastuinbouwbedr.	7.910	4.520	4.160	3.750	-9,8
Areaal glastuinbouw	10.530	10.170	10.320	10.310	-0,1
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Resultaat en inkomen per bedrijf

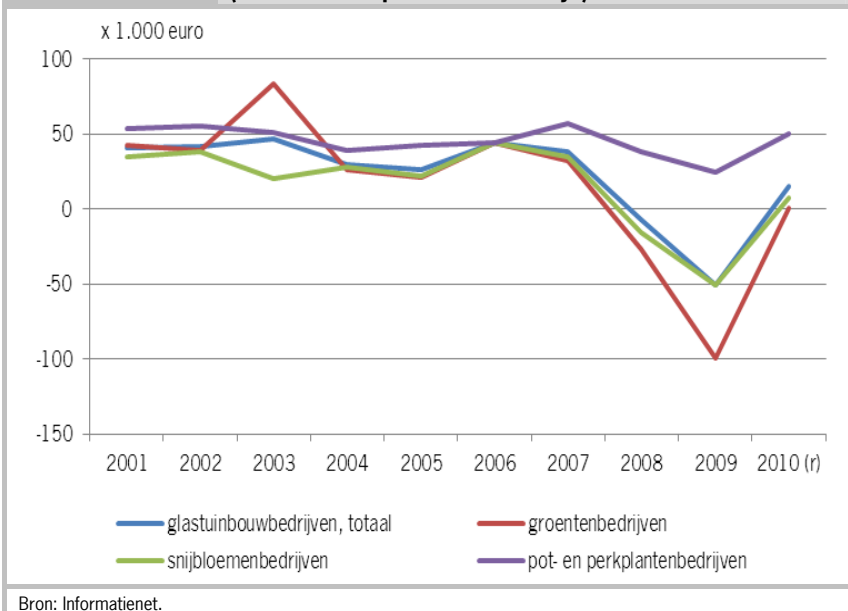
Na de dramatische resultaten van vorig jaar, met name in de glasgroenteteelt en snijbloementeleit, zullen dit jaar naar verwachting de bedrijfsresultaten van het overgrote deel van de glastuinbouwbedrijven verbeteren door hogere opbrengsten bij lagere kosten. Daarbij is het herstel binnen de sector sterker dan binnen de andere sector, maar de ene sector kwam ook uit een dieper dal dan de andere sector (paragraaf 5.2 tot en met 5.4). Alles in aanmerking genomen wordt dit jaar uitgegaan van een gemiddelde stijging van de rentabiliteit in de glastuinbouw van 85% naar 95% (tabel 5.13). Daarmee komt de rentabiliteit hoger uit dan in 2008 (92%), maar lager dan in 2007 (97%). Echter, de opbrengsten uit de teelt liggen nog wel altijd onder het niveau van 2008. Factoren die hebben bijgedragen aan een verbetering van de rentabiliteit ten opzichte van 2008 zijn: een sterke daling van de energiekosten en in mindere mate van de arbeids- en rentekosten plus een stijging van de opbrengsten uit de verkoop van elektriciteit. Hoewel dit jaar de bedrijfsresultaten gemiddeld genomen sterk verbeterd zijn, is het nettobedrijfsresultaat nog altijd negatief.

Tabel 5.13	Resultaten en inkomens van glastuinbouwbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)
Aantal bedrijven	4.550	4.410	3.710
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	1,84	1,92	2,03
Aantal onbetaalde aje	1,75	1,70	1,69
Opbrengsten	1.078	993	1.150
Betaalde kosten en afschrijvingen	1.086	1.076	1.121
Inkomen uit bedrijf	-13	-86	26
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	<i>-7</i>	<i>-51</i>	<i>15</i>
Inkomsten buiten bedrijf	-6	10	9
<i>Totaal inkomen</i>	<i>-19</i>	<i>-76</i>	<i>35</i>
Besparingen	-86	-137	-25
Opbrengst per 100 euro kosten	<i>92</i>	<i>85</i>	<i>95</i>
Bron: Informatienet.			

Het inkomen uit bedrijf, vorig jaar nog fors negatief, is geraamd op circa 25.000 euro (figuur 5.1). Het inkomen per onbetaalde aje komt naar verwachting uit rond de 15.000 euro. Het inkomen van buiten bedrijf in de glastuinbouw varieert al jaren tussen de 5.000 en 10.000 en is daarmee beduidend lager niveau dan in andere agrarische sectoren. Ondanks het inkomensherstel kunnen dit jaar bij het geraamde totaal inkomen naar verwachting geen besparingen worden gerealiseerd. Wel zal aanzienlijk minder ingeteerd worden op het eigen vermogen dan vorig jaar het geval was.

Figuur 5.1

**Ontwikkeling inkomen uit bedrijf van
glastuinbouwbedrijven naar bedrijfstype
(x 1.000 euro per onbetaalde aje)**

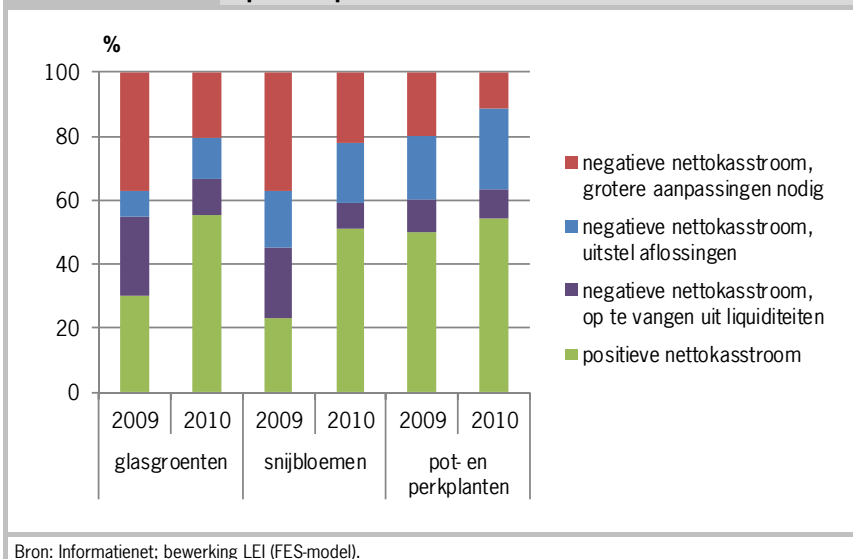
Minder liquiditeitsproblemen

In 2009 kenden veel glastuinbouwbedrijven als gevolg van de economische crisis liquiditeitsproblemen. Voldoende liquide middelen zijn een belangrijke voorwaarde voor de bedrijfscontinuïteit op korte termijn. Om inzicht te krijgen in de liquiditeitspositie van glastuinbouwbedrijven in 2010 zijn met behulp van het Financieel-Economisch Simulatiemodel (FES) simulatieberekeningen uitgevoerd (zie bijlage 2). Daarbij zijn de bedrijven ingedeeld in 4 categorieën, afhankelijk van de mate waarin zich problemen voordoen. De verschillen tussen bedrijven zijn groot. Ruim de helft van de bedrijven wist in 2010 een positieve kasstroom te realiseren. Van de overige bedrijven zouden de meesten het tekort op kunnen vangen uit eigen liquide middelen, besparing op onderhoud en privé-uitgaven of uitstel van aflossingen. Bij één op de vijf bedrijven is de situatie echter zo nijpend dat ingrijpendere maatregelen nodig zijn om aan alle betalingsverplichtingen te kunnen voldoen. De meeste van die bedrijven kan meer dan 5% van de uitgaven niet zonder aanpassingen financieren. Die maatregelen kunnen bestaan uit aantrekken van extra kredieten, sterke beperking van privé-uitgaven, toename van inkomsten buiten bedrijf, besparing op kosten en in uiterste gevallen zelfs

verkoop van bedrijfsonderdelen. De bedrijven waar zich liquiditeitsproblemen voordoen, kenmerken zich vooral door de relatief lage opbrengsten. Bij de glasgroentebedrijven speelt ook de schuldpositie een belangrijke rol, terwijl dat bij de sierteeltbedrijven nauwelijks het geval is.

Figuur 5.2

Verdeling van glastuinbouwbedrijven (%) naar liquiditeitspositie in 2009 en 2010

Bovenstaand beeldt dat de liquiditeitspositie van glastuinbouwbedrijven in 2010 is verbeterd wordt onder andere bevestigd door cijfers van het ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie over de garantieregeling werkkapitaal. Sinds de openstelling van deze regeling eind 2009 hebben 62 glastuinders hiervan gebruik gemaakt. In totaal is een totaal bedrag van ruim 18 mln. euro aan steun toegekend, waarvan 15 mln. euro aan glasgroentebedrijven. Tot en met oktober dit jaar zijn er geen nieuwe bedrijven meer bijgekomen. Wel verwacht het ministerie dat tot halverwege december 2010 zich alsnog enkele bedrijven zullen melden, omdat financieringsgesprekken met het oog op 2011 tussen banken en bedrijven in september pas weer begonnen zijn. Daarna zal de regeling beëindigd worden, aangezien het ministerie geen goedkeuring van de Europese Commissie heeft verkregen voor verlenging.

In de eerste zes maanden van 2010 is in de gemeente Westland minder gebruik gemaakt van Bbz-leningen (Besluit bijstand zelfstandigen). Vorig jaar vroe-

gen in deze grootste tuinbouwgemeente 27 telers om bijstand, nu waren dit er zeven. In het eerste half jaar van 2009 werd nog 2,4 mln. euro uitgekeerd. In 2010 was dit nog een kleine 600.000 euro. Verder blijkt uit cijfers van het CBS blijkt dat in de eerste drie kwartalen van 2010 het aantal faillissementen in de totale land- en tuinbouw is afgenomen. Overigens vallen de meeste faillissementen nog wel in de groente-, sierteelt- en champignonsector en is de daling in deze sectoren nog niet heel sterk.

Ondernemers zelf zijn ook optimistischer gestemd dan vorig jaar. In een enquête gehouden door LTO Glaskracht gaf 63% van de glastuinbouwondernemers aan nog negatieve gevolgen van de economische crisis te ondervinden, tegenover 90% vorig jaar. Vooral snijbloementelers gaven aan dat ze nog flinke financiële zorgen hebben. 53% van de respondenten verwacht in 2010 een positief bedrijfsresultaat te behalen. Glasgroentelers zijn met 57% positiever dan siertelers, waarvan minder dan de helft verwacht positief uit te komen. Dat de stemming onder ondernemers een stuk positiever is, blijkt ook uit feit dat veel minder ondernemers denken dat de economische crisis bedrijfsbeëindiging tot gevolg heeft. Bovendien geeft circa 65% van de ondernemers aan vertrouwen te hebben in de toekomst.

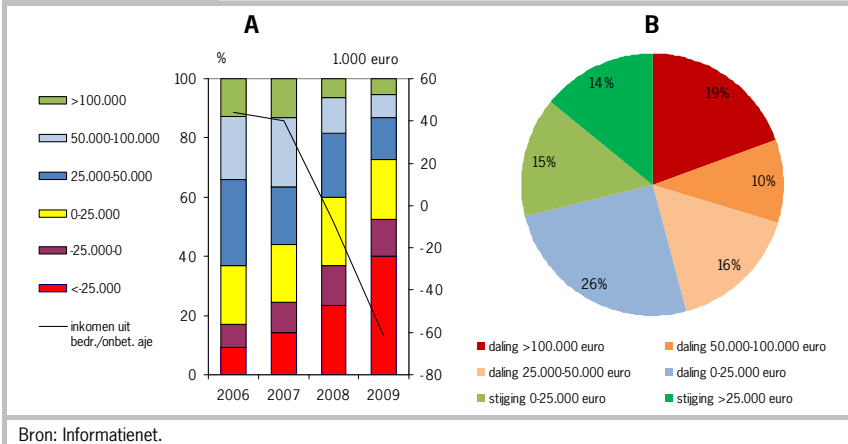
5.5 Analyse resultaten 2009

Inkomensverschillen tussen bedrijven

In de glastuinbouw is er een rijke variatie aan subsectoren en type bedrijven. Kleine en grote familiebedrijven en grote en middelgrote concerns met al dan niet diverse vestigingen, telen gezamenlijk een bonte verzameling van gewassen. De bedrijfsmiddelen die hiervoor worden ingezet, de kosten en de verkregen opbrengsten kunnen daardoor sterk van elkaar afwijken. Het al dan niet zelf produceren van elektriciteit, het wel of niet zelf sorteren en verpakken van producten, het afzetkanaal en de wijze van invulling van de arbeidsfilm zijn hier voorbeelden van. De spreiding in het inkomen van deze diverse groep glastuinbouwbedrijven is weergegeven in figuur 5.3.

Figuur 5.3

Verdeling van onbetaalde aje op glastuinbouwbedrijven naar inkomen uit bedrijf (A, euro per onbetaalde aje) en naar verandering van het inkomen uit bedrijf tussen 2008 en 2009 (B)

Het gemiddelde inkomen per onbetaalde aje was in 2009 sterk negatief. Na een beperkte daling van het inkomen tussen de jaren 2006 en 2007, kwam het gemiddeld inkomen in 2008 nog maar net boven de nullijn uit. In 2009 daalde dit verder tot -60.000 euro gemiddeld. Hoewel de spreiding groot is, is de laatste jaren duidelijk een toename van het aantal bedrijven met een negatief inkomen per aje. In 2006 was het inkomen op een kleine 20% van de bedrijven negatief. In 2009 is deze groep gegroeid tot meer dan 50%. De groep bedrijven die, ondanks de slechte marktsituatie, een inkomen per onbetaalde aje van boven de 50.000 eurogrens realiseerde, slonk sterk. Slechts 13% van de bedrijven wist boven deze grens uit te komen.

Uit figuur 5.3b blijkt dat op bedrijfsniveau de veranderingen in inkomenssituatie in 2009 ten opzichte van een jaar eerder groot zijn. Bij ruim driekwart van de bedrijven daalde het inkomen uit bedrijf ten opzichte van 2008. Bij bijna de helft van de bedrijven was de daling meer dan 25.000 euro. Van 19% van de bedrijven daalde het inkomen uit bedrijf zelfs met meer dan 100.000 euro. Ondanks de slechte situatie van vorig jaar waren er toch bedrijven die het beter deden dan een jaar eerder (29%). De toename van het inkomen uit bedrijf was voor ongeveer de helft van deze bedrijven beperkt tot maximaal 25.000 euro. Deze verbetering zorgde er echter niet bij alle bedrijven voor dat het inkomen uit bedrijf voldoende op niveau kwam. De reden dat bij met name bij planten- en snijbloemenbedrijven het inkomen uit bedrijf verbeterde was niet eenduidig.

Soms waren het de betere opbrengsten uit de verkoop van producten, bij andere bedrijven werd er bespaard op kosten.

Balans

De gemiddelde balanswaarde van glastuinbouwbedrijven nam in 2009 ten opzichte van 2008 sterk af. De balanswaarde bedroeg in 2009 zo'n 2,6 mln. euro tegen 3 mln. euro een jaar eerder (tabel 5.14). Hoewel alle posten op de balans een daling lieten zien, was de belangrijkste oorzaak de afwaardering voor grond en werden de overige materiële vaste activa minder waard. Met name werd in 2009 ingeteerd op het eigen vermogen. Langlopende leningen en ander vreemd vermogen daalden slechts licht. Resumerend daalde de gemiddelde solvabiliteit met ruim vijf procentpunten tot 40,6%. Met name de grote bedrijven kampten met een relatief lage solvabiliteit (25%). Ter vergelijking: banken hanteren bij de beoordeling van nieuwe kredietaanvragen voor uitbreiding (of andere investeringen) meestal 25% eigen vermogen als een van de randvoorwaarden. Grote bedrijven trokken meer vreemd vermogen aan. Bij glasgroentebedrijven groeide het financieringsvolume, volgens cijfers van de Rabobank, met een kleine 10%, terwijl er nauwelijks meer werd gefinancierd in de sierteelt; een plus van ruim 1%.

Tabel 5.14	Balans van glastuinbouwbedrijven, per einde boekjaar (x 1.000 euro per bedrijf)			
	2008	2009		
		Totaal	Klein a)	Groot b)
Grond	1.040	860	270	3.560
Gebouwen en glasopstanden	410	390	50	1.970
Overige materiële vaste activa	980	900	280	3.580
Immateriële vaste activa c)	-	-	-	-
Overige activa	530	460	220	1.950
<i>Balanstotaal</i>	<i>2.960</i>	<i>2.610</i>	<i>820</i>	<i>11.060</i>
Eigen vermogen	1.360	1.060	650	2.760
Langlopende leningen	1.310	1.270	130	6.730
Ander vreemd vermogen	290	280	40	1.570
<i>Solvabiliteit (%)</i>	<i>45,7</i>	<i>40,6</i>	<i>79,9</i>	<i>25,0</i>
a) Bedrijven <= 250 SO, b) bedrijven > 3000 SO c) onder andere productierechten				
Bron: Informatienet.				

Investerings

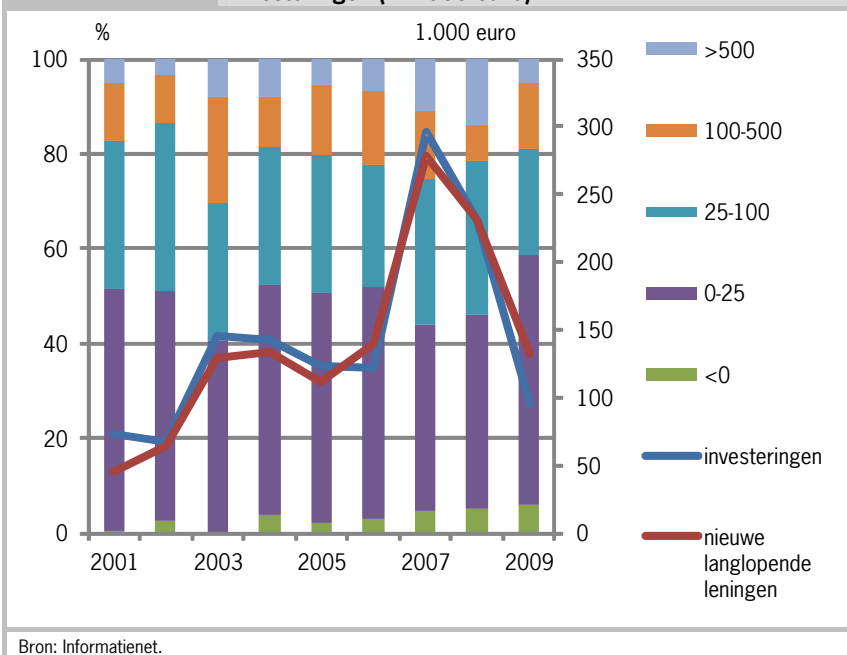
De gemiddelde investeringen per bedrijf zijn in 2009 sterk afgenomen. In 2008 werd er nog ongeveer 230.000 euro geïnvesteerd. In 2009 lag het investeringsniveau onder de 100.000 euro (figuur 5.4). Niet alle nieuwe langlopende leningen werden in 2009 gebruikt voor investeringen. Mogelijk zijn de gelden gebruikt om aan betalingsverplichtingen van niet duurzame productiemiddelen te voldoen. In 2009 waren het met name de kleinere bedrijven die minder investeerden. Het meeste investeringsgeld, ook met dit minder hoge investeringsniveau, bleef gaan naar machines en installaties. Op het totale investeringsbedrag was dit echter wel enkele procenten minder dan een jaar geleden. Met name de grote bedrijven bleven investeren in grond en deze steeg dan ook van 4% naar 11% van het totale bruto-investeringsbedrag. Er werd ook minder geïnvesteerd in gebouwen en glasopstanden. Hoogst waarschijnlijk is dit ook in 2010 het geval.

Uit cijfers van het CBS blijkt dat in de eerste acht maanden van 2010 in totaal 32 bouwvergunningen zijn afgegeven voor een totale waarde van 15 mln. euro. Het aantal bouwvergunningen en de waarde van deze bouw lagen de afgelopen 20 jaar nog nooit zo laag. De totale oppervlakte bedraagt 42 ha.

Uit een recente enquête onder tuinders van LTO-glaskracht blijkt dat in 2010/2011 door 41% van de respondenten zal worden geïnvesteerd. Bij het merendeel gaat het om vervangingsinvesteringen. Slechts één op de zeven zal investeren in innovatie en verduurzaming. Van de respondenten geeft 10% aan een uitbreidingsinvestering te doen. Dit is met name in de glasgroentesector. De uitkomsten van de Glastuinbouwscanner van AgriDirect geeft aan dat voor het eerst in drie jaar het percentage 'uitbreiders' dan wel ondernemers die positief zijn over de opvolgingssituatie op het bedrijf, weer (licht) is gestegen (+1%). Het optimisme is per subsector wisselend. Glasgroentetelers zijn het meest optimistisch, snijbloementelers het minst. Aan de andere kant groeide ook het aantal potentiële stoppers of ondernemers die denken aan afbouwen van het bedrijf licht (+0,6%), snijbloementelers overwegen dit het meest (9,4%), potplantentelers het minste (6,9%).

Figuur 5.4

Verdeling van glastuinbouwbedrijven (%) naar hoogte van investeringen (x 1.000 euro)

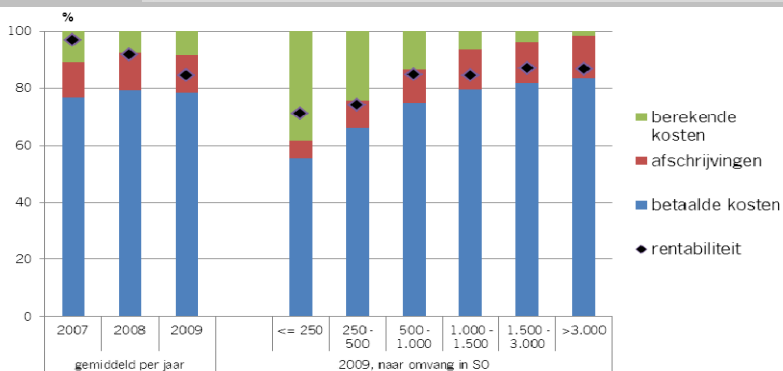

Kostenopbouw en rentabiliteit naar bedrijfsomvang

Op glastuinbouwbedrijven bestaat het overgrote deel van de kosten uit betaalde kosten (figuur 5.5). Berekende kosten en afschrijvingen zijn samen goed voor iets meer dan 20% van de totale kosten. Deze verdeling is ook min of meer gelijk over de afgelopen drie jaren. In het rechter deel van de figuur zijn diezelfde kosten te zien, maar dan weergegeven naar verschillende bedrijfsgrootteklasse. Duidelijk is te zien dat bij de relatief kleine glastuinbouwbedrijven (<500 NSO) de verhouding tussen berekende kosten en betaalde kosten sterk afwijkt van bedrijven in de categorie boven de 3.000 NSO. Dit verschil wordt met name veroorzaakt doordat de berekende arbeid en rentekosten verhoudingsgewijs zwaarder wegen bij een kleiner bedrijf dan bij een groter bedrijf. Ook het aandeel afschrijvingen neemt, naarmate het bedrijf groter wordt, toe. In 2009 was de rentabiliteit van de relatief kleine bedrijven (<500 NSO) gemiddeld lager dan middelgrote en grote glastuinbouwbedrijven. Mogelijk wordt dit mede veroorzaakt doordat grote bedrijven vaker de mogelijkheid hebben elektriciteit terug te leveren, wat dat tot een potentiële inkomstenbron maakt.

Figuur 5.5

Opbouw van de kosten en rentabiliteit op glastuinbouwbedrijven, gemiddeld en naar bedrijfsomvang

Bron: Informatienet.

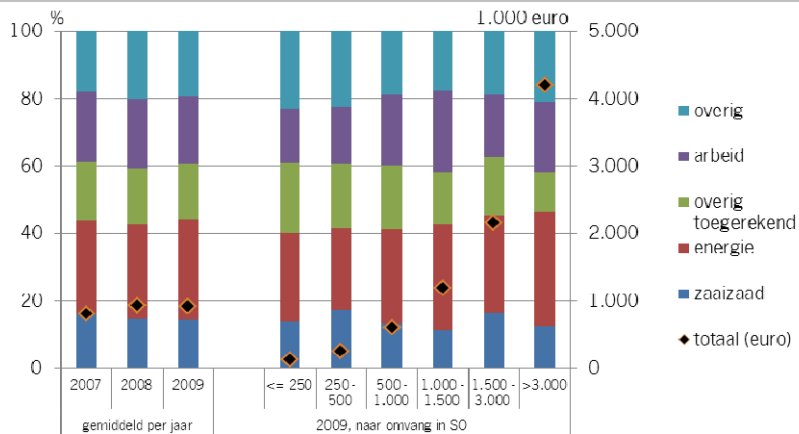
Bovenstaand beeld wordt min of meer ook bevestigd door een recente studie naar de effecten van schaalvergroting in de glastuinbouw (Van der Meulen et al., in voorbereiding). Uit deze studie blijkt dat zowel de kosten als de opbrengsten per m² tot op zekere hoogte toenemen met de bedrijfsomvang, waarbij de grotere bedrijven veelal wel een hogere rentabiliteit weten te realiseren dan kleinere bedrijven. Echter, de verschillen tussen middelgrote en grote bedrijven zijn marginaal.

De verhoudingen tussen de verschillende betaalde kosten zijn de afgelopen drie jaar nauwelijks veranderd (figuur 5.6). Energie is de belangrijkste kostenpost, gevolgd door de arbeidskosten.

Wanneer de totale betaalde kosten bij diverse bedrijfsgrootte klasse met elkaar worden vergeleken, blijkt dat er nauwelijks een verandering in de kostenverhoudingen is waar te nemen. Hooguit kan worden geconcludeerd dat het percentage energiekosten iets groeide en de overige toegerekende kosten juist iets daalde naar mate het bedrijf groter is.

Figuur 5.6

Aandeel van kostenposten in de totale betaalde kosten (exclusief afschrijvingen) op glastuinbouwbedrijven, gemiddeld en naar bedrijfsomvang

Bron: Informatienet.

6 Opengrondstuinbouw

Kernpunten

Goede groenteprijzen door krapte op Europese markt
Inkomens groentebedrijven bieden ruimte voor investeringen
Normale productie van appels en peren
Inkomen fruitbedrijven herstelt zich
Prijzen lelies en krokussen fors gestegen
Inkomen bloembollentelers stijgt duidelijk
Areaal boomkwekerij daalt voor het eerst sinds jaren
Inkomen boomkwekers op laagste niveau deze eeuw

6.1 Actuele ontwikkelingen 2010

Deze paragraaf bevat een verkenning van de rentabiliteits- en inkomensontwikkelingen van de opengrondstuinbouw, bestaande uit de volgende sectoren: opengrondsgroenteteelt, bloembollenteelt, fruitteelt en boomteelt.

Aangezien een groot gedeelte van de afzet en daarmee de prijsvorming van de producten van de opengrondstuinbouw nog moet plaatsvinden, is deze verkenning meer kwalitatief van aard. De uitkomsten zijn hierdoor omgeven met een grote onzekerheidsmarge. Per sector zijn de belangrijkste ontwikkelingen beschreven en de consequenties daarvan voor de opbrengsten-kostenverhouding en het inkomen uit bedrijf bepaald.

6.1.1 Opengrondsgroentebedrijven

Structuur

Het aantal opengrondsgroentebedrijven daalt in 2010 met 4% tot 1.020 bedrijven (tabel 6.1). Deze bedrijven produceren hoofdzakelijk voor de Nederlandse versmarkt en telen intensieve gewassen zoals aardbeien, asperges, diverse koolsoorten, prei, sla en witlof. Het areaal opengrondsgroenten is in 2010 met 1,3% licht afgenomen tot 23.780 ha. Hiervan is 57% in handen van gespecialiseerde bedrijven, die gemiddeld ruim 13 ha opengrondsgroenten telen. Alleen bij asperge is sprake van enige uitbreiding van het areaal. Het teeltoppervlak sla en witlofwortelen is met 4% het sterkst gekrompen. Opvallend is dat in 2010 aan de voortdurende uitbreiding van het areaal broccoli een einde is gekomen.

Tabel 6.1		Ontwikkeling areaal (ha) en aantal opengrondsgroentebedrijven			
	2000	2008	2009	2010	Mutatie (%)
Bedrijven met opengrondsgroenten	5.010	3.050	2.930	2.800	-4,3
wv. opengrondsgroentebedrijven	.	1.120	1.070	1.020	-4,1
Idem, in % van totaal	.	37	37	36	
Areaal					
Opengrondsgroenten a)	20.050	24.860	24.100	23.780	-1,3
wv. aardbei	1.750	2.930	3.060	3.060	+0,3
asperge	2.080	2.480	2.620	2.700	+2,9
bloemkool	2.160	2.540	2.400	2.370	-1,3
broccoli	850	1.730	1.980	1.970	-0,7
prei	3.180	3.010	2.930	2.840	-2,8
sla	1.090	2.080	1.960	1.880	-4,1
sluitkool	2.540	3.060	2.790	2.750	-1,3
spruitkool	4.830	3.240	3.000	2.950	-1,6
Witloftrek b)	3.090	2.110	2.060	1.970	-4,1
Areaal groenten op gespecialiseerde bedrijven	.	14.790	14.320	13.490	-5,8
Idem, in % van totaal	.	59	59	57	
a) Met ingang van 2006 worden alle akkerbouwmatige groenten tot de akkerbouw gerekend (zie tabel 4.1); b) De oppervlakte witlofwortelen geteeld in het vorige teeltseizoen, waarvan in het huidige seizoen witlof wordt getrokken.					
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Opbrengsten en kosten

Na de strenge winter was het vroege voorjaar in eerste instantie zacht en droog. In mei werd het echter zeer koud, waardoor het teeltseizoen 2010 ongeveer twee weken later op gang kwam dan normaal. Vanaf Pinksteren liep de temperatuur echter op en werd het zonnig weer, waardoor de groeiachterstand enigszins werd ingelopen en de productie op gang kwam. Eind juni werd het zeer heet en dat zorgde voor een productiepiek in de maand juli. Bovendien waren er bij producten als aardbeien, broccoli en sla hier en daar ook houdbaarheidsproblemen. Augustus was uitgesproken nat bij een overigens normale temperatuur, waardoor sprake was van extra schimmeldruk in diverse groentegewassen. De wateroverlast viel echter over het algemeen wel mee en leidde

tot weinig schade. Het najaar was qua weerbeeld gemiddeld en er deden zich tot medio november geen noemenswaardige bijzonderheden voor.

De productie van *aardbeien* uit de vollegrond kwam pas laat op gang. De grote aanvoerpiek in juli deed de prijzen sterk dalen, maar in augustus trokken de prijzen wel weer aan. Over het gehele seizoen bekeken was de productie per hectare iets lager dan in 2009 tegen een gemiddeld hogere prijs.

Ook de *asperges* kwamen door de strenge winter zeer laat in productie. De verwarmde teelten konden profiteren van een zeer goede prijsvorming rond de Pasen. In de zeer koude meimaand leidde een krap aanbod eveneens tot hogere prijzen. Na Pinksteren nam de aanvoer weliswaar toe, maar was het verkoopseizoen vrijwel voorbij. Gemiddeld genomen was de productie per hectare beduidend lager en de middenprijs hoger dan in 2009.

Het wisselende weer zorgde bij *bloemkool* voor een onregelmatige aanvoer en dus grote prijsschommelingen tijdens het seizoen. De productie per hectare was gemiddeld en de prijsontwikkeling bleef achter bij de andere groenten door een tegenvallende export. Toch is naar verwachting het resultaat per saldo beter dan in 2009.

Bij *broccoli* bleef de productie per hectare achter door het afwisselend koude en hete weer. De combinatie van weinig aanbod en veel vraag vanuit binnen- en buitenland resulteerde echter in een stabiele afzetmarkt met goede prijzen.

De productie per ha van *ijsbergsla* was goed en de kwaliteit, ondanks het wisselende weer alleszins redelijk. Een lager aanbod op de Europese markt leidde tot een goede prijsvorming, zeker in vergelijking met beide voorgaande jaren. In augustus daalden de prijzen enigszins door een afnemende vraag uit Scandinavië en Zuid-Europa.

Het areaal *preis* is dit jaar gekrompen en de productie per hectare is iets lager dan in 2009. Een goede afstemming van vraag en aanbod en een aantrekkelijke export resulteren tot nog toe (begin december 2010) in beduidend hogere prijzen dan in voorgaand seizoen.

De groei van de *witlofwortels* op het veld was dit jaar matig, waardoor er volgend jaar naar schatting 10% minder wortels beschikbaar zijn voor de trek. De *witloftrek* is normaal verlopen met een licht lagere opbrengst dan in 2009. Mede vanwege een tegenvallende witlofproductie in Frankrijk en België was de middenprijs daarentegen fors hoger dan vorig jaar.

Het seizoen van de wintergroenten is op het moment van deze raming net op gang gekomen. Een gedegen inschatting is daardoor nog niet mogelijk. De vroege inval van de winter zal naar verwachting de prijzen opstuwten.

De aanvoer van *spruiten* is langzaam op gang gekomen, maar de kwaliteit van het product is goed. Ten aanzien van de productie per hectare wordt een

gemiddeld seizoen verwacht. De vraag vanuit de markt is momenteel (begin december 2010) goed met structureel betere prijzen dan in 2009.

Ook het oogstseizoen van de *sluitkool* is later gestart dan gebruikelijk met voorsnog een normale productie per hectare. Dat zorgt samen met de productieproblemen in Oost-Europa momenteel voor zeer acceptabele prijzen en een beduidend betere prijsvorming dan in de afgelopen twee jaar.

Het algemene beeld voor 2010 is, dat het een goed jaar is voor de opengrondsgroenten. De productie per hectare is weliswaar een paar procent lager dan in 2009, maar de prijsvorming is daarentegen beduidend beter. Er waren namelijk betere kansen voor de export van Nederlandse groenten door een tegenvallende productie in diverse Europese landen. Alles overziend zijn de prijzen van opengrondsgroenten naar schatting zelfs met ruim 20% gestegen.

Het gemiddelde kostenniveau kwam naar verwachting in 2010 bijna 1% lager uit. Vooral de kosten van kunstmest, energie met uitzondering van brandstof en financiering (rentekosten) zijn sterk gedaald.

Resultaat en inkomen

De prima prijsvorming maakt dat de opengrondsgroentebedrijven na twee slechte jaren in 2010 eindelijk weer eens een goed jaar doormaken. De rentabiliteit stijgt fors naar tussen de 95 en 100% (tabel 6.2). Ook het inkomen uit bedrijf neemt behoorlijk toe tot gemiddeld 45.000 euro per onbetaalde aje. Bij dergelijke inkomens zullen veel bedrijven weer besparingen weten te realiseren en financiële ruimte hebben om te investeren.

Tabel 6.2	Resultaten en inkomens van opengrondsgroentebedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)
Aantal bedrijven	1.020	950	950
Oppervlakte cultuurgrond	25,0	23,0	23,0
Aantal onbetaalde aje	1,8	1,9	1,9
<i>Opbrengsten</i>	344	366	430
Betaalde kosten en afschrijvingen	312	346	348
Inkomen uit bedrijf	41	24	84
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	23	13	45
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>	86	82	97
Bron: Informatienet.			

6.1.2 Fruitbedrijven

Structuur

Het aantal bedrijven dat fruit teelt is licht afgenomen. De laatste jaren is het aantal gespecialiseerde fruitbedrijven vrijwel stabiel. Het appelareaal is onder de 9.000 ha gezakt, terwijl het perenareaal opnieuw toenam tot bijna 8.000 ha. De specialisatie onder de fruittelers stijgt. Van het fruitareaal wordt 86% geteeld op gespecialiseerde bedrijven. De gemiddelde bedrijfsomvang van de fruitbedrijven is even groot als vorig jaar, bijna 10 ha.

Tabel 6.3	Ontwikkeling areaal (ha) en aantal fruitbedrijven				
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)
Bedrijven met fruit	3.430	2.660	2.690	2.670	-1,0
wv. fruitbedrijven	.	1.700	1.690	1.700	+0,6
Idem, in % van totaal	.	64	63	64	
Areaal					
Fruit	20.610	19.400	19.660	19.610	-0,3
wv. appel	12.840	9.300	9.130	8.680	-4,9
peer	6.020	7.480	7.800	7.990	+2,4
Areaal fruit op gespecialiseerde bedrijven	.	16.220	16.590	16.800	+1,3
Idem, in % van totaal	.	84	84	86	
Bron: CBS-Landbouwteiling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Opbrengsten en kosten

Het verkoopseizoen 2009-2010 leed onder een hoge productie van appels en peren en oude voorraden. Het resultaat was een bijzonder lage rentabiliteit en lage inkomens in 2009 voor de fruittelers. De vooruitzichten voor het lopende seizoen 2010-2011 zijn beduidend beter. De appel- en perenoogst in Nederland zal dit jaar naar verwachting een meer gemiddelde omvang hebben. De Elstar-productie, het belangrijkste appelras, is geraamd op 145.000 ton. Dit betekent 18% minder dan vorig seizoen. De Jonagoldproductie neemt naar verwachting zelfs met 33% af tot 90.000 ton. De totale appelproductie in Nederland nam af met 16% tot 340.000 ton. Door de lagere productie, zijn de appelvoorraden ook veel lager dan vorig seizoen. Uit de november voorraadraming van het Productschap Tuinbouw blijkt dat de voorraad 20% lager is.

Niet alleen in Nederland daalt de productie ook het totaal van de Europese Unie lag 11% onder het niveau van vorig seizoen. De grote appelproducent Po-

len ziet de productie teruglopen met 24%. Deze ontwikkelingen geven reden tot positieve verwachtingen voor de prijsontwikkeling voor het lopende seizoen. De prijzen voor industriefruit zijn hoger dan vorig seizoen en vormen daarmee een goede basis voor de prijzen van fruit op de consumentenmarkt.

De perenteelt had te leiden van droogte in de zomer. In vrijwel alle Europese landen daalde de productie. De Europese productie nam met 19% af. In Nederland is de productiedaling 14%, wat resulteert in een productie van 267.000 ton. Ook de vooruitzichten voor de perenprijzen zijn gunstig. Rusland speelt hierbij een belangrijke rol. Vorig jaar zakte de export in, omdat Rusland de grens sloot voor Nederlandse peren vanwege een geschil rondom exportcertificaten.

Resultaat en inkomen

De verwachtingen voor het lopende verkoopseizoen zijn positief voor zowel peer als appel. De productiedaling van respectievelijk 16% en 14% van Nederlandse appels en peren zal worden gecompenseerd door een toename van het prijsniveau. De geldelijke opbrengsten worden op een 8% hoger niveau geraamd dan vorig seizoen. De betaalde kosten en afschrijvingen worden geraamd op ongeveer hetzelfde niveau als vorig seizoen. De betaalde arbeidskosten zullen dalen als gevolg van lagere plukkosten, daartegenover staan toegenomen kosten, onder meer van afschrijvingen. De berekende kosten dalen als gevolg van de lage rentestand met naar verwachting 3%. De rentabiliteit wordt geraamd op 86%. Het inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid (aje), wordt geschat op 24.000 euro. Een toename van 15.000 euro. Dit is nog net onder het inkomensniveau van de jaren 2006 en 2007 (zie paragraaf 6.2.1).

Tabel 6.4	Resultaten en inkomens van fruitbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)
Aantal bedrijven	1.430	1.300	1.300
Oppervlakte cultuurgrond	14,3	14,9	14,9
Aantal onbetaalde aje	1,4	1,4	1,4
Opbrengsten	291	275	295
Betaalde kosten en afschrijvingen	234	263	261
Inkomen uit bedrijf	55	12	34
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	40	9	24
Opbrengst per 100 € kosten	92	78	86
Bron: Informatienet.			

6.1.3 Bloembollenbedrijven

Structuur

Het aantal bedrijven met bloembollen is in 2010 met 7% wederom fors afgenomen (tabel 6.5). De daling van het aantal gespecialiseerde bloembollenbedrijven is met 11% zelfs nog sterker. Het areaal bloembollen is met 1,5% slechts licht afgenomen tot 23.240 ha. Het belangrijkste gewas tulp kromp met 3% en komt uit op het niveau van 2008. Het tweede gewas, lelie, laat na een forse daling in 2009 jaar weer een stijging van het areaal zien van 10%. Tweederde van het areaal bloembollen is in handen van gespecialiseerde bedrijven, die gemiddeld 21 ha bloembollen telen.

Tabel 6.5 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal bloembollenbedrijven					
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)
Bedrijven met bloembollen	2.710	1.970	1.800	1.680	-6,8
wv. bloembollenbedrijven	.	910	850	760	-11,1
Idem, in % van totaal	.	46	47	45	
Areaal					
Bloembollen	22.540	24.330	23.560	23.240	-1,4
wv. Tulp	9.710	11.390	11.730	11.400	-2,8
Lelie	5.070	4.970	4.270	4.680	+9,8
Areaal bollen op gespecialiseerde bedrijven	.	17.130	16.560	15.900	-4,0
Idem, in % van totaal	.	70	70	68	
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Opbrengsten en kosten

De voorjaarsbloeiers, zoals tulp, narcis, hyacint en krokus, kenden door de strenge winter en het koude voorjaar een laat groeiseizoen, waardoor de oogst 7-10 dagen later op gang kwam. Toch was de opbrengst goed en viel beduidend hoger uit dan op grond van het koude weer op voorhand werd verwacht. Bovendien zorgden de rustige groei in het voorjaar en het droge weer tijdens de oogst voor een goede huidkwaliteit en weinig problemen in de bewaring met onder andere zuur.

Het groeiseizoen van de zomerbloeiers, zoals lelie en gladiool, was zeer extreem met een hete en droge juli en een koele en natte augustus. In enkele regio's was hier en daar zelfs sprake van waterschade. Het najaar kende echter een normaal en rustig weerbeeld. Hierdoor was de start van het oogstseizoen

weliswaar een tot twee weken later, maar verliep de oogst grotendeels zonder problemen. Het natte weer en de vroege inval van de winter bemoeilijken momenteel wel de oogst van de laatste percelen. De opbrengstverwachting voor de lelies is normaal en voor de gladiolen naar schatting 10% minder.

De prijsvorming van bloembollen van oogst 2010 is beduidend beter dan in beide voorgaande jaren, met uitzondering van de tulpenbollen. Het broeiseizoen 2009/2010 van de tulpen is wel alleszins redelijk verlopen met een gelijkblijvende prijs, ondanks de 15% hogere aanvoer van snijtulpen. In combinatie met de verwachte tegenvallende opbrengst waren hierdoor de prijzen van tulpenbollenoogst 2010 in de voorverkoop goed. Toen echter de oogst meeviel en bovendien de vraag uit broeierij en droogverkoop achterbleef, eindigde de handel in mineur met gemiddeld over het verkoopseizoen een 5% lagere prijs. Een krimp van het areaal door opschoning van het assortiment slecht verkoopbare soorten lijkt een voorwaarde voor prijsherstel.

De veilingprijs van alle snijbloemen afkomstig van bloembollen was in de eerste tien maanden van 2010 ongeveer 7 tot 10% hoger dan in dezelfde periode in 2009. De export van bloembollen bleef daarbij wederom achter: het volume nam weliswaar met 2% toe, maar de exportwaarde daalde als gevolg van de lagere prijzen met 2%. Beide ontwikkelingen resulteerden bij de overige voorjaarsbloeiers in een aantrekkende handel tegen gemiddeld 5% hogere prijzen.

Dankzij de forse krimp van het areaal en toenemende vraag uit China en omringende landen is de markt voor leliebollen fors aangetrokken. Tot begin december 2010 worden gemiddeld 20% hogere prijzen betaald dan vorig jaar. De prijzen van gladiolen zijn daarentegen stabiel en vergelijkbaar met 2009. Hierbij dient echter de kanttekening te worden geplaatst, dat het verkoopseizoen van de zomerbloeiers nog maar net is begonnen.

Gemiddeld over alle productietakken van de bloembollenbedrijven zullen de financiële opbrengsten in 2010 naar schatting met ongeveer 8% stijgen. Het beduidend hogere prijsniveau van de snijbloemen en vooral van de akkerbouwproducten, samen goed voor ongeveer 15% van de omzet, dragen voor ruim de helft hieraan bij. De kosten zullen naar verwachting met 2% dalen. Vooral de kosten van kunstmest, energie (met uitzondering van brandstof) en financiering (rentekosten) zijn sterk afgenomen.

Resultaat en inkomen

Door de goede prijsvorming bij vrijwel alle producten, met uitzondering van tulpen, beleven de bloembollenbedrijven in 2010 een financieel gezond jaar. De rentabiliteit stijgt volgens verwachting tot gemiddeld boven de 100%. Het inkomen uit bedrijf komt uit op ongeveer 60.000 euro per onbetaalde aje, het hoog-

ste tot nog toe in de 21e eeuw. De meeste bedrijven zullen daardoor weer financiële ruimte hebben om te investeren.

Tabel 6.6		Resultaten en inkomens van bloembollenbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
		2008	2009	2010 (r)
Aantal bedrijven		840	770	770
Oppervlakte cultuurgrond (ha)		27,5	27,9	27,9
Aantal onbetaalde aje		1,5	1,5	1,5
<i>Opbrengsten</i>		555	600	650
Betaalde kosten en afschrijvingen		576	550	553
Inkomen uit bedrijf		-21	52	97
<i>Idem per onbetaalde aje</i>		<i>-14</i>	<i>34</i>	<i>63</i>
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>		<i>84</i>	<i>93</i>	<i>103</i>
Bron: Informatienet.				

6.1.4 Boomkwekerijbedrijven

Structuur

Ten opzichte van 2000 is het totale areaal boomkwekerij met circa 37% gestegen. Maar in 2010 laat het areaal boomkwekerijgewassen voor het eerst sinds jaren een lichte daling zien. Het aantal bedrijven met boomkwekerij daalt in 2010 met 3%. Het aantal gespecialiseerde bedrijven is net zo hard afgenomen (tabel 6.7). Ook het areaal van een groot aantal gewassen laat in 2010 een daling zien ten opzichte van 2009. Zo neemt het areaal rozen af met circa 10%, het areaal trek- en besheester eveneens met circa 9% en het areaal vruchtbomen is met circa 6% afgenomen. Deze afname is grotendeels toe te schrijven aan de gevolgen van vorstschade uit 2009. Een stijging heeft zich voorgedaan bij de sierconiferen en het bos- en haagplantsoen. Het areaal laan- en parkbomen blijft onveranderd.

Tabel 6.7		Ontwikkeling areaal (ha) en aantal boomkwekerijbedrijven			
	2000	2008	2009	2010	mutatie (%)
Bedrijven met boomkwekerij	4.150	3.350	3.230	3.120	-3,3
ww. boomkwekerijbedrijven	.	2.760	2.770	2.680	-3,2
Idem, in % van totaal	.	82	86	86	
Areaal					
Boomkwekerij	11.430	15.490	15.840	15.630	-1,4
ww. op gespecialiseerde bedrijven	.	13.630	14.170	13.680	-3,5
Idem, in % van totaal	.	88	89	88	
Bron: CBS-Landbouwteiling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.					

Opbrengsten en kosten

De geraamde opbrengsten in het jaar 2010 zijn lager dan in 2009. De winter kenmerkte zich door een lange vorstperiode, waardoor in een aantal gewassen gevallen van vorstschade zijn geconstateerd (onder meer in de teelt van sierheesters, laanbomen en vruchtbomen). Door deze koude periode is het verkoopseizoen laat op gang gekomen. Dit heeft geleid tot een kort verkoopseizoen in het voorjaar. Dit is vooral nadelig voor de institutionele markt. Echter doordat ook reeds aangeplant materiaal last heeft gehad van de vorst was er veel behoefte aan nieuw plantmateriaal. Hierdoor is in het voorjaar wel een inhaalslag gemaakt, maar niet iedereen in de sector heeft de achterstand in kunnen halen.

Waar de institutionele markt vorig jaar nog kon profiteren van reeds vastgestelde budgetten hebben de bezuinigingen een flinke impact op de budgetten voor beplanting. In de gehele markt wordt een toenemende onzekerheid geconstateerd waardoor zich een verschuiving voordoet naar daghandel, wat bijvoorbeeld te merken is in de afzet van laan- en parkbomen. Hierdoor kwamen de prijzen onder druk te staan en is de productie moeilijk af te stemmen op de vraag. Ook heeft de markt te maken met veel uitgestelde orders naar het voorjaar 2011, omdat afnemers risico's willen vermijden en niet met producten willen blijven zitten. Al met al blijft de afzet in het najaar 2010 achter en is er een onrustige stemming in de markt. De specifieke ontwikkelingen in een aantal gewasgroepen geven het volgende beeld:

- De teelt van laan- en parkbomen verliep voorspoedig. De prijs staat echter onder druk door een afname van de vraag vanuit de markt in het najaar. Een zelfde beeld kenmerkt de teelt van bos en haagplantsoen.

- De sierteelt, zoals de teelt van buxus en coniferen, kenmerkt zich door een toename van het aantal doorgeschoven acties naar het voorjaar 2011 waar door het huidige najaar zich zeer slecht ontwikkeld. Vooral de acties van tuincentra blijven achterwege of worden doorgeschoven naar het voorjaar 2011.
- In de rozenteelt worden de geproduceerde aantallen afgezet. Vanwege de onrust in de markt staan de prijzen echter wel wat meer onder druk, waardoor telers niet altijd het nagestreefde prijsniveau behalen.
- Waar het jaar 2009 nog werd gekenmerkt door aanzienlijke vorstschade bij vruchtboomtelers en een ongunstige stemming op de markt, is de stemming in 2010 gematigd positief. De prijsvorming van fruit was dit jaar gunstiger, waardoor afnemers aanzienlijk hebben geïnvesteerd in nieuw plantmateriaal.
- De afzet van vaste planten heeft een goed voorjaar gehad maar de afzet in het najaar verloopt moeilijk. De prijzen staan onder druk en de export naar de VS en Canada trekt niet aan. De hoge wisselkoers van de euro ten opzichte van de dollar blijft in deze markt een obstakel.

Met de toenemende internationale handel worden fyto-sanitaire zaken steeds belangrijker. De constatering van de Oost-Aziatische Boktor begin 2010 heeft, door kordaat optreden, de export dan ook niet beïnvloed. De sector heeft verschillende maatregelen genomen die verdere verspreiding tegen gaan en afnemers gezonde producten garanderen. Wel hebben deze maatregelen op bedrijfsniveau door de additionele inspecties door de keuringsinstanties en extra arbeidskosten een behoorlijke impact gehad.

De export van Nederlandse boomkwekerijproducten naar het Verenigd Koninkrijk heeft dit jaar nog steeds last van een relatief dure euro. Bovendien heeft de Nederlandse boomkwekerij te maken met de concurrentie van home-grown producten. Naar Duitsland lijkt, ondanks een afwachtende houding van afnemers, de export vooralsnog voorspoedig te verlopen. De export naar Oost-Europa lijkt ook dit jaar nog steeds aan te trekken.

Tot en met september is de totale export ongeveer 1% hoger dan in dezelfde periode in 2009. Echter de signalen uit de markt maken het aannemelijk dat de uiteindelijk totale export van 2010 iets achter zal blijven bij 2009.

Resultaat en inkomen

De gemiddelde opbrengsten op de boomkwekerijbedrijven zijn in 2010 verder afgenomen. Door de overheden wordt inmiddels flink bezuinigd en dit trekt dan ook diepe sporen. De kosten zijn ook aanzienlijk toegenomen. Dit geldt vooral voor de arbeidskosten. De sector heeft te maken met een verdere daling van de

rentabiliteit. Het inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid zal uitkomen op circa 24.000 euro. De opbrengsten per 100 euro kosten lopen verder terug tot 90% (tabel 6.10). Het jaar 2010 zal daarmee voor de boomkwekerij als een matig of slecht jaar de boeken ingaan.

Tabel 6.8		Resultaten en inkomens van boomkwekerijbedrijven, gemiddeld per bedrijf per jaar (bedragen x 1.000 euro)		
		2008	2009	2010 (r)
Aantal bedrijven		2.220	2.170	2.150
Oppervlakte cultuurgrond (ha)		7,4	7,2	7,2
Aantal onbetaalde aje		1,6	1,7	1,7
Opbrengsten		436	403	394
Betaalde kosten en afschrijvingen		348	343	354
Inkomen uit bedrijf		88	59	40
<i>Idem per onbetaalde aje</i>		<i>56</i>	<i>36</i>	<i>24</i>
<i>Opbrengst per 100 euro kosten</i>		<i>101</i>	<i>93</i>	<i>90</i>
Bron: Informatienet.				

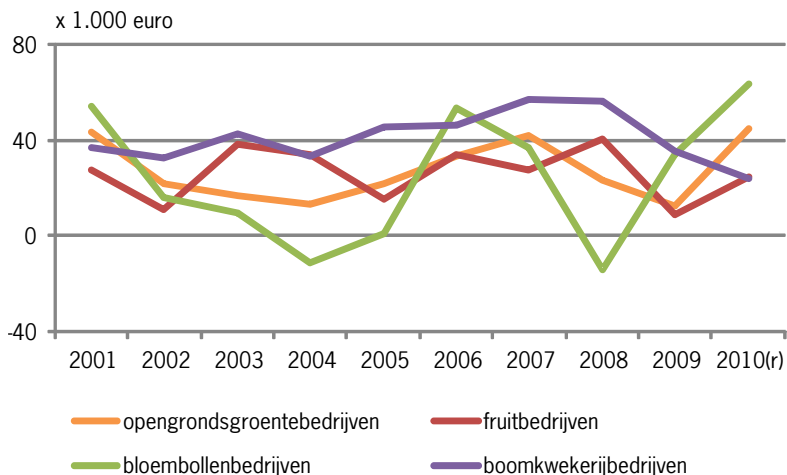
6.2 Analyse resultaten 2009

6.2.1 Inkomensverschillen bedrijven

De langetermijnontwikkeling van het inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje van opengrondstuinbouwbedrijven is weergegeven in figuur 6.1. De inkomensramingen voor 2010 laten voor alle sectoren met uitzondering van de boomkwekerij een stijging zien. In deze sector is zelfs sprake van het laagste inkomen in deze eeuw. De fruitbedrijven zien hun inkomen toenemen tot een gemiddeld niveau voor de sector. Op de opengrondsgroentebedrijven stijgt het inkomen stijgen tot het niveau van 2007, wat de boeken in ging als een goed jaar. Op de bloembollenbedrijven is sprake van een fors inkomensherstel.

Figuur 6.1

**Ontwikkeling inkomen uit bedrijf van
opengrondstuinbouwbedrijven naar bedrijfstype
(x 1.000 euro per onbetaalde aje), 2001-2010**

Bron: Informatienet.

Opengrondsgroentebedrijven

Het inkomen uit bedrijf in de opengrondsgroenteteelt schommelde in de periode 2001-2009 tussen de 10.000 en 45.000 euro per onbetaalde aje (figuur 6.1). De beste jaren waren 2001 en 2007 en op beide jaren volgde een periode met dalende inkomens. De hoogte van het inkomen uit bedrijf wordt hoofdzakelijk bepaald door de prijsvorming als gevolg van de verhouding tussen vraag en aanbod op de Europese markt. Voor afzetmarkten als het Verenigd Koninkrijk, Scandinavië en Rusland speelt ook de koers van de euro een belangrijke rol. Voor 2010 wordt opnieuw een goed inkomen verwacht vanwege een goede prijsvorming als gevolg van een tegenvallende productie in Europa.

In 2009 zakte het totale inkomen uit bedrijf in de opengrondsgroenteteelt verder terug naar 24.000 euro. Het bedrijfsresultaat zegt echter nog niet alles over de beschikbaarheid van de liquide middelen (saldo op de bankrekening). Hiervoor is inzage nodig in het verloop van de ontvangsten en uitgaven, de kasstroom. Bij de berekening van het inkomen worden ook kosten voor afschrijving en opbrengsten voor aanwas/groei van plantopstanden en productvoorraden meegenomen. Dit zijn posten die feitelijk niet gepaard gaan met uitgaven en ontvangsten.

In 2009 bedroegen de afschrijvingen op opengrondsgroentebedrijven gemiddeld 33.000 euro, jaarlijks ongeveer 4.000 euro meer dan in de periode 2006-2008. De aanwas van plantopstanden en voorraden was in al deze jaren verwaarloosbaar klein. De totale kasstroom uit bedrijfsactiviteiten, berekend als som van het inkomen uit bedrijf en de afschrijvingen en correctie voor de aanwas, bedroeg in 2009 gemiddeld 51.000 euro per bedrijf in vergelijking met gemiddeld 83.000 euro per jaar in de periode 2006-2008. Daarbij dient in alle jaren ook nog rekening te worden gehouden met een inkomen van buiten het bedrijf van ongeveer 25.000 euro. In 2009 was dit samen in ieder geval net voldoende om te voldoen aan de aflossingsverplichtingen en om de privébestedingen en belastingen van in totaal naar schatting 50.000 euro te dekken. Er was echter nauwelijks ruimte voor vervangingsinvesteringen.

Fruitbedrijven

Het jaar 2009 was een slecht jaar wat de inkomens voor de fruitbedrijven betreft (zie figuur 6.1). In de periode vanaf 2001 is het inkomen niet zo laag geweest. Zowel de lage appel- als peerprijzen was hier debet aan.

Er is een inschatting te maken van het verloop van de liquide middelen op de fruitbedrijven. Dit is gedaan door het inkomen uit bedrijf te vermeerderen met de afschrijvingen (kosten, maar geen uitgaven) en te verminderen met de aanwas van plantopstanden (opbrengsten, maar geen ontvangsten). Hierdoor ontstaat inzage in het verloop van de kasstroom (ontvangsten minus uitgaven). Doordat het inkomen in 2009 fors lager lag dan in de voorgaande jaren, nam de kasstroom uit bedrijfsactiviteiten ook sterk af, van ongeveer 40.000 euro gemiddeld in 2006-2008 tot 14.000 euro in 2009. Hieruit moeten de gezinsuitgaven nog worden betaald. Eventueel inkomen van buiten bedrijf geeft een aanvulling op de kasstroom. Daarnaast is er nog geld nodig voor het aflossen van leningen en het doen van vervangingsinvesteringen. Alles overziend zal een gemiddeld fruitteeltbedrijf in 2009 eigen middelen hebben moeten aanspreken om de lopende uitgaven te kunnen betalen.

Bloembollenbedrijven

In het jaar 2009 herstelde het inkomen voor de bloembollenbedrijven van het slechte jaar 2008. Het herstel kwam voor rekening van een stijging in de opbrengsten uit akkerbouwproducten en een geringere daling van de waarde van de bloembollen op de balansdatum. De opbrengsten van de bloembollen lagen op het niveau van 2008.

Het inkomensniveau zegt nog niet alles over de beschikbaarheid van liquide middelen. Liquide middelen zijn op korte termijn nodig om de lopende uitgaven

te voldoen. Hiervoor is inzage nodig in het verloop van de ontvangsten en uitgaven, de kasstroom. Vanuit het bedrijfsresultaat ontstaat dit inzicht door het inkomen uit bedrijf te vermeerderen met de afschrijvingen (kosten, maar geen uitgaven) en te verminderen met de waarde van het plantgoed (opbrengsten, maar geen ontvangsten). In 2009 bedroegen de afschrijvingen gemiddeld 59.000 euro. De aanwas van het plantgoed was minus 10.000 euro. Hiermee komt de kasstroom uit bedrijfsactiviteiten in 2009 uit op 113.000 euro. Hieruit moeten voor gemiddeld 1,5 aje de privébestedingen en belastingen worden betaald plus ook de verplichte aflossingen van leningen en noodzakelijke vervangingsinvesteringen.

Boomkwekerijbedrijven

De boomkwekerij realiseerde in 2009 een rentabiliteit van 93%. Dit is een aanzienlijk daling ten opzichte van 2008 toen er nog 101% werd gehaald. Vooral het najaar van 2009 is zeer slecht verlopen als gevolg van ongunstige weersomstandigheden. De afzet van boomkwekerijgewassen kwam pas half oktober op gang als gevolg van het langdurige zachte weer. Begin december daalde de temperatuur flink, waardoor de vraag naar boomkwekerijgewassen stagneerde. Bovendien hebben afnemers vanwege de onzekerheid in de markt orders doorgeschoven naar het volgende jaar.

Het inkomen uit bedrijf was 59.000 euro. Het inkomensniveau zegt niet alles over de beschikbaarheid van liquide middelen. Hiervoor is inzage nodig in het verloop van de ontvangsten en uitgaven, de kasstroom. Bij de berekening van het inkomen worden ook kosten voor afschrijving en opbrengsten voor aanwas/groei van de plantopstand meegenomen. Het zijn posten die niet gepaard gaan met uitgaven en ontvangsten. Uiteindelijk resulteert er in 2009 een bedrag van ruim 80.000 euro aan kasstroom uit bedrijfsactiviteiten, fors lager dan het gemiddelde over de periode 2006-2008. Hieruit moeten privébestedingen, aflossingen en vervangingsinvesteringen worden betaald.

6.2.2 Balans van bedrijven

De gemiddelde balanswaarde van opengrondstuinbouwbedrijven in 2009 varieert van 1 mln. euro voor de opengrondsgroentebedrijven tot 3 mln. euro voor de bloembollenbedrijven (figuur 6.2). Door de gemiddeld grootste bedrijfsomvang, bijna 30 ha, ligt er op bloembollenbedrijven veel waarde vast in grond, gebouwen, machines en werktuigen. Grond is in alle sectoren de belangrijkste post op de balans.

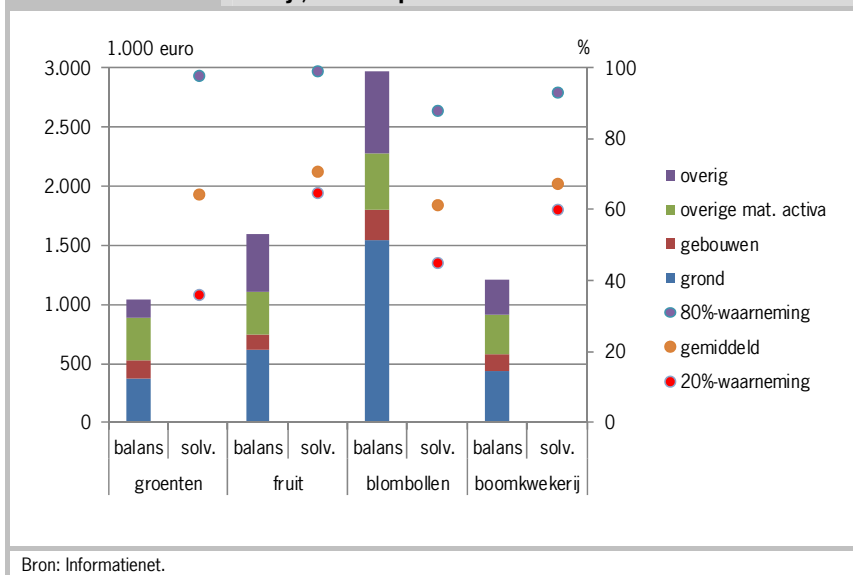
De bezittingen op de balans zijn voor een groot deel gefinancierd met eigen vermogen. De gemiddelde solvabiliteit in de opengrondstuinbouw ligt met 71% het hoogst in de fruitteelt en met 61% het laagst op de bloembollenbedrijven (figuur 6.2). In vergelijking met voorgaand jaar is in alle sectoren de solvabiliteit licht verbeterd, op de fruitteelt na. In die sector daalt de solvabiliteit met 5%-punt door een toename van aangetrokken vreemd vermogen (zie ook 6.2.3).

Uit figuur 6.2 blijkt dat de spreiding in solvabiliteit het grootst is in de opengrondsgroenten. De 20% bedrijven met de laagste solvabiliteit heeft minder dan 40% van het balanstotaal gefinancierd met eigen vermogen, terwijl ook

20% van de bedrijven nagenoeg geheel met eigen vermogen is gefinancierd. Ook in de fruitteelt is er een groep van 20% die vrijwel geheel met eigen vermogen is gefinancierd.

Figuur 6.2

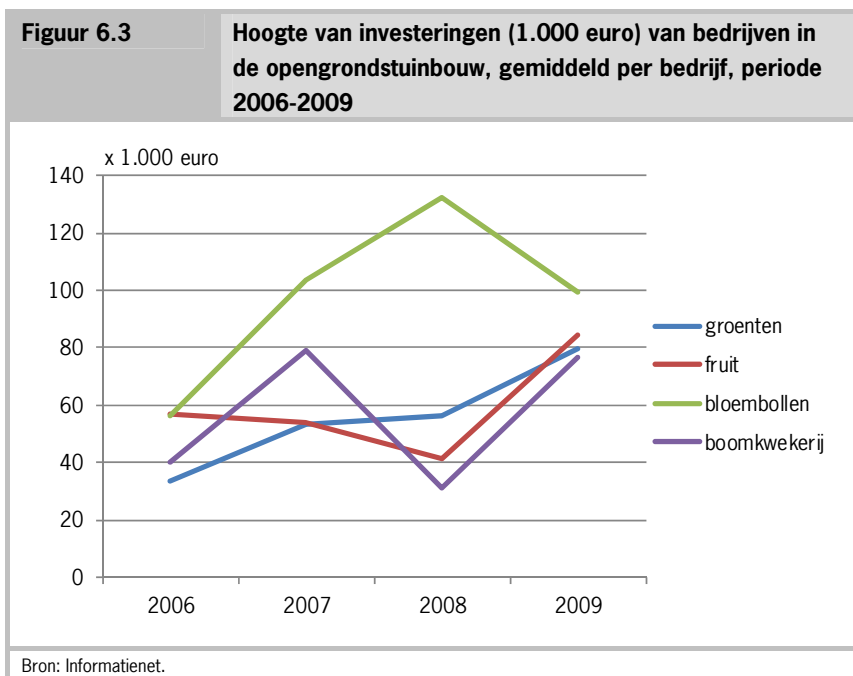
Balansopbouw (1.000 euro) en spreiding in solvabiliteit van bedrijven in de opengrondstuinbouw, gemiddeld per bedrijf, situatie per 31-12-2009

6.2.3 Investerings en financiering

De gemiddelde investeringen in 2009 in de opengrondstuinbouw bedragen ruim 80.000 euro per bedrijf. Ten opzichte van 2008 is er in alle sectoren, met uitzondering van de bloembollenbedrijven, een toename van de investeringen

(figuur 6.3). Machines is al jaren lang de belangrijkste investeringscategorie binnen de opengrondstuinbouw.

Opengrondsgroenteteelt

De gemiddelde investeringen in 2009 in de opengrondsgroenteteelt bedragen per bedrijf 80.000 euro. De spreiding tussen de bedrijven is groot. Een aantal bedrijven hebben het goede inkomensjaar 2007 benut voor de uitvoering van investeringsplannen. Een groot aantal bedrijven heeft niet of slechts ten dele de nodige vervangingsinvesteringen uitgevoerd. Investeren in arbeidsbesparende technieken is een jaarlijks terugkomende activiteit. De uitgezette financiële middelen van de Rabobank daalden met bijna 3% (Rabobank, 2010).

Fruitteelt

De gemiddelde investeringen in de fruitteelt stegen in 2009, als gevolg van de gunstige inkomensontwikkelingen in de voorgaande jaren, naar ruim 80.000 euro per bedrijf. Er werd voornamelijk geïnvesteerd in machines, koelcellen en plantopstanden, voornamelijk peer. De uitgezette financiële middelen van de

grootste kredietverstrekker, de Rabobank, liet een toename zien van 10% (Rabobank, 2010). Het spaarvolume bij de bank bleef gelijk.

Bloembollenteelt

De bloembollenbedrijven hebben met bijna 100.000 euro gemiddeld het meest geïnvesteerd (figuur 6.3). De slechte bedrijfsresultaten uit 2008 zorgen echter wel voor een daling in de investeringen. Cijfers van de Rabobank (Rabobank, 2010) laten in 2009 een lichte toename zien van het financieringsvolume met 1% ten opzichte van 2008. Investeringsvolumes zijn voor een belangrijk deel uit eigen middelen gefinancierd. Het spaarvolume laat een stijging zien van 8% ten opzichte van 2008. Bedrijven zijn na het slechte resultaat uit 2008 voorzichtiger geworden met het doen van investeringen.

Boomkwekerij

Na een laag investeringsniveau in 2008 zijn de investeringen in 2009 weer aantrokken tot een gemiddeld bedrag van bijna 80.000 euro per bedrijf (figuur 6.3). De gunstige bedrijfsresultaten uit 2007 en 2008 zullen hierin een rol hebben gespeeld. Investeringsvolumes vinden plaats in uitbreiding van het bedrijf, mechanisatie en bedrijfsgebouwen. Het financieringsvolume is in 2009 met 4% gestegen en ligt weer op het niveau van 2007 (Rabobank, 2010). Het spaarvolume bij de Rabobank is met 11% gestegen ten opzichte van 2008. Een groot aantal bedrijven heeft financiële middelen gereserveerd en op de bankrekening gezet.

In 2010 zijn ondernemers terughoudend met investeren, en zijn banken terughoudend met het verstrekken van nieuwe kredieten. De eisen aan de onderbouwing daarvan zijn toegenomen. Een tractor wordt daardoor langer in bedrijf gehouden en er wordt minder gebouwd.

7 Agrarische sector

Kernpunten

Grote prijsstijging akkerbouw
Ook melkprijs neemt met een kwart toe
Prijzen glastuinbouw herstellen zich
Verbetering ruilvoet leidt tot hoger inkomen
Ook inkomens mkb vertonen herstel
Inkomensstijging Nederland ruim boven gemiddelde EU

7.1 Productiewaarde en kosten

In 2010 daalt het volume van de productie in de akkerbouwsector na twee jaren van groei met ongeveer 3% (tabel 7.1). De recordopbrengsten per hectare in de graansector in 2009 worden in 2010 voor tarwe nog overtroffen. In de andere graanteelten blijft de gemiddelde productie vrij stabiel. De belangrijkste oorzaak voor de 7% kleinere hoeveelheid graan is de daling in de oppervlakte gerst. Die neemt met een kwart af ten opzichte van 2009, toen ook al sprake was van een flinke daling. Ook de oppervlakte suikerbieten daalt, terwijl ook hier de recordopbrengsten van 2009 niet gehaald worden. Een daling van de gemiddelde opbrengst met bijna 10% en een lager suikergehalte zorgt voor een forse daling van de suikerproductie. De productie van aardappelen daalt eveneens in 2010. Wellicht dat de daling nog sterker uit valt door oogstproblemen vanwege de aanhoudende regenval. In de sectorrekening wordt echter gekeken naar de afzet in het kalenderjaar. Hierdoor blijft het volume van de aardappelproductie vrijwel op hetzelfde niveau. De forse daling van de snijmaisproductie heeft grote invloed op de volumedaling van de voedergewassen.

De prijsvorming in de akkerbouwsector maakt de lagere productie meer dan goed. Gemiddeld nemen de prijzen met ruim een kwart toe. Die stijging is wel ten opzichte van de lage prijzen in de voorgaande jaren. De prijzen voor granen stijgen met 70% gemiddeld. Door de stijging van de prijs voor consumptieaardappelen komt deze in 2010 weer op het hoge niveau van 2006, na jaren met prijzen lager dan tien eurocent per kilo. Omdat de sectorrekening ook rekening houdt met een deel van de afzet van de vorige oogst in 2010 blijft deze prijsstijging beperkt tot circa 40%. Samen met de kleinere prijsstijgingen voor poot- en zetmeelaardappelen komt de gemiddelde aardappelprijs ongeveer 25% bo-

ven het niveau van 2009 uit. De prijs van uien blijft op het prijspeil van vorig jaar.

Met een groter volume en 9% hogere prijzen stijgt de waarde van de tuinbouwproductie in 2010 gemiddeld met ruim 11%. Met uitzondering van de bloemen laat de gehele sector een kleine volumegroei zien. De lage prijzen uit 2009 geven een goed herstel in 2010. Zowel van de glasgroenten als van de snijbloemen stijgen de prijzen flink. De prijzen voor bloemen met ruim 10%. Daarmee zijn de prijzen overigens nog niet terug op het niveau van voor de crisis in 2008. De goedlopende export van onder meer tomaten naar Duitsland heeft een prijsverhogend effect gehad. De prijzen van glasgroenten herstellen zich in 2010 van het dramatische prijsniveau van 2009, maar de mate waarin was per product verschillend (zie paragraaf 5.1)

Het volume in de opengrondstuinbouw neemt licht toe bij vrijwel gelijkblijvende oppervlakten. De productie van fruit neemt volgens de CBS-oogstraming in 2010 flink af. De fruitproductie in de sectorrekening neemt minder sterk af dan de oogstraming laat zien. Dat komt omdat hier, net als in de aardappelsector, gerekend wordt met de afzet in een kalenderjaar. Hierdoor speelt voor de vergelijking van de kalenderjaren 2009 en 2010 zowel de oogst van 2008, 2009 en 2010 een rol. De grote oogst van 2009 werd deels pas in 2010 afgezet, waardoor de fruitproductie (feitelijk de afzet) op kalenderjaarbasis ondanks lagere oogsten toch nog een 3% groei laat zien.

Uiteindelijk stijgt de productiewaarde van de plantaardige sector (akker- en tuinbouw) met ruim 14%. Het volume stijgt met meer dan 1%, terwijl de prijzen bijna 13% boven het prijspeil van 2009 liggen.

Tabel 7.1 Brutoproductiewaarde agrarische sector a)						
Productgroep	Waarde in mln. euro			Index 2010 in % van 2009 (r)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)	hoeveelheid	prijs	waarde
Akkerbouwproducten, totaal	2.341	2.331	2.843	97,0	126,0	122,0
wo. granen	289	204	323	93,0	170,0	158,0
aardappelen	1.012	1.020	1.266	99,5	125,0	124,5
suikerbieten	204	275	279	89,5	113,5	101,5
uien	81	89	89	100,0	100,0	100,0
voedergewas b)	523	484	618	96,0	133,0	127,5
Tuinbouw, totaal	9.067	8.515	9.541	102,5	109,0	111,5
wo. verse groenten c)	1.957	1.606	2.169	102,5	130,0	133,5
vers fruit	639	546	579	103,0	103,0	106,0
bloemen	2.211	1.914	2.142	99,5	112,5	112,0
bloembollen	478	446	434	104,5	93,0	97,0
planten en boomkwekerij	2.561	2.594	2.714	103,5	101,0	104,5
Rundveehouderij, totaal d)	5.106	4.136	4.920	101,5	116,5	118,5
wo. rundvee (exclusief kalveren)	652	632	550	93,5	93,0	87,0
melk	4.166	3.227	4.086	103,5	122,5	127,0
Intensieve veehouderij, totaal	4.567	4.507	4.399	100,5	97,0	97,5
wo. kalveren	847	866	896	102,5	101,0	103,5
varkens	2.560	2.412	2.328	99,5	97,0	96,5
pluimvee	728	717	728	101,0	100,5	101,5
eieren	413	492	427	102,0	85,0	86,5
Overige landbouw	2.954	2.976	3.072	101,5	102,0	103,5
Totaal generaal	24.035	22.465	24.775	101,5	108,5	110,5
a) Voor aardappelen, appelen en peren wordt niet met volume en prijzen van de productie gerekend, maar met de afzet gedurende het kalenderjaar. Dit heeft invloed op de totale volumemutaties bij de diverse groepen; b) Inclusief snijmais; c) Inclusief champignons; d) Inclusief schapen- en geitenhouderij, enzovoort. Bron: 2008 en 2009, CBS; 2010, raming LEI.						

De waarde van de veehouderij stijgt ook, maar in mindere mate. De productiewaarde in de dierlijke sector neemt met bijna 8% toe. Net als in de plantaardige sector is het vooral een prijseffect. Een belangrijk deel hiervan komt voor

rekening van de hogere melkprijs. Het volume van de rundveehouderij nam met iets meer dan een procent toe. Een ruim 3% grotere melkproductie wordt deels teniet gedaan door een lagere rundvleesproductie. De melkaanvoer bij zuivelfabrieken is in 2010 tussen de 2 en 3% groter dan in 2009. Ook het vetgehalte van de melk geeft een stijging van circa 1% te zien. Na de enorme prijsdaling voor melk in 2009 geeft 2010 een herstel te zien met een prijsstijging van bijna een kwart. Dat is echter niet voldoende om op het prijspeil van 2008 terug te komen. De prijzen voor volwassen runderen dalen in 2010 licht in vergelijking met vorig jaar.

In de intensieve veehouderij zijn de prijzen lager dan in 2009. De prijs voor varkens is 3% lager dan vorig jaar, toen de prijzen ook al laag waren. Vooral in het derde kwartaal waren de prijzen verhoudingsgewijs laag. De laatste maanden lijkt er nog enig herstel door een goede vraag vanuit Duitsland. De prijzen voor eieren dalen weer na de fikse stijging in 2009. De prijzen van vleeskuikens waren in 2010 vrijwel gelijk aan die in 2009, bij een licht toegenomen volume. In de belangrijkste sector, de varkenshouderij, daalt de productie enigszins. In de vleeskalveren- en de pluimveehouderij is er een lichte groei van de productie.

Tabel 7.2 Raming toegevoegde waarde agrarische sector

Productgroep	Waarde in mln. euro			Index 2010 in % van 2009 (r)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)	hoeveelheid	prijs	waarde
Totale brutoproductie	24.035	22.465	24.775	101,5	108,5	110,5
Aangekochte goederen en diensten	15.963	15.220	15.883	101,5	103,0	104,5
wo. zaaizaad en pootgoed	1.230	1.291	1.343	101,5	102,5	104,0
veevoeder	4.841	4.181	4.580	101,0	108,5	109,5
energie	2.382	2.067	2.045	107,5	92,0	99,0
kunstmest	522	398	361	101,5	89,5	91,0
goederen en diensten	5.271	5.351	5.481	101,5	101,0	102,5
Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen	8.071	7.245	8.892	101,0	121,5	122,5
Af: afschrijvingen	2.910	2.947	2.947	99,5	100,5	100,0
Af: niet productgebonden heffingen	436	436	442			101,5
Bij: niet productgebonden subsidies	644	837	960			114,5
Netto toegevoegde waarde	5.370	4.700	6.463			137,5

Bron: 2008 en 2009, CBS; 2010, raming LEI.

Uiteindelijk leidt de ontwikkeling in de diverse sectoren tot een toename van het volume van de agrarische productie met bijna 2% bij flink hogere prijzen. De waarde van de totale productie neemt met ruim 10% toe tot ruim 24,5 mld. euro. Van deze productiewaarde moeten alle kosten betaald worden en ook moet de agrarische ondernemer hier zijn inkomen uit halen. De waarde van alle aangekochte goederen en diensten neemt in 2010 minder toe dan die van de productie. Tegenover een stijging van de productiewaarde met ruim 2,3 mld. euro staat een groei van de waarde van alle aangekochte goederen van slechts 600 mln. euro. Dit wordt vooral veroorzaakt door een betere ruilvoet. De prijzen van de kosten stijgen aanzienlijk minder dan die van de producten.

Naast de prijsstijging voor de verschillende geleverde goederen en diensten, die gelijke tred houdt met de inflatie zijn er ook een aantal belangrijke kostenposten waar de prijsontwikkeling van jaar op jaar sterk fluctueert. Bij de veevoe-

ders is er sprake van een stijging van de prijzen voor mengvoeders met circa 5%. Omdat ook de prijzen voor de ruwvoeders van belang zijn, stijgen de prijzen voor veevoeders gemiddeld met ruim 8% door de forse stijging van de prijs voor snijmais. De prijsontwikkeling van energie is ook dit jaar lastig te bepalen vanwege de grote verscheidenheid aan contracten en afspraken voor met name het gebruik van gas door de glastuinbouw. Ook de teruglevering van elektriciteit aan het net door het gebruik van warmtekrachtkoppeling (wkk) is van invloed op de prijs- en volumemutatie van het energieverbruik. De opbrengsten van wkk zijn vanaf 2007 opgenomen in de productiewaarde van de landbouw. Naar verwachting zal de gemiddelde prijs van energie voor de gehele land- en tuinbouw circa 8% lager zijn. Door het koude voorjaar laat de hoeveelheid verbruikte energie over het gehele jaar 2010 een toename zien. Ook het extra verbruik voor de omzetting naar elektriciteit via wkk is hier debet aan. De prijzen van kunstmest zullen onder invloed van de lagere energieprijzen ook dalen ten opzichte van 2009. De gemiddelde prijsstijging van de reguliere kosten zal circa 3% zijn, zodat de waarde van de aangekochte goederen en diensten met 4,5% toeneemt.

7.2 Toegevoegde waarde en inkomen

Omdat de kosten met ruim 4% toenemen en de bruto productiewaarde met meer dan 10%, neemt de bruto toegevoegde waarde in 2010 met iets minder dan een kwart toe tot 8,9 mld. euro. Het bedrag aan niet-productgebonden subsidies stijgt met 15%, terwijl het bedrag aan heffingen op vrijwel hetzelfde niveau blijft. Dit zijn de algemene heffingen die betaald worden aan onder andere aan de waterschappen, productschappen en (semi-)overheidsinstanties. Bij de subsidies zijn de bedrijfstoelagen opnieuw gestegen door de ontkoppeling van de slachtpremies voor runderen en kalveren. Na verrekening van deze subsidies en heffingen blijft de netto toegevoegde waarde van de sector over. Deze is in 2010 vergeleken met 2009 met ruim 37% toegenomen (tabel 7.2).

Tabel 7.3	Ontwikkeling netto toegevoegde waarde en resterend inkomen (in mln. euro)							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 (v)	2010 (r)
Netto toegevoegde waarde	5.964	5.344	5.393	6.569	6.523	5.370	4.700	6.463
Betaalde loonkosten	2.287	2.263	2.274	2.323	2.434	2.581	2.648	2.658
Betaalde rente en (netto)pacht	956	878	1.214	1.309	1.813	1.772	1.049	974
Resterend inkomen	2.722	2.204	1.905	2.936	2.276	1.017	1.003	2.831
<i>Indexcijfers a)</i>								
Netto toegevoegde waarde, reëel	91	81	81	96	94	75	65	89
Idem, per arbeidskracht	95	88	88	107	106	87	76	105
Totaal resterend inkomen, reëel	77	62	53	80	60	26	26	72
Idem, per bedrijf	84	69	60	93	73	33	33	93
a) 2001=100.								
Bron: 2003-2009, CBS; 2010, schatting LEI.								

Uit deze toegevoegde waarde moeten nog de lonen van werknemers, rente voor geleend vermogen en de pacht worden betaald. De gemiddelde uurlonen in de land- en tuinbouw nemen volgens de cao-afspraken in 2010 met 1% toe. Het totale arbeidsvolume in de land- en tuinbouw is in 2010 naar verwachting 2,5% kleiner. Het grootste deel van de daling zit in de teruggang van het aantal niet betaalde arbeidskrachten. Het aantal betaalde arbeidskrachten daalt in 2010 met circa een half procent. Met de iets hogere loonkosten per uur neemt het totale loonbedrag nauwelijks toe.

Van het totale rentebedrag dat door de land- en tuinbouw wordt betaald, is ongeveer 15% vanwege kortlopende leningen. Van de langlopende leningen wordt jaarlijks ongeveer een vijfde deel vervangen. De langlopende rente daalt in 2010 met ruim 7%. De kortlopende rente daalt echter aanzienlijk sterker, met ongeveer eenderde. Het financieringsvolume daalt in 2010 naar verwachting met 1%. Het totale bedrag aan betaalde rente zal met ruim 7% dalen tot net onder de 1 mld. euro. Daar staat wel tegenover dat de banken verschillende op-

slagen in rekening brengen ter compensatie van de risico's; deze opslagen zijn toegenomen. Deze kosten worden echter aan de overige kosten van de land- en tuinbouw toegerekend.

Deze ontwikkelingen zorgen voor een resterend inkomen in 2010 dat bijna driemaal zo groot is als in 2009. Toen was het resterend inkomen met iets meer dan 1 mld. euro historisch laag, nadat 2008 ook al een mager jaar was. Met bijna 2,9 mld. euro is het resterend inkomen in 2010 weer op het niveau van enkele jaren terug. Door de daling van het aantal bedrijven gedurende de laatste tien jaar is het resterend inkomen per bedrijf weer ongeveer gelijk aan relatief hoge niveau van 2006 (tabel 7.3).

7.3 Agrarische sector versus het midden- en kleinbedrijf (mkb)

In deze paragraaf wordt net als in voorgaande jaren een beknopte vergelijking gemaakt met het midden- en kleinbedrijf (mkb). Vergeleken wordt de ontwikkeling en het niveau van het gemiddelde inkomen van een zelfstandige in het mkb en het inkomen per ondernemer in de land- en tuinbouw. Verder in deze paragraaf wordt specifiek ingegaan op de ontwikkelingen in de voedings- en genotmiddelenindustrie in het mkb. Net als in de landbouw ziet ook het mkb in 2010 een herstel van de inkomens. Waar de inkomens in de landbouw de afgelopen twee jaar echter zeer laag waren, bleven die in het mkb relatief minder onder dat van de voorliggende jaren. Toch blijft het inkomen in het mkb na de groei in 2010 nog steeds achter bij dat van voor de economische crisis. De inkomens in de land- en tuinbouw fluctueren in de loop van de jaren ook meer dan die in het mkb (figuur 7.1). De schommelingen in het mkb zijn vaak direct gekoppeld aan volumeontwikkelingen. Bij vrij constante prijzen staat tegenover een kleiner volume vaak ook een krimp van het volume van de kosten. In de landbouw wordt het verschil in inkomen van jaar op jaar vooral bepaald door de verandering van de ruilvoet. Die prijsfluctuaties zijn een gegeven waar de zelfstandige agrariër geen tot weinig invloed op heeft.

De toename van de omzet in het mkb moet vooral gevonden worden in de buitenlandse afzet. De economie in voor Nederland belangrijke afzetlanden als Duitsland, België en Frankrijk is in 2010 zodanig gegroeid, dat de export van het mkb met bijna 8% zal stijgen (EIM, 2010). Vooral de industrie, de groothandel en in mindere mate de transportsector hebben hier baat bij. De omzet van het mkb wordt voor 80% op de binnenlandse markt gehaald. De ontwikkeling van de binnenlandse afzet is dus van groot belang. Ondanks een toename van het vertrouwen in de economie nemen de consumptieve bestedingen slechts in

beperkte mate toe. Vooral voor de detailhandel en de horeca betekent dit dat er nog geen groei van de omzet is in 2010 en ook in 2011 moet in deze sectoren zelfs nog rekening worden gehouden met een krimpende omzet. De afzetontwikkeling in de bouw gaf de grootste daling te zien van alle sectoren. Het aantal nieuwbouwwoningen dat werd gerealiseerd daalde sterk en bij de investeringen in bedrijfsgebouwen was het bedrijfsleven erg terughoudend. Voor 2011 wordt in de bouwsector met een licht herstel rekening gehouden met weer een zeer kleine groei. Om tot een goede winstvorming te komen zal ook bij de iets grotere afzet toch vooral een reductie aan de kostenkant gevonden moeten worden. Na de kostenreducties, die vooral in 2009 zijn ingezet, zijn de mogelijkheden bij het mkb in sommige sectoren niet groot. Bespaard wordt vooral op de inhuur van uitzendkrachten en zzp'ers. Met het te verwachten herstel, hoe broos ook, probeert men het eigen personeel zo lang mogelijk in dienst te houden. Met een daling van 1,5 tot 2% zal het aantal werkzame personen in het mkb met circa 54.000 afnemen in 2010. Verwacht wordt dat 2011 weer een lichte toename laat zien. Het aantal zelfstandigen nam in 2010 opnieuw toe. Deze groei zit vooral in sectoren zoals zakelijke dienstverlening en de bouw. In deze sectoren was de vraag naar arbeid dalend door minder werk en reorganisaties. Veel (ex-)werknemers kiezen daardoor voor zelfstandigheid. In een aantal andere sectoren als de auto-industrie, de horeca en de detailhandel, waar de markt door de crisis in hoge mate verzadigd is, daalt het aantal zelfstandigen.

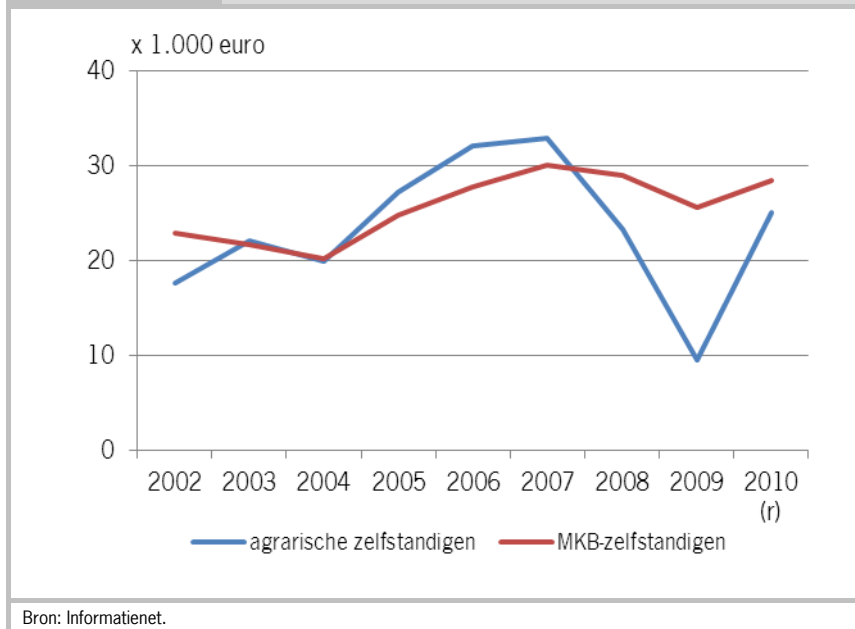
In 2010 hebben meer ondernemingen maatregelen genomen om de gevolgen van de crisis op te vangen dan in het voorgaande jaar (EIM, 2010). Dit jaar werd naast het verhogen van de efficiëntie het aantal markten en het producten- of dienstenpakket uitgebreid. Dalende winsten prikkelen bedrijven om nieuwe markten te zoeken. Van de bedrijven die een winstdaling verwachten zoekt 62% nieuwe markten tegen 30% van de overige bedrijven. Voor het aanbieden van nieuwe producten en/of diensten geldt een vergelijkbaar patroon. Per sector is de invulling van deze nieuwe markten of producten erg divers. In de voedingsmiddelenindustrie zoeken bedrijven het steeds meer in producten met een hogere toegevoegde waarde, waarbij zij internationaal meer onderscheidend zijn. Ook hier wordt de inzet gericht op producten die 'gezond' zijn en bijvoorbeeld overgewicht tegengaan.

De voedings- en genotmiddelenindustrie (V&G) is in Nederland een relatief grote bedrijfstak met bijna 114.000 arbeidsjaren en 64 mld. euro omzet. Het mkb draagt met een omzet van 15 mld. euro en 50.000 arbeidsjaren hier flink aan bij (EIM, 2009b). Waar de V&G-industrie dus veel productie levert met betrekkelijk weinig mensen is de mkb in de V&G-industrie juist erg arbeidsintensief. De kleinere bedrijven in deze sector hebben het juist moeilijk, omdat de crisis

haar invloed heeft op de uitgaven van consumenten. Wel opvallend is dat de mkb-bedrijven in de voedings- en genotmiddelenindustrie bovengemiddeld scoren qua productvernieuwing. Meestal gaat het dan om betrekkelijk 'kleine' vernieuwingen. Grote innovaties komen minder voor, onder andere omdat het aandeel van bedrijven met een eigen R&D kleiner is dan in de Nederlandse industrie als geheel. Wel maakt de Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie deel uit van een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur, waar naast de onderzoeksinstituten zowel grootbedrijf als mkb in participeren. Voor 2010 wordt rekening gehouden met een omzetgroei van 2 tot 3%, terwijl die zich in 2011 zal stabiliseren. De werkgelegenheid in de V&G-industrie zal in 2011 verder dalen.

Figuur 7.1

Inkomensontwikkeling per ondernemer in de land- en tuinbouw en het mkb (x 1.000 euro)

7.4 Landbouw in de EU

Op basis van de eerste ramingen van Eurostat wordt in deze paragraaf zicht gegeven op de ontwikkeling van het agrarisch inkomen in de EU-lidstaten in 2010. Eurostat gaat hierbij uit van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht. Hierbij heeft het arbeidsvolume betrekking op alle arbeid, zowel gezinsarbeid als betaald personeel. De in paragraaf 7.2 genoemde daling van het resterend inkomen gaat uit van een andere definitie.

In de Europese Unie neemt de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in 2010 naar verwachting met ruim 12% toe (figuur 7.2). Dit is de gewogen gemiddelde stijging in de EU. In ongeveer de helft van de lidstaten is de stijging van het agrarisch inkomen sterker.

De uitkomsten van de verschillende landen lopen ook dit jaar weer sterk uiteen. Zes landen noteren een daling van de inkomens. Het Verenigd Koninkrijk is er daar een van. Daar is de ruilvoetontwikkeling in tegenstelling tot in de meeste landen nauwelijks verbeterd en is er een forse groei van het volume aan de kostenkant, vooral voor energie en kunstmest. Samen met de hoge prijzen voor zaaizaad en veevoeders leidt dit tot daling van de inkomens. Bovendien dalen ook de toegekende subsidies door een verslechtering van de omrekenkoers van ponden naar euro's. Nederland hoort met een toename van ongeveer een derde bij de 'betere' lidstaten. Koploper is Denemarken waar de inkomens met meer dan de helft toenemen. Denemarken is ook het enige land dat voor de tweede achtereenvolgende keer een groei van de inkomens heeft. Opvallend is dat de grotere zuidelijke lidstaten minder scoren dan gemiddeld.

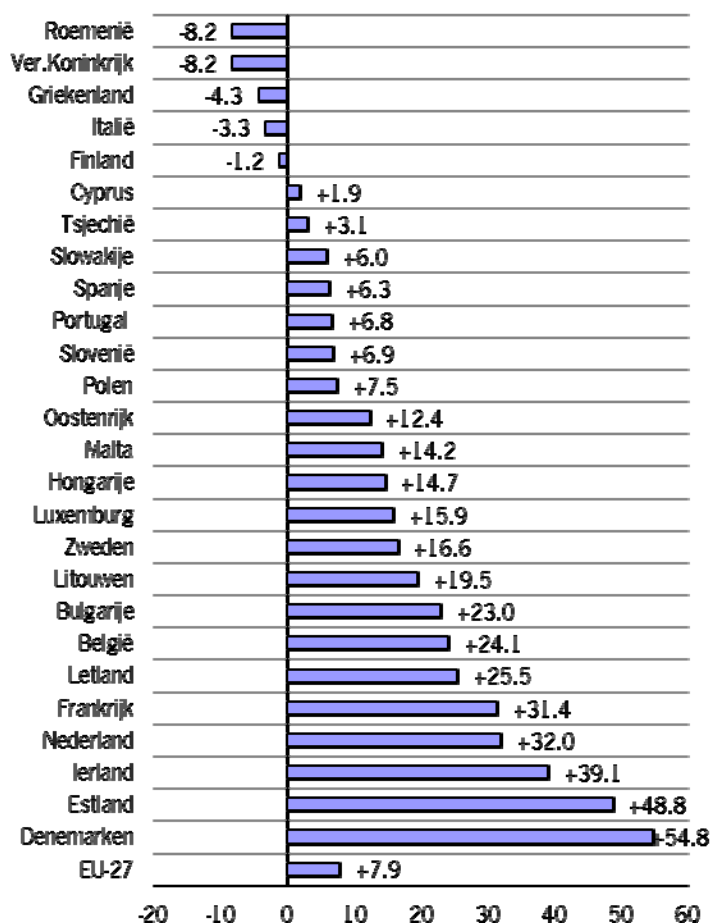
De hogere productiewaarde in de EU-27 is het gevolg van hogere prijzen. Het volume van de landbouwproductie daalt licht, vooral door een krimpende plantaardige productie. Van vrijwel alle gewassen is de productie lager. Vooral de productie van suikerbieten (-11%), aardappelen (-7%) en fruit (-5%) daalt sterk, terwijl de graanoogst in de EU zo'n 2,5% kleiner was dan in 2009. Ook in de veehouderijsector is er slechts een beperkte groei van de productie. Dankzij een grotere afzet in de melk- en pluimveehouderij neemt het gemiddelde met ongeveer een half procent toe. Uiteindelijk daalt de totale landbouwproductie in de EU-27 met circa 1,5%. In de meeste Oost-Europese landen is de daling van de productie nog wat sterker. Voor landen met een relatief klein aandeel akkerbouw, zoals Denemarken, Ierland en Nederland neemt de productie nog toe door de groei in de veehouderij. De prijzen van landbouwproducten in de EU-27 stijgen in 2010 gemiddeld met ruim 6% toe. In de plantaardige sector is de stijging met bijna 10% aanzienlijk hoger dan in de veehouderij. Ondanks een ruim 10% hogere melkprijs in de EU nemen de prijzen in de veehouderij gemid-

deld met nog geen 3% toe. Opvallend is het verschil in de ontwikkeling van de melkprijs. In het Verenigd Koninkrijk is de prijs in 2010 ruim 2% lager en ook in de meeste zuidelijke lidstaten dalen de melkprijzen. Daar staan stijgingen tussen de 20 en 30% in een aantal andere landen tegenover. In België is de stijging met bijna 37% het grootst, terwijl ook in Nederland en Duitsland de prijstoenamen meer is dan 20%. In Frankrijk en Denemarken blijft de stijging net iets onder de 10%. In de plantaardige sector stijgen de prijzen vrijwel over de gehele linie. Slechts voor tabak, rijst en olijfolie wordt een lagere prijs ontvangen.

Tegenover een ruim 3% hogere productiewaarde staat een marginale stijging (0,8%) van de waarde van aangekochte goederen en diensten. De bruto toegevoegde waarde in de landen van de EU-27 neemt daardoor met bijna 8% toe. Door een groter bedrag aan uitbetaalde niet productgebonden subsidies, dit zijn vooral bedrijfstoelagen, en lagere belastingen neemt de netto toegevoegde waarde totaal met bijna 10% toe, terwijl die per arbeidskracht met ruim 12% toeneemt. Opvallend is de verschillende ontwikkeling in de diverse nieuwe lidstaten. Estland scoort met een groei van de inkomens met bijna 50% hoog, terwijl in bijvoorbeeld Roemenië de inkomens met ruim 8% dalen. Voor deze uiteenlopende ontwikkeling is geen eenduidige verklaring te geven. Wel neemt in Roemenië in tegenstelling tot de andere landen het aantal arbeidskrachten in de landbouw toe (met ruim 4%), waar die in de gehele EU-27 daalt met ruim 2%. Ook is de inflatie in Roemenië met ruim 6% het hoogste in de EU-27. Bij de nieuwe lidstaten die het goed doen is de ontwikkeling juist tegengesteld. In Tsjechië is de ontwikkeling van de bruto toegevoegde waarde nog wel vergelijkbaar met die in de andere landen, maar daar stijgen de belastingen en dalen de subsidies beide fors, waardoor de uiteindelijke inkomens maar beperkt toemen.

Figuur 7.2

Ontwikkeling van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht, 2010

8 Slotbeschouwing

Dit rapport geeft aan het eind van 2010 actuele informatie over de bedrijfsresultaten en de inkomenssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw. Naast de ontwikkeling in de gehele sector wordt het reilen en zeilen van de verschillende bedrijfstypen onderbouwd met cijfers. Door het presenteren van ramingen van bedrijfsuitkomsten en sectorresultaten wordt een zo goed mogelijke inschatting van de werkelijke situatie in het jaar 2010 gegeven. Daarnaast geeft het rapport inzicht in de bedrijfsresultaten, de financiële positie van bedrijven en investeringen in vooral het voorgaande jaar.

In deze slotbeschouwing wordt ingegaan op de situatie rond en in de land- en tuinbouw als geheel en voor de verschillende sectoren van de land- en tuinbouw. De nadruk hierbij ligt op de economische resultaten. Aan het einde van de slotbeschouwing komt de ontwikkeling van het agrarisch inkomen nader aan de orde, ook in vergelijking met in andere landen van de EU en met het inkomen van zelfstandigen in het mkb.

Algemeen beeld

De land- en tuinbouw laat in 2010 een herstel zien, na in 2009 hard te zijn geraakt door de economische recessie (kredietcrisis), die zich in de tweede helft van 2008 manifesteerde. Door de kredietcrisis verliep de afzet van veel producten duidelijk minder goed dan onder normale economische omstandigheden. De export werd bemoeilijkt door de kredietproblemen en de verzwakte valuta van verschillende landen. Hierdoor daalden de prijzen van veel producten in 2009 aanzienlijk. Dit bracht het resultaat voor de gehele land- en tuinbouw in 2009 op een dieptepunt.

Het herstel van de resultaten van land- en tuinbouw in 2010 is vooral het gevolg van de gemiddeld hogere prijzen voor de producten. De hogere prijzen kunnen voor een deel worden toegeschreven aan het economische herstel dit jaar, waardoor de exportmogelijkheden toenemen. Voor een deel zijn de hogere prijzen ook het gevolg van een kleinere dan wel nauwelijks toegenomen productieomvang. Dat kan, afhankelijk van het product en de markt, zijn in Nederland, in de EU of wereldwijd.

De vooral in 2009 slechte inkomenssituatie heeft gevolgen voor de omvang van de investeringen. Deze daalden in de glastuinbouw. Het accent ligt hier nu op vervangingsinvesteringen. De investeringsmogelijkheden worden mede beperkt door de meer terughoudende opstelling van financiers. In de varkenshou-

derij is echter in 2009 meer geïnvesteerd, evenals in de leghennensector. Dit heeft mede te maken met de voor milieu en dierenwelzijn noodzakelijke aanpassingen. Ook in de akkerbouw werd in 2009 meer geïnvesteerd dan in het voorgaande jaar.

Voor de liquiditeitspositie van veel bedrijven is de inkomensontwikkeling in 2010 gunstig. In 2009 was deze vooral in de glastuinbouw en de melkveehouderij verslechterd. Door de ook in 2010 blijvend matige inkomenspositie van de bedrijven in de varkenshouderij is de liquiditeitspositie hiervan niet verbeterd.

Situatie per bedrijfstype

Binnen de land- en tuinbouw zijn er tussen de sectoren grote verschillen in de inkomensontwikkeling (tabel 8.1). Voor een aantal belangrijke typen bedrijven stijgen de inkomens; namelijk voor de melkveehouderij, de glastuinbouw en de akkerbouw. Echter in de varkenshouderij blijft het inkomen laag en de pluimvee-sector noteert in 2010 inkomensdalingen. De ontwikkelingen worden hierna nader belicht.

De afgelopen jaren daalde het aantal land- en tuinbouwbedrijven met ongeveer 3% per jaar. In 2010 is die daling volgens voorlopige uitkomsten van de CBS-landbouwtelling opmerkelijk lager (tabel 8.2). Mogelijk heeft dat te maken met de kredietcrisis; de verkoop van bedrijven en grond stagneert daardoor, evenals de verkoop van huizen. Overigens is het aantal glastuinbouwbedrijven en het aantal varkensbedrijven in 2010 nog wel sterk gedaald, met ongeveer het percentage van voorgaande jaren.

Rundveehouderij

Nadat het inkomen van melkveebedrijven in 2009 zeer sterk was gedaald en voor het eerst gemiddeld negatief werd door een ongekend forse daling van de melkprijs, levert 2010 door een oplopende melkprijs een duidelijk inkomensherstel op. Wel blijft het inkomen in 2010 nog achter bij het gemiddelde van de afgelopen tien jaar en biedt het gemiddeld nog weinig ruimte voor besparingen. De opbrengsten-kostenverhouding (rentabiliteit) van melkveebedrijven loopt sterk op, van 69% in 2009 naar 85% in 2010. Voor biologische melkveebedrijven was het gemiddelde inkomen uit bedrijf in 2009 ook sterk gedaald en herstelt het in 2010. Het inkomen op de biologische bedrijven is in 2010 gemiddeld iets lager dan van de gangbare melkveebedrijven. Met de inkomensverbetering in de melkveehouderij neemt het percentage bedrijven met liquiditeitsproblemen in 2010 duidelijk af.

Voor vleesrundveehouders is het inkomen in 2010 gestegen door hogere opbrengsten vooral van akkerbouwgewassen die deze bedrijven hebben naast

de veehouderij. Voor vleeskalverenhouders levert 2010 een hoger inkomen op doordat de contractvergoeding zijn verhoogd. Schapenhouders zien in 2010 het saldo per ooi gelijk blijven, nadat het in 2009 duidelijk was gestegen. Melkgeitenhouders hebben niet alleen te maken met de problematiek van de besmettingen met Q-koorts, maar in 2010 ook met een duidelijke daling van de melkprijs. Hierdoor zullen de inkomens dit jaar naar verwachting sterk afnemen.

Tabel 8.1

Gemiddelde rentabiliteit en inkomen (x 1.000 euro) op agrarische bedrijven

	Opbrengst per 100 euro kosten		Inkomen uit bedrijf, per onbetaalde aje		Totaal inkomen per bedrijf		Mutatie a)
	2009	2010 (r)	2009	2010 (r)	2009	2010 (r)	
Totaal land- en tuinbouw	84	92	10	30	38	65	++
Melkveebedrijven b)	69	85	-3	24	12	53	++
Vleeskalverenbedrijven	86	92	37	43	64	70	+
Varkensbedrijven	88	89	4	3	28	27	-/0
- fokvarkensbedrijven	97	88	48	3	79	22	---
- vleesvarkensbedrijven	79	88	-28	5	-1	26	++
- gesloten varkensbedrijven	88	91	-3	1	27	33	+
Leghennenbedrijven	119	100	172	52	250	87	---
Vleeskuikenbedrijven	98	96	45	15	68	30	--
Akkerbouwbedrijven	92	101	49	62	81	95	+
- zetmeelaardappelbedrijven	92	98	52	53	85	87	0/+
Glastuinbouwbedrijven,	85	95	-51	16	-76	35	+++
- glasgroentebedrijven	82	95	-99	1	-152	13	+++
- snijbloemenbedrijven	81	92	-51	7	-77	26	+++
- pot- en perkplantenbedr.	95	100	25	50	35	76	++
Opengrondsgroentebedrijven	82	97	13	45	.	.	++
Fruitbedrijven	78	86	9	24	.	.	+
Bloembollenbedrijven	93	103	34	63	.	.	++
Boomkwekerijbedrijven	93	90	36	24	.	.	-

a) Mutatie totaal inkomen (voor de vleeskalveren en de laatste 5 groepen: mutatie inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje); -/0/+ = + of - maximaal 5.000 euro; - of + = 5.000-25.000 euro; -- of ++ = 25.000-50.000 euro; --- of +++ = > 50.000 euro.

b) inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje exclusief afschrijving melkquotum in 2010: 35.000 euro.

Bron: Informatienet

Intensieve veehouderij

Voor de intensieve veehouderij zijn de kosten in 2010 toegenomen door oplopende voerprijzen. Door de hogere graanprijzen werd na de oogst van 2010 een stijging van de voerprijzen ingezet. Per diersoort lopen de bedrijfsresultaten ook in 2010 sterk uiteen, afhankelijk van de opbrengstprijzen.

De varkenshouderij heeft in 2010 te maken met lagere prijzen van vleesvarkens en van biggen dan in 2009. Het saldo per zeug daalt hierdoor, terwijl dat per vleesvarken hoger is geworden. Per type varkensbedrijf loopt de ontwikkeling van het inkomen in 2010 ten opzichte van 2009 hierdoor uiteen: een duidelijke verslechtering voor de zeugenbedrijven, een verbetering voor de vleesvarkensbedrijven en een kleine verbetering daling voor de gesloten bedrijven. De inkomens uit bedrijf komen in 2010 gemiddeld voor alle varkensbedrijven op enkele duizenden euro positief uit per onbetaalde aje. Door dit lage inkomensniveau is het voor veel varkensbedrijven ook in 2010 nodig om, evenals in de voorgaande jaren het eigen vermogen aan te spreken. De liquiditeitspositie van een belangrijk deel van de varkensbedrijven is door deze ontwikkeling verzwakt en het aantal varkensbedrijven dat is beëindigd is ook in 2010 relatief hoog.

Voor leghennenhouders levert 2010 een duidelijke inkomensdaling op, na het goede jaar 2009. In 2010 daalden de eierprijzen na aan het begin van het jaar een topniveau te hebben bereikt. Het inkomensniveau voor de leghennenhouders is ook in 2010 nog voldoende om de vermogenspositie te versterken. Het inkomen van bedrijven die scharreleieren produceren, blijft ondanks de minder grote prijsdaling van deze eieren lager dan van de kooi-eierenbedrijven.

Ook voor vleeskuikenhouders is 2010 een minder goed jaar dan 2009. De opbrengstprijzen zijn in 2010 gemiddeld weliswaar ongeveer gelijk gebleven aan die in 2009, maar door de stijging van de voerprijzen verslechteren de bedrijfsresultaten en resteert er voor de vleeskuikenhouders een bescheiden inkomen,

Akkerbouw

Voor het gemiddelde akkerbouwbedrijf is het inkomen in 2010 duidelijk hoger dan dat van 2009. De prijzen van zowel poot-, consumptie- en zetmeelaardappelen zijn dit jaar hoger, evenals de prijzen van granen. Ook is er opnieuw een hoge prijs van uien voorzien. De rentabiliteit van de akkerbouw komt in 2010 op circa 100%. Op de bedrijven met veel zetmeelaardappelen stijgt het inkomen eveneens, maar in minder sterke mate. De voor 2010 gemiddeld geraamde inkomens voor de akkerbouwers bieden ruimte voor besparingen. Door de over de afgelopen jaren redelijke inkomens in de akkerbouw zijn er weinig bedrijven met liquiditeitsproblemen.

Glastuinbouw

In de glastuinbouw als geheel zijn in 2010 de resultaten duidelijk beter dan vorig jaar, maar opnieuw niet kostendekkend. In 2009 was het beeld voor vooral veel

bedrijven in de groente- en de snijbloementeel dramatisch. In 2010 komt het gemiddelde glastuinbouwbedrijf voor het eerst sinds 2007 weer tot een positief in komen. Dat inkomen is echter wel te laag om besparingen te realiseren. De pot- en perkplantenbedrijven weten, evenals in 2008 en 2009, ook in 2010 weer een hoger inkomen te behalen dan de andere glastuinbouwbedrijven. Het herstel van de resultaten in de glastuinbouw is vooral het gevolg van hogere prijzen van producten. Zo stegen de glasgroentenprijzen in 2010 met gemiddeld circa 30% en werd voor de bloemen een ongeveer 10% hogere prijs ontvangen. De kostenontwikkeling voor de glastuinbouw in 2010 was gunstig door de daling van de energieprijzen en ook de (berekende) rentekosten, terwijl de lonen onder invloed van de recessie weinig stegen. Binnen de glastuinbouw zijn de verschillen in inkomen groot onder meer door uiteenlopende resultaten per gewas, verschillen in schaalgrootte en door het al dan niet leveren van elektriciteit. De rentabiliteit van elk onderdeel van de glastuinbouw stijgt in 2010, maar het geraamde niveau ervan verschilt sterk. Gemiddeld stijgt voor de gehele glastuinbouw de rentabiliteit van 85% in 2009 naar 95% in 2010. Het aantal bedrijven dat kampt met ernstige liquiditeitsproblemen is door de verbetering van de resultaten in de loop van 2010 duidelijk afgenomen.

Tuinbouw open grond

Voor de groenteteelt in de open grond wordt voor 2010 een duidelijk beter resultaat verwacht dan in voorgaand jaar. De inkomensstijging is vooral het gevolg van hogere prijzen van de gewassen. Ook de bloembollentelers boeken in 2010 een duidelijk beter resultaat dan in 2009. Toen en vooral in 2008 hadden deze bedrijven een veel slechter resultaat. De fruittelers zien het inkomen in 2010 herstellen na een mager 2009. De prijzen van appels en van peren zijn hoger door een kleiner aanbod dan vorig jaar. In de boomteelt dalen de inkomens in 2010 door een tegenvallende afzet. Het voor de boomteelt voor 2010 geraamde resultaat is het slechtste sinds het jaar 2000.

Beeld voor de gehele sector

Voor de gehele agrarische sector is 2010 een jaar van herstel na twee jaren met een sterk gedaald inkomen. De omvang van de productie is in 2010 vrij licht gestegen, met 1,5%, maar de prijzen van de producten stegen aanzienlijk, gemiddeld met ruim 8%. Hierdoor nam de productiewaarde van de gehele sector in 2010 toe met ruim 10%, na in 2009 nog met circa 7% te zijn gedaald. Van de stijging van de productiewaarde in 2010 met ruim 2 mld. euro komt 1 mld. voor rekening van de tuinbouw, is 800 mln. toe te schrijven aan melk en circa 500 mln. aan de akkerbouw. De totale productiewaarde van de tuinbouw

(circa 9,5 mld. euro) is dit jaar hoger dan van de totale veehouderij (ruim 8,5 mld. euro), terwijl die van de akkerbouw, inclusief voedergewassen, bijna 3 mld. euro bedraagt.

De stijging van de productiekosten in de land- en tuinbouw is in 2010 met ongeveer 4,5% veel lager dan van de opbrengstwaarde. De belangrijkste kostenstijging is die van veevoer door hogere prijzen. Per saldo stijgt de netto toegevoegde waarde van de sector met bijna 40%. Het inkomen dat voor de agrarische ondernemersgezinnen resteert na de betaalde rente, lonen en pacht in rekening te hebben gebracht, neemt nog veel sterker toe. Nadat dit inkomen in 2009 op een dieptepunt was beland, wordt het nu bijna 3 maal zo hoog. De koopkracht van het inkomen uit het agrarische bedrijf dat in 2009 tot een dieptepunt was gedaald, neemt hierdoor per gezin in 2010 sterk toe. Voor de land- en tuinbouw als geheel is 2010 qua inkomen een van de betere jaren in de 21e eeuw.

Een vergelijking met het inkomen van zelfstandigen in het midden- en kleinbedrijf (mkb) leert dat het inkomen in de land(- en tuin)bouw sterker fluctueert. In 2008 en vooral in 2009 bleef het agrarisch inkomen gemiddeld duidelijk achter bij het inkomen in het mkb. Het mkb werd minder hard geraakt door de kredietcrisis dan de land- en tuinbouw. In 2010 loopt de landbouw een groot deel van de opgelopen achterstand in inkomen in.

In Europees verband neemt het agrarisch inkomen in Nederland in 2010 sterker toe dan gemiddeld in de EU. De sterke stijging voor de Nederlandse landbouw dit jaar komt nadat in 2008 en 2009 een achterstand werd opgelopen ten opzichte van de ontwikkeling in andere EU-landen. Overigens is 2010 vooral door hogere prijzen van onder meer graan en melk voor de landbouw in de meeste EU-landen een relatief gunstig jaar.

Tabel 8.2**Ontwikkeling aantal bedrijven per bedrijfstype, volgens NSO-typering**

	2007	2008	2009	2010	mutatie (%)
Totaal land- en tuinbouw	77.790	75.150	73.180	72.300	-1,2
Melkveebedrijven	18.130	17.920	17.820	17.500	-1,8
Vleeskalverenbedrijven	1.510	1.490	1.430	1.430	-0,1
Varkensbedrijven	5.240	5.030	4.740	4.510	-4,8
- fokvarkensbedrijven	1.590	1.430	1.340	1.290	-3,7
- vleesvarkensbedrijven	2.520	2.530	2.390	2.270	-5,0
- gesloten varkensbedrijven	1.130	1.080	1.020	960	-5,9
Leghennenbedrijven	790	740	740	770	+4,1
Vleeskuikenbedrijven	560	530	480	470	-1,9
Akkerbouwbedrijven	12.350	11.860	11.600	11.960	+3
Glastuinbouwbedrijven	4.860	4.520	4.160	3.750	-9,8
- glasgroentebedrijven	1.550	1.420	1.310	1.260	-3,8
- snijbloemenbedrijven	2.100	1.920	1.730	1.500	-13,3
- pot- en perkplantenbedrijven	1.210	1.180	1.120	990	-11,4
Opengrondsgroentebedrijven	1.150	1.120	1.070	1.020	-4,1
Bloembollenbedrijven	950	910	850	760	-11,1
Fruitbedrijven	1.800	1.700	1.690	1.700	+0,6
Boomkwekerijbedrijven	2.880	2.760	2.770	2.680	-3,2

Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking LEI, gegevens 2010 zijn voorlopig.

Literatuur en websites

ABAB, *Bedrijfsvergelijking melkgeiten*, 2010.

Berkhout, P. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 2010*. Rapport 2010-013. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Baltussen, W.H.M. et al., *Economische gevolgen van bestaande regelgeving voor de Nederlandse varkenshouderij*. Rapport 2010-010. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Bolhuis, J., C.J.A.M. de Bont, E. Schuiling (Wageningen UR Livestock Research), *Q-koorts, economische analyse van een levenslang fokverbod*. LEI-nota 10-104. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, augustus 2010.

Bont, C.J.A.M. de, W.H. van Everdingen, A. van der Knijff en H.B. van der Meulen. *Actuele ontwikkeling van resultaten en inkomens in de land- en tuinbouw in 2009*. Rapport 2009-088. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

Bont, K. de en W. van Everdingen, 'Bedrijfsomvang en -type: overstap van NGE naar SO.' In: *Agri-Monitor*, november 2010.

Doornewaard, G.J., A.C.G. Beldman en C.H.G. Daatselaar, *Vizier richten op integrale bedrijfsstrategie; Vergelijking van bedrijfsresultaten van Koeien & Kansen-bedrijven met andere melkveebedrijven*. Rapport 2.07.14. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2007.

EIM, *mkb in de lift, innovatie is de weg uit de crisis*. Zoetermeer, november 2010.

EIM, *Ondernemen in sectoren, de voedings- en genotmiddelenindustrie 2010*. Zoetermeer, september 2010.

Eurostat, *Statistics in focus*. Diverse edities. Eurostat, Luxemburg, 2010.

Galen, M.A. van, Y. Dijkxhoorn, M.N.A. Ruijs en T. Bakker, *Concurrentiemonitor glasgroente*. Rapport. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Kerngroep Afzet, *Visie afzetglasgroenten; de consument centraal*. November, 2010.

LVN, *Houtskoolschets Europees Landbouwbeleid 2020*. 2008.

Meulen, H.A.B. van der et al., *Schaalvergroting in de land- en tuinbouw; effecten in de veehouderijsectoren en de glastuinbouw*, LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag (in voorbereiding).

Poppe, K.J. (red.), *Het Bedrijven-Informatienet A tot Z*. Rapport 1.03.06. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2003.

Rabobank, *Posities agrarische sector, 2005-2009*. Utrecht, 2010.

Vrolijk, H.C.J., H.B. van der Veen en J.P.M. van Dijk, *Sample of Dutch FADN 2008; Design principles and quality of the sample of agricultural and horticultural holdings*. Report 2010-095. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Websites

- www.aardappelinfo.nl
- www.agridirect.nl
- www.agriholland.nl
- www.agrarischdagblad.nl
- www.avag.nl
- www.avebe.nl
- www.cbs.nl
- www.denatuurweide.nl
- www.energiek2020.nl
- www.floraholland.com
- www.gfactueel.nl
- www.groenned.nl
- www.senternovem.nl/groenbeleggen
- www.hbag.nl

- www.irs.nl
- www.knmi.nl
- www.lto.nl
- www.lei.wur.nl
- www.nao.nl
- www.prodzuivel.nl
- www.pve.nl
- www.tuinbouw.nl
- www.vakbladvoordebloemisterij.nl
- www.vbn.nl

Bijlage 1

Het Bedrijven-Informatienet van het LEI

Bedrijfstypering en waarnemingsveld

Het waarnemingsveld van het Informatienet, de steekproefpopulatie, is de laatste jaren aangepast aan de structuurontwikkelingen in de landbouw. De ondergrens ligt sinds 2001 op 16 ege (Europese grootte-eenheden; dit is gelijk aan circa 14 nge). De bovengrens lag voor alle bedrijfstypen tot en met 2005 op 1.200 ege (ongeveer 1.050 nge, Vrolijk et al., 2009). In 2006 is die bovengrens voor glasgroentebedrijven verhoogd naar 2.000 ege. In 2007 is dat gaan gelden voor alle bedrijfstypen. In deze rapportage wordt ook voor 2010 nog gewerkt met de onder- en bovengrenzen van 16 en 2.000 ege, ondanks de overstap naar SO als indicator voor de bedrijfsomvang. Bij de NSO-typering wordt in de toekomst gewerkt met een ondergrens van 25.000 euro SO en komt de bovengrens te vervallen. In 2010 worden de resultaten van in totaal ongeveer 55.000 land- en tuinbouwbedrijven gerepresenteerd.

In het rapport zijn gegevens gebruikt uit de CBS-Landbouwtelling, waarbij de gegevens van 2010 voorlopig zijn. In de Landbouwtelling is een ondergrens van 3.000 euro Standaardopbrengst gehanteerd en geen bovengrens; genoemde ondergrens vervangt de 'oude' ondergrens van 3 nge. De CBS-Landbouwtelling omvat dan ook meer bedrijven, in 2010 namelijk totaal omstreeks 72.300, dan er worden gerepresenteerd door het Informatienet. Vooral de akkerbouw kent relatief veel bedrijven tussen de genoemde ondergrenzen van 3.000 euro SO en 16 ege.

De bedrijven zijn ingedeeld in groepen naar bedrijfstype op basis van de NSO-typering en daarvan afgeleide subgroepen; de NSO-typering vervangt de NEG-typering. De NSO-typering is afgeleid van de SO-typering die vanaf dit jaar in de EU in gebruik is en is gebaseerd op het aandeel van de Standaardopbrengsten (SO) per sector. In de meeste gevallen is een grens van twee derde in gebruik: komt bijvoorbeeld meer dan twee derde van de SO uit de sector akkerbouw, dan is sprake van een akkerbouwbedrijf. Door de overgang van de NEG- naar de NSO-typering is er enige verschuiving van bedrijven naar een ander type.

De SO per hectare gewas en per dier, die voor de bedrijfstypering en voor de bepaling van de bedrijfsomvang worden gehanteerd, worden door het LEI vastgesteld en zijn terug te vinden op www.lei.wur.nl.

Berekenen van resultaten van groepen bedrijven

De samenstelling van het Informatienet wordt behalve door het streven naar representativiteit van de Nederlandse land- en tuinbouw, ook bepaald door de doelstelling zo betrouwbaar mogelijke gemiddelde uitkomsten te verkrijgen van groepen bedrijven, die zijn gevormd op basis van bedrijfsomvang en -type. Daarom wordt gewerkt met een gestratificeerde steekproef.

De resultaten naar bedrijfstype worden berekend door de resultaten van de achterliggende bedrijven te middelen, rekening houdend met een wegingsfactor per bedrijf. Die wegingsfactor per bedrijf is gebaseerd op de trekkingskans van het bedrijf.

Verwerking van resultaten

De gegevensverzameling op de bedrijven die opgenomen zijn in het Informatienet, vindt plaats in een dynamisch systeem. Elk bedrijf wordt daarin afzonderlijk vrijgegeven voor gebruik in onderzoek zodra het jaar is afgesloten en alle gegevens correct en volledig zijn verwerkt. Nadat het bedrijf is vrijgegeven kan echter nog nieuwe informatie beschikbaar komen, bijvoorbeeld facturen die later binnenkomen of schadevergoedingen die pas achteraf zijn toegekend. Die nieuwe informatie wordt alsnog verwerkt in het resultaat van het betreffende jaar. Dat betekent dus dat ook na het afronden van een boekjaar en publicatie van gegevens nog wijzigingen op kunnen treden in de resultaten van groepen bedrijven, ook in de 'definitieve jaren'. In BINternet op de LEI-internetsite zijn de meest actuele gegevens opgenomen.

Verschillen in beschikbaarheid van gegevens

Bij een deel van de bedrijven (25%) gaat de gegevensverzameling van het LEI niet verder dan de kengetallen die aan de EU moeten worden geleverd. Dit zijn met name de resultatenrekening, de balans, en de bedrijfsopzet. Die gegevens worden betrokken van accountantskantoren. Echter, voor de meeste bedrijven (75%) vindt een zeer uitgebreide gegevensverzameling plaats door medewerkers van het LEI. De definities van de kengetallen van de twee genoemde varianten van gegevensverzameling kunnen enigszins van elkaar afwijken. De resultaten van de bedrijven in de hoofdstukken 2 tot en met 5 zijn gebaseerd op alleen de bedrijven met de uitgebreide vastlegging. In die van hoofdstuk 6 zijn daarnaast ook de bedrijven met een beperkte vastlegging meegenomen.

Bedrijf en privé

In de presentatie van gegevens wordt onderscheid gemaakt in bedrijfs- en privégegevens. De opbrengsten en kosten hebben in principe alleen betrekking

op bedrijfsgegevens. Privéontvangsten en -uitgaven, zoals inkomsten uit arbeid buitenshuis en kinderbijslag, worden verwerkt in de inkomsten buiten bedrijf en de privébestedingen. In geval van elektriciteit- en watergebruik worden de kosten indien nodig verdeeld over bedrijf en privé.

Niet alle bedrijven zijn bereid om hun privégegevens beschikbaar te stellen. Daarom zijn de kengetallen waar die gegevens voor nodig zijn, gebaseerd op slechts een deel van de totale groep. In de berekening van het totaal inkomen van groepen bedrijven wordt het inkomen uit bedrijf van de totale groep vermeerderd met de inkomsten van buiten bedrijf van de groep bedrijven waarvan dat gegeven betrouwbaar beschikbaar is. Diezelfde methode wordt toegepast bij het vaststellen van de besparingen.

Btw

De opbrengsten en kosten zijn voor alle groepen op basis van de werkelijke btw-situatie van de achterliggende bedrijven weergegeven. Het is dus veelal een mix van inclusief en exclusief btw en landbouwforfait. In afwijkende gevallen, zoals bij prijzen, die meestal inclusief btw worden gepresenteerd, wordt dat nadrukkelijk vermeld.

Bijlage 2

Toelichting op indicatoren

Deze bijlage geeft een kort overzicht van de in dit rapport gehanteerde indicatoren en kengetallen. Hierbij gaat het om

1. de indicatoren voor het weergeven van de resultaten van de bedrijven, per bedrijfstype;
2. om de indicatoren aangaande de resultaten van de gehele land- en tuinbouw, de sectorrekening.

De indicatoren voor de resultaten per bedrijf zijn vanaf 2001 aangepast bij de introductie van de gewijzigde methoden en begrippen in het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Een uitgebreide toelichting is opgenomen in Poppe, 2003. Het LEI heeft in 2009 een tweetal wijzigingen doorgevoerd in de uitgangspunten, betreffende de waardeverandering van de duurzame biologische activa en de afschrijving op melkquota.

1. Indicatoren per bedrijf

Bedrijfsomvang (SO en nge)

De bedrijfsomvang wordt vanaf 2010 vastgesteld in Standaardopbrengst (SO). De SO komt in de plaats van de Nederlandse grootte-eenheid (nge) als maatstaf voor de economische omvang van agrarische bedrijven (*Agri-Monitor*, november 2010). De SO-norm is een gestandaardiseerde opbrengst (in euro) per ha of per dier die met het gewas of de diercategorie gemiddeld op jaarbasis wordt behaald. Bedrijfstoelagen en subsidies zijn niet in de normen opgenomen. De SO zal in de komende jaren regelmatig worden herzien. Vanaf 2010 gelden de normen van prijsniveau 2007. Meer informatie over de SO en de nge is opgenomen op de LEI-internetsite.

Onbetaalde arbeidsjaareenheden (aje)

Een belangrijk deel van de arbeid op agrarische bedrijven wordt geleverd door de ondernemers en gezinsleden. Veelal ontvangen zij geen salaris. De hoeveelheid arbeid van de onbetaalde krachten wordt uitgedrukt in arbeidsjaareenheden. Een arbeidskracht die 2.000 uur of meer werkt, wordt gezien als 1 aje. De arbeidskrachten die minder dan 2.000 uur werken, krijgen naar rato minder aje. De onbetaalde aje wordt gebruikt als deelfactor voor het inkomen uit bedrijf.

Opbrengsten

De opbrengsten betreffen voornamelijk de verkoop en voorraadverandering van gewassen, producten en dieren. Daarnaast worden ook de inkomsten uit toeslagen (zoals de bedrijfstoelagen en vergoedingen voor natuurbeheer), werk voor derden en andere opbrengsten van het bedrijf (zoals opbrengsten uit verbreding en energieproductie) meegerekend. Ook de aanwas van plantopstanden en mutatie van de veldinventaris worden tot de opbrengsten gerekend. Intern verkeer, zoals pootgoed voor eigen gebruik of aan kalveren vervoederde melk, wordt niet in de opbrengsten (en ook niet in de kosten) meegenomen. De privé-opbrengsten (zoals arbeid buitenshuis of kinderbijslag) worden niet in de opbrengsten meegenomen, maar komen terug als inkomsten buiten bedrijf.

Aanwas van biologische activa

In de internationale accountancyregels die het LEI vanaf 2001 volgt, wordt de prijswijziging van alle biologische activa in het resultaat opgenomen. De gebruikers van de gegevens hebben echter aangegeven de waardeverandering van de duurzame biologische activa (onder andere melkkoe, fokzeug, fruitboom) niet in het resultaat terug te willen zien. Het systeem is namelijk lastig uit te leggen en door de fluctuerende prijzen van gebruiksvet ontstonden (sterke) inkomensschommelingen die niet in de portemonnee werden gevoeld. De definities zijn daarom, na overleg met LTO en het ministerie van LNV, per eind november 2009 aangepast, zodanig dat de waardeverandering van de duurzame biologische activa niet meer in het resultaat wordt opgenomen. Deze wijziging is toen met terugwerkende kracht doorgevoerd in de uitkomsten vanaf 2001 die op de website van het LEI worden gepubliceerd.

Omzet en aanwas

De opbrengsten van de dieren worden weergegeven als omzet en aanwas. De definitie hiervan is per december 2009 aangepast aan de eerder genoemde rekenregels. De omzet en aanwas wordt berekend als een saldo van verkopen en aankopen en van waardeverandering tussen de balansdata (eind- minus beginbalans). Die waardeverandering bestaat uit meerdere componenten: verandering in aantal dieren, leeftijd of gewicht en voor vlottende biologische activa (zoals vleeskuikens en vleesvarkens) de verandering in prijsniveau. Voor duurzame biologische activa (zoals melkkoeien en fokzeugen) blijft de prijsverandering buiten het resultaat.

Betaalde kosten en afschrijvingen

Onder betaalde kosten worden naast de kosten voor de in de productie gebruikte goederen, bijvoorbeeld brandstof en veevoer, en diensten, bijvoorbeeld diergezondheid, ook betaalde lonen, rente en pacht meegenomen.

Voorts worden afschrijvingen in rekening gebracht. Er wordt degressief afgeschreven van de nieuwwaarde, zodanig dat op de helft van de verwachte economische levensduur tweederde is afgeschreven. Op melkquota werd tot 2008 niet afgeschreven, maar vanaf 2009 wel (zie hieronder).

Afschrijving melkquota

Het LEI bracht in de bedrijfseconomische resultatenrekening tot eind 2008 geen afschrijving op melkquota in rekening. Het belangrijkste argument daarbij was dat de melkquota hun waarde bleven behouden. Daarnaast was het uitvoeringstechnisch haast onmogelijk om bij nieuw in administratie te nemen bedrijven de gehele quotumhistorie boven water te halen. De besluitvorming over het afschaffen van de quotering in 2015 leidt er echter toe dat het quotum zijn waarde niet zal blijven behouden en dat afschrijven dus noodzakelijk is.

In overleg met LTO en het ministerie van LNV, is besloten om vanaf het boekjaar 2009 een post 'afschrijving melkquotum' in rekening te brengen. Deze afschrijving bestaat uit 2 onderdelen: afschrijving op quota die per 1 januari 2009 op een bedrijf aanwezig waren en afschrijving op quota die na 1 januari 2009 zijn aangekocht. Van het per 1-1-2009 aanwezige quotum wordt bij elk individueel bedrijf 25% van de waarde lineair in 75 maanden afgeschreven. De 25% is berekend als 50% (aangekocht deel) van 50% (de waardedaling van het quotum die niet zal worden gecompenseerd door een waardestijging van andere activa). Van het na 1-1-2009 aangekochte quotum wordt 50% van de waarde afgeschreven over de nog resterende periode tot 31 maart 2015.

Ook is besloten om voor een periode van 2 jaar voor melkveebedrijven twee inkomenskengetallen te presenteren, één met en één zonder afschrijving melkquotum, zodat het effect van de afschrijving duidelijk zichtbaar is.

Bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering

De bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering (ook wel inkomen uit normale bedrijfsvoering genoemd) wordt berekend door de opbrengsten te verminderen met de betaalde kosten en afschrijvingen. Het geeft een beeld van het inkomen dat vanuit de gewone bedrijfsvoering in het betreffende jaar behaald is.

Buitengewone baten en lasten

Dit betreft onder meer de boekverschillen die gerealiseerd worden bij verkoop van activa, incidentele schade-uitkeringen en verrekening van terugontvangen of te betalen btw. Deze post heeft per bedrijf per jaar een vrij incidenteel karakter en wordt daarom buiten het inkomen uit normale bedrijfsvoering gehouden.

Inkomen uit bedrijf

Het inkomen uit bedrijf resulteert uit de bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering en de buitengewone baten en lasten. Het geeft weer welk bedrag op jaarbasis als vergoeding voor de onbetaalde arbeid en kapitaal resteert vanuit de bedrijfsactiviteiten.

Berekende kosten arbeid en vermogen

Voor de ingezette arbeid van de ondernemer(s) en andere onbetaalde arbeidskrachten worden kosten op basis van cao-uurlonen Dierhouderij (inclusief werkgeverslasten) in rekening gebracht. Dat uurloon verschilt tussen leeftijdsklassen en functies. Voor 20010 ligt het bedrag voor ondernemers tussen 22 en 65 jaar op 23,64 euro per uur.

Voor het vermogen wordt per bedrijf een vermogenskostenvoet (rentepercentage) berekend. Dit is gebaseerd op de werkelijk betaalde rente over het vreemde vermogen en het rendement van staatsobligaties vermeerderd met een risico-opslag over het eigen vermogen. Deze vermogenskostenvoet wordt rechtstreeks toegepast op de gemiddelde balanswaarde van de niet-duurzame biologische activa en de monetaire activa. Voor de andere activa (behalve grond) wordt deze vermogenskostenvoet gecorrigeerd met de inflatie. Voor grond wordt bovendien 2 procentpunten extra in mindering gebracht. Dit komt overeen met het langjarige verschil tussen inflatie en grondprijsontwikkeling. Als minimumrentepercentage voor een individueel bedrijf is 0,5% aangehouden.

Totale kosten

De totale kosten van het bedrijf bestaan uit de betaalde kosten (exclusief betaalde rente), afschrijvingen en de berekende kosten voor arbeid en (totaal) vermogen. Voor bedrijfsleiding zijn geen kosten opgenomen.

Opbrengsten-kostenverhouding (rentabiliteit)

Het totaal van de opbrengsten die per 100 euro kosten wordt gerealiseerd. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor de inzet van onbetaalde arbeid en eigen vermogen. Wanneer de totale kosten niet volledig door de opbrengsten

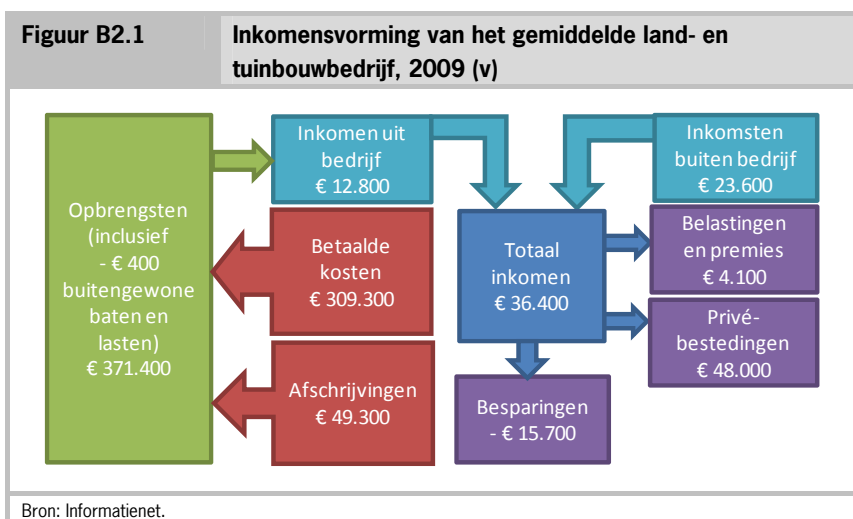
worden goed gemaakt resulteert een cijfer beneden 100. Zijn de opbrengsten hoger dan de kosten dan is de rentabiliteit meer dan 100.

Nettobedrijfsresultaat

Het verschil tussen de opbrengsten en de totale kosten van het bedrijf. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor arbeid, grond en vermogen van de ondernemer(s). Het nettobedrijfsresultaat is veelal negatief. De berekende kosten zijn dan niet marktconform vergoed.

Totaal inkomen

Het totaal inkomen is een optelling van het inkomen uit bedrijf en de inkomsten van buiten het bedrijf van de ondernemer(s) en hun partner(s) (figuur B2.1). Tot de inkomsten buiten bedrijf behoren vergoedingen voor arbeid buiten het bedrijf, uitkeringen sociale verzekeringen en opbrengsten van vermogen buiten het bedrijf. De inkomsten van thuiswonende kinderen zijn niet meegenomen, tenzij zij ook als ondernemer in het bedrijf participeren.

Besparingen

Het deel van het inkomen dat niet aan de fiscus is afgedragen en niet in het huishouden is besteed. Dit bedrag wordt aan het eigen vermogen toegevoegd. Een negatieve besparing betekent onttrekking aan het eigen vermogen voor privébestedingen en/of het dekken van tekorten in de bedrijfsexploitatie.

Balanstotaal

De totale waarde op basis van vervangingswaarde van de bezittingen van de ondernemer(sgezinnen). Ook privébezittingen zijn opgenomen. Productierechten worden tot en met 2008 volledig tegen marktwaarde gewaardeerd. Gepachte grond is niet op de balans opgenomen.

Voorzieningen/belastinglatentie

Bij toekomstige verkoop van productierechten moet worden afgerekend met de fiscus. Omdat alle productierechten tegen marktwaarde zijn gewaardeerd, wordt een belastinglatentie in mindering gebracht op het eigen vermogen. Dat bedrag is normatief vastgesteld op 30% van de waarde van de productierechten.

Eigen vermogen

Het vermogen dat door de ondernemer(sgezinnen) beschikbaar is gesteld. Het wordt berekend door het balanstotaal te verminderen met het vreemd vermogen, inclusief de belastinglatentie.

Solvabiliteit

Het aandeel dat het eigen vermogen uitmaakt van het balanstotaal, gecorrigeerd voor belastinglatentie. Het wordt berekend als eigen vermogen/(balanstotaal minus belastinglatentie).

Liquiditeitspositie/nettokasstroom

In enkele hoofdstukken komt de liquiditeitspositie van bedrijven aan de orde. Die positie is berekend met het Financieel-Economisch Simulatiemodel. De resultaten van boekjaar 2009 van de bedrijven uit het Informatienet worden daarin met indices per opbrengsten- en kostenpost gesimuleerd naar 2010. Bedrijven worden vervolgens onder andere ingedeeld naar de hoogte van hun kasstroom in 2010. Deze kasstroom (ontvangsten minus uitgaven) is berekend vanuit de operationele sfeer. Investerings, desinvesterings, nieuwe leningen en erfenissen en schenkingen zijn daarin dus niet meegenomen. Aflossingen, privé-uitgaven en -ontvangsten zijn per bedrijf genormaliseerd.

2. Indicatoren sectorrekening (hoofdstuk 7)

Brutoproductiewaarde

De opbrengstwaarde van de producten, inclusief bijproducten en de aan het product verbonden subsidies, zoals de gekoppelde EU-premies per dier of product. De ontkoppelde bedrijfstoelagen vallen hier niet onder.

Non-factorkosten

Kosten van grondstoffen en diensten betrokken van andere sectoren, die in het productieproces zijn aangewend (inclusief afschrijvingen).

Netto toegevoegde waarde (sectorinkomen)

De opbrengstwaarde van de productie minus de non-factorkosten, de afschrijvingen en het saldo van niet productgebonden heffingen en toeslagen.

Resterend inkomen

Inkomen uit de land- en tuinbouw voor de niet-betaalde arbeidskrachten (waaronder de ondernemers), dat bestaat uit de netto toegevoegde waarde minus de betaalde lonen, rente en pacht.

Bijlage 3

Invloed van prijswijziging op resultaten van akkerbouw- en veehouderijbedrijven

Tabel B3.1		Prijzen (indices) van producten en productiemiddelen in 2010 en de invloed van 1% prijswijziging op inkomen uit bedrijf op melkvee en akkerbouwbedrijven			
	Aangehouden prijs (euro)/index	Eenheid	Invloed van 1% prijswijziging naar bedrijfstype		
			melk-vee	akkerbouw	zetmeelaard-appelbedrijven
Inkomen uit bedrijf		euro	36.000	44.000	50.000
<i>Producten</i>					
Melk	35,45	100 kg	2.254	5	0
Nuchtere kalveren	123	stuk	50	0	0
Slachtkoeien	2,00	kg	94	0	0
Tarwe	20,00	100 kg	5	329	88
Pootaardappelen	27,95	100 kg	6	511	5
Consumptieaardappelen	15,69	100 kg	8	415	13
Zetmeelaardappelen	5,05	100 kg	5	97	760
Suikerbieten	4,21	100 kg	9	248	442
Zaaiuien	18,19	100 kg	0	244	0
<i>Productiemiddelen</i>					
Arbeid (betaald)	23,60	euro per uur	44	86	16
Materiële activa (exclusief rente)	103,8	index	773	948	833
Betaalde rente	95,0	index	300	202	258
Elektriciteit	93,0	index	53	40	22
Krachtvoer rundvee	21,15	100 kg	363	3	2
Krachtvoer overige vee			20	1	0
Zaaizaad en pootgoed	110,0	index	30	196	136
Meststoffen	81,7	index	64	122	98
Gewasbeschermingsmiddelen	101,5	index	23	257	323

Tabel B3.2 Prijzen (indices) van producten en productiemiddelen in 2010 en de invloed van 1% prijswijziging op inkomen uit bedrijf op varkens- en pluimveebedrijven

	Aangehouden prijs	Eenheid	Invloed van 1% prijswijziging naar bedrijfstype					
	(euro) of index		varkensbe- drijven totaal	fokvarkens- bedrijven	vleesvarkens- bedrijven	gesloten var- kensbedrijven	leghennen- bedrijven	vleeskuiken- bedrijven
Inkomen uit bedrijf		euro	2.500	3.000	5.000	1.500	70.300	19.200
<i>Producten</i>								
Biggen	40,60	stuk	1.389	4.203	1.263	935		
Vleesvarkens	1,30	kg	3.476	624	4.044	5.772		
Eieren	6,30	100 stuks					8.531	
Vleeskuikens	0,84	kg						12.860
<i>Productiemiddelen</i>								
Arbeid (betaald)	23,60	index	140	275	26	223	266	361
Materiële activa (exclusief rente)	102,7	index	673	739	462	1.061	933	1.105
Betaalde rente	95	index	263	298	162	447	338	342
Elektriciteit	93	index	105	120	69	167	164	157
Varkensvoer	a)	100 kg	2.729	2.703	2.035	4.309		
Pluimveevoer	a)	100 kg					4.414	8.443

a) Zie hoofdstuk 3 voor de specifieke prijzen per diersoort.

Bijlage 4

Betrouwbaarheid van de steekproefresultaten

Het Informatienet van het LEI is een steekproef. Dit betekent dat de kans aanwezig is dat de steekproefresultaten afwijken van de werkelijkheid. Hoe groot de kans op afwijkingen is, hangt af van de spreiding in de resultaten tussen de bedrijven en van het aantal waarnemingen in de steekproef. Tabel B4.1 geeft voor het inkomen uit bedrijf, dat in deze publicatie één van de centrale inkomensgetallen is, inzicht in de betrouwbaarheid (precisie).

De tabel kan aan de hand van bijvoorbeeld de melkveebedrijven als volgt worden geïnterpreteerd: het inkomen uit bedrijf voor de groep melkveebedrijven wordt voor 2009 berekend op -4.500 euro per bedrijf, met een standaardfout van 3.500 euro. Dit betekent dat het gemiddelde inkomen uit bedrijf voor de melkveebedrijven in de populatie naar schatting met 95% betrouwbaarheid zal liggen tussen plus of min 2 keer de standaardfout, dus tussen -11.500 en +2.500 euro. De standaardfout is het grootst bij de leghennen- en glastuinbouwbedrijven. De gepresenteerde inkomens zijn daar dus het meest onzeker.

Tabel B4.1 Betrouwbaarheid (standaardfout) van het inkomen uit bedrijf naar bedrijfstype, 2009				
Bedrijfstype	Aantal bedrijven		Inkomen uit bedrijf (x 1.000 euro)	Standaard- fout inkomen (x 1.000 euro)
	Steek- proef- populatie	Steek- proef		
Melkveebedrijven	17.730	285	-4,5	3,5
Varkensbedrijven	4.450	130	4,5	5,5
w.v. fokvarkensbedrijven	1.320	37	60,1	10,8
vleesvarkensbedrijven	2.120	50	-23,4	7,3
gesloten varkensbedrijven	1.010	43	-4,4	12,4
Leghennenbedrijven	710	30	233,4	20,0
Vleeskuikenbedrijven	480	33	58,5	10,8
Akkerbouwbedrijven	7.490	169	53,7	5,6
Glastuinbouwbedrijven	3.920	252	-85,6	11,7
w.v.glasgroentebedrijven	1.200	121	-164,9	21,6
snijbloemenbedrijven	1.690	83	-92,8	18,7
pot- en perkplantenbedrijven	1.030	48	41,7	19,4
Bron: Informatienet.				

Bijlage 5

Specificatie opbrengsten en kosten melkveebedrijven

Tabel B5.1		Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op melkveebedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>	17.820	17.730	17.410	-2
Oppervlakte per bedrijf (ha)	47,6	49,0	49,7	1
Bedrijfsomvang (so)	238,9	249,5	272,0	9
Aantal onbetaalde aje	1,5	1,5	1,5	0
Aantal melkkoeien	75,9	79,6	81,6	2
Melkproductie (ton)	605,2	640,4	666,3	4
<i>Opbrengsten</i>	293,8	246,8	296,6	20
ww. Melk	220,1	177,5	225,4	27
omzet en aanwas rundvee	17,6	17,9	18,3	2
ww. omzet	11,6	15,4	14,5	-6
omzet en aanwas varkens	3,6	1,7	2,0	22
toeslagen en subsidies	28,4	29,9	30,0	0
Overig	24,1	19,8	21,0	6
<i>Totaal betaalde kosten en afschrijving</i>	237,9	252,1	261,4	4
ww. toegerekende kosten	95,1	87,2	90,9	4
wo. veevoer	56,8	48,5	52,2	8
kosten immateriële activa a)	3,3	19,9	20,3	2
kosten materiële activa b)	69,1	73,5	77,3	5
energiekosten	6,1	6,5	6,1	-6
financieringskosten	32,8	31,4	31,0	-1
betaalde arbeid	3,6	4,2	4,4	6
werk door derden	14,9	15,3	16,7	9
algemene kosten	13,1	14,3	14,7	3
<i>Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering</i>	55,9	-5,3	35,2	++
Buitengewone baten en lasten	2,1	0,8	0,8	0
Inkomen uit bedrijf	58,0	-4,5	36,0	++
Idem per onbetaalde aje	38,7	-3,0	23,8	++
a) Met name afschrijving melkquotum b) inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten.				
Bron: Informatienet.				

Bijlage 6

Specificatie opbrengsten en kosten vleesrundveebedrijven

Tabel B6.1 Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op bedrijven met vleesrunderen, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)				
	2008	2009	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>	4.310	4.220	4.160	-1
Oppervlakte per bedrijf (ha)	56,9	59,8	60,7	2
Bedrijfsomvang (so)	124,8	128,5	136,7	6
Aantal onbetaalde aje	1,2	1,2	1,2	0
<i>Opbrengsten</i>	162,1	161,3	185,7	15
w.v. omzet en aanwas rundvee	42,4	45,4	47,2	4
wv. omzet	32,6	42,9	40,4	-6
toeslagen en subsidies	24,2	25,9	26,0	0
overig	88,7	90,0	112,5	25
<i>Totaal betaalde kosten en afschrijving</i>	158,4	157,3	163,0	4
wv. toegerekende kosten	60,6	55,5	56,7	2
wo. veevoer	25,0	16,3	16,8	3
kosten immateriële activa a)	0,3	0,8	0,8	-1
kosten materiële activa b)	56,4	62,2	66,2	7
energiekosten	3,4	2,6	2,4	-5
financieringskosten	15,0	15,3	15,3	0
betaalde arbeid	1,0	0,4	0,5	2
werk door derden	10,4	9,7	10,3	6
algemene kosten	11,2	10,8	10,9	1
<i>Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering</i>	3,7	4,0	22,7	++
Buitengewone baten en lasten	2,3	1,3	1,3	0
Inkomen uit bedrijf	6,1	5,3	24,0	++
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	5,3	4,5	20,3	++
a) Onder meer huur melkquotum; b) inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten. Bron: Informatienet.				

Bijlage 7

Specificatie opbrengsten en kosten fokvarkensbedrijven

Tabel B7.1		Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op fokvarkens- bedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>	1.420	1.330	1.280	-4
Bedrijfsomvang (so)	451	488	577	+18
Aantal onbetaalde aje	1,3	1,3	1,3	0
Aantal zeugen	378	432	454	+5
Aantal vleesvarkens	160	190	200	+5
<i>Opbrengsten</i>	510	579	546	-6
wv. omzet en aanwas varkens	489	562	530	-6
<i>Totaal betaalde kosten en afschrijving</i>	512	520	544	+5
wv. toegerekende kosten	377	366	388	+6
wo. veevoer	275	256	271	+6
gezondheidszorg	24	30	32	+6
betaalde mestkosten	31	28	32	+15
kosten materiële activa a)	60	70	74	+6
energiekosten	23	26	25	-2
financieringskosten	33	33	31	-5
betaalde arbeid	22	27	28	+1
werk door derden	3	2	3	+4
overige kosten	17	21	21	0
Saldo	133	213	158	-26
<i>Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering</i>	-2	59	2	
Buitengewone baten en lasten	5	1	1	
Inkomen uit bedrijf	3	60	3	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	2	48	2	
Inkomsten buiten bedrijf	16	19	19	
<i>Totaal inkomen</i>	19	79	22	
Besparingen	-35	23	-38	
<i>Opbrengst per 100 € kosten</i>	88	97	88	
a) Inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten.				
Bron: Informatienet.				

Bijlage 8

Specificatie opbrengsten en kosten vleesvarkensbedrijven

Tabel B8.1		Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op vleesvarkensbedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)		
	2007	2008 (v)	2009 (r)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>	2.470	2.320	2.230	-4
Bedrijfsomvang (so)	288	305	343	+12
Aantal onbetaalde aje	0,9	0,8	0,8	0
Aantal zeugen	10	16	16	0
Aantal vleesvarkens	1.290	1.350	1.410	+4
<i>Opbrengsten</i>	357	291	336	+15
wv. omzet en aanwas varkens	316	259	298	+15
<i>Totaal betaalde kosten en afschrijving</i>	340	315	332	+5
wv. toegerekende kosten	262	234	249	+7
wo. veevoer	218	192	204	+6
gezondheidszorg	5	5	5	+6
betaalde mestkosten	20	19	22	+15
kosten materiële activa a)	42	44	46	+5
energiekosten	10	10	9	-4
financieringskosten	19	18	17	-5
betaalde arbeid	2	3	3	+1
werk door derden	3	2	2	+4
overige kosten	13	15	15	0
Saldo	96	58	87	+51
<i>Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering</i>	17	-24	4	
Buitengewone baten en lasten	1	1	1	
Inkomen uit bedrijf	18	-23	5	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	20	-28	5	
Inkomsten buiten bedrijf	28	22	22	
<i>Totaal inkomen</i>	45	-1	26	
Besparingen	-2	-38	-14	
<i>Opbrengst per 100 € kosten</i>	91	79	88	
a) Inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten.				
Bron: Informatienet.				

Bijlage 9

Specificatie opbrengsten en kosten gesloten varkensbedrijven

Tabel B9.1 Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op gesloten varkensbedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)				
	2008	2009 (v)	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>	1.070	1.010	960	-5
Bedrijfsomvang (so)	626	659	744	+13
Aantal onbetaalde aje	1,5	1,4	1,4	0
Aantal zeugen	272	298	307	+3
Aantal vleesvarkens	1.530	1.610	1.660	+3
<i>Opbrengsten</i>	826	743	776	+4
wv. omzet en aanwas varkens	765	690	718	+4
Totaal betaalde kosten en afschrijving	825	751	777	+4
wv. toegerekende kosten	620	547	571	+4
wo. veevoer	488	414	432	+4
gezondheidszorg	22	26	27	+4
betaalde mestkosten	45	44	50	+13
kosten materiële activa a)	104	102	106	+4
energiekosten	27	28	27	-5
financieringskosten	52	49	46	-5
betaalde arbeid	19	22	22	0
werk door derden	7	6	7	+4
overige kosten	24	25	25	+2
Saldo	206	196	205	+5
<i>Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering</i>	1	-8	-2	
Buitengewone baten en lasten	0	3	3	
Inkomen uit bedrijf	1	-4	2	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	1	-3	1	
Inkomsten buiten bedrijf	20	31	31	
<i>Totaal inkomen</i>	22	27	33	
Besparingen	-47	-24	-22	
<i>Opbrengst per 100 € kosten</i>	91	88	91	
a) Inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten.				
Bron: Informatienet.				

Bijlage 10

Specificatie opbrengsten en kosten leghennenbedrijven

Tabel B10.1		Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op leghennen- bedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)		
	2008	2009 (v)	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>	730	730	750	+3
Bedrijfsomvang (so)	539	595	598	+1
Aantal onbetaalde aje	1,4	1,4	1,4	0
Aantal leghennen	39.500	45.900	45.000	-2
<i>Opbrengsten</i>	668	913	764	-16
wv. eieren	726	993	853	-14
omzet en aanwas	-124	-126	-136	+8
overig	66	46	47	+2
Totaal betaalde kosten en afschrijving	666	675	686	+2
wv. toegerekende kosten	505	489	502	+3
wo. veevoer	449	429	442	+3
betaalde mestkosten	16	13	14	+12
kosten materiële activa a)	81	94	93	0
energiekosten	18	19	17	-10
financieringskosten	38	37	35	-5
betaalde arbeid	19	26	27	+0
werk door derden	3	2	2	+4
overige kosten	21	26	27	+1
Saldo	164	424	262	-38
<i>Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering</i>	2	238	78	
Buitengewone baten en lasten	-1	-5	-8	
Inkomen uit bedrijf	1	233	70	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	1	172	52	
Inkomsten buiten bedrijf	14	17	17	
<i>Totaal inkomen</i>	15	250	87	
Besparingen	-39	191	25	
<i>Opbrengst per 100 € kosten</i>	90	119	100	

a) Inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten.
Bron: Informatienet.

Bijlage 11

Specificatie opbrengsten en kosten vleeskuikenbedrijven

Tabel B11.1 Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op vleeskuiken- bedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)				
	2008	2009 (v)	2010 (r)	Mutatie (%)
<i>Aantal bedrijven</i>	530	480	470	-2
Bedrijfsomvang (so)	907	972	1.012	+4
Aantal onbetaalde aje	1,1	1,3	1,3	0
Aantal vleeskuikens	83.400	88.300	90.000	+2
<i>Opbrengsten</i>	1.165	1.165	1.201	+3
wv. omzet en aanwas	1.106	1.097	1.125	+3
overig	59	67	76	+13
Totaal betaalde kosten en afschrijving	1.157	1.109	1.184	+7
wv. toegerekende kosten	957	894	966	+8
wo. veevoer	837	777	847	+9
gezondheidszorg	32	31	32	+3
betaalde mestkosten	18	12	14	+16
kosten materiële activa a)	98	107	110	+4
energiekosten	42	43	42	-2
financieringskosten	39	37	35	-5
betaalde arbeid	34	36	36	+0
werk door derden	5	5	5	+4
overige kosten	25	30	30	+1
Saldo	208	270	235	-13
<i>Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering</i>	8	56	17	
Buitengewone baten en lasten	-2	1	2	
Inkomen uit bedrijf	6	57	19,2	
<i>Idem per onbetaalde aje</i>	6	45	15	
Inkomsten buiten bedrijf	5	11	11	
<i>Totaal inkomen</i>	12	68	30	
Besparingen	-33	3	-25	
<i>Opbrengst per 100 € kosten</i>	96	98	96	
a) Inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten.				
Bron: Informatienet.				

Bijlage 12

Specificatie opbrengsten en kosten akkerbouwbedrijven

Tabel B12.1 Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op akkerbouw- bedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)				
	2008	2009 (v)	2010 (r)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven	7.315	7.325	7.325	0
Bedrijfsomvang (so)	164	170	170	0
Aantal onbetaalde aje	1,1	1,1	1,1	0
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	66	65	67	3
Opbrengsten	252	265	292	10
w.v. granen	33	27	39	46
consumptieaardappelen	35	30	41	40
pootaardappelen	47	45	51	14
zetmeelaardappelen	10	9	10	7
suikerbieten	24	31	25	-19
subsidies en toeslagen	26	28	27	-3
Totaal betaalde kosten en afschrijving	207	213	226	6
w.v. toegerekende kosten	64	66	69	5
w.v. meststoffen	14	14	12	-16
gewasbeschermingsmiddelen	22	23	26	12
zaaizaad en pootgoed	17	17	20	13
kosten materiële activa a)	85	86	95	11
w.o. betaalde pacht	16	16	17	7
financieringskosten	23	22	21	-5
betaalde arbeid	8	8	9	6
werk door derden	11	13	14	9
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	45	52	66	28
Buitengewone baten en lasten	2	2	2	0
Inkomen uit bedrijf	48	54	68	27
Idem per onbetaalde aje	44	49	62	27
a) Inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten. Bron: Informatienet.				

Bijlage 13

Specificatie opbrengsten en kosten zetmeelaardappelbedrijven

Tabel B13.1 Bedrijfsresultaten en inkomen uit bedrijf op zetmeelaardappelbedrijven, gemiddeld per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)				
	2008	2009 (v)	2010 (r)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven	826	856	856	0
Bedrijfsomvang (so)	159	156	156	0
Aantal onbetaalde aje	1,2	1,1	1,1	0
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	85	84	84	0
Opbrengsten	258	240	254	6
w.v. granen	23	19	26	36
consumptieaardappelen	2	1	1	53
pootaardappelen	1	0	1	9
zetmeelaardappelen	79	72	76	6
suikerbieten	43	46	44	-5
subsidies en toeslagen	57	57,8	55	-4
Totaal betaalde kosten en afschrijving	195	187	199	6
w.v. toegerekende kosten	60	59	62	4
w.v. meststoffen	12	12	10	-18
gewasbeschermingsmiddelen	29	29	32	12
zaaizaad en pootgoed	13	12	14	10
kosten materiële activa a)	79	75	83	11
w.o. betaalde pacht	10	11	12	6
financieringskosten	31	27	27	0
betaalde arbeid	1	2	2	6
werk door derden	10	10	11	9
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	64	53	55	3
Buitengewone baten en lasten	4	5	5	0
Inkomen uit bedrijf	68	58	60	3
Idem per onbetaalde aje	57	52	53	3
a) inclusief afschrijvingen, eigenaarslasten en brandstofkosten.				
Bron: Informatienet.				

Bijlage 14

Specificatie van opbrengsten en kosten op glastuinbouwbedrijven, euro per m² kas

Tabel B14	Opbrengsten en kosten in euro per m2 glasoppervlakte van glastuinbouwbedrijven, naar bedrijfstype								
	Glasgroentebedrijven			Snijbloemenbedrijven			Pot- en perkplantenbedrijven		
	2008	2009	2010 (r)	2008	2009	2010 (r)	2008	2009	2010 (r)
<i>Glasoppervlakte (ha)</i>	<i>2,62</i>	<i>2,60</i>	<i>2,80</i>	<i>1,59</i>	<i>1,59</i>	<i>1,65</i>	<i>1,59</i>	<i>1,57</i>	<i>1,66</i>
Totale opbrengsten	47,9	42,4	47,6	60,4	52,1	57,3	81,1	73,3	74,4
Totale kosten	52,3	52,0	49,9	68,0	64,4	62,1	82,1	76,8	74,7
w.v. energie	14,9	15,0	14,0	16,0	14,5	12,8	10,7	11,5	10,4
arbeid	12,7	12,0	11,9	16,7	16,2	16,1	20,1	18,1	18,0
rente (totaal vermogen)	2,6	2,7	1,8	2,9	3,2	2,2	4,1	3,8	2,6
afschrijving	8,4	8,6	8,8	9,5	9,5	9,8	12,8	9,8	10,1
overig	13,7	13,7	13,5	23,0	21,1	21,1	38,4	37,4	36,2
Netto bedrijfsresultaat	-4,4	-9,6	-2,3	-7,6	-12,3	-4,7	-1,0	-3,5	-0,3
Inkomen uit bedrijf (per bedrijf)	-43.000	-165.000	2.000	-29.000	-93.000	13.000	64.000	38.000	77.000

Bron: Informatienet.

Het LEI ontwikkelt voor overheden en bedrijfsleven economische kennis op het gebied van voedsel, landbouw en groene ruimte. Met onafhankelijk onderzoek biedt het zijn afnemers houvast voor maatschappelijk en strategisch verantwoorde beleidskeuzes.

Het LEI is een onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

Meer informatie: www.lei.wur.nl

